

PANNON LÖKKÖB

K U I T U R Á I S F O I Y Ó I R A T

6. évfolyam, 5–6. szám

2001. OKTÓBER–DECEMBER

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bogár Imre (Zalaegerszeg), Kiss Gábor (Zalaegerszeg), Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*
SZERKESZTŐSÉG

CZUPI GYULA

főszerkesztő

*

BŐSZE KATALIN, FA EDE, KARDOS FERENC, KISS GÁBOR, KOSTYÁL LÁSZLÓ, MOLNÁR ANDRÁS, TAR FERENC

szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Szlovénia), Major-Zala Lajos (Svájc), Péntek Imre (Székesfehérvár), Várdy Béla (USA)

*

LENGYÁK ANDRÁS

olvasószerkesztő

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Készült Hévíz, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Zala megye önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Elnök: Orsós Jakab. Felelős kiadó: Lackner László
Szerkesztőségi levélcím: Czupi Gyula, 8801 Nagykanizsa, Pf.: 484. E-mail: czupi_gy@vkanizsa.c3.hu. Telefon: 30 9371 614.

A szerkesztőség tagjainak e-mail-jei:

Bősze Katalin: zalammik@matavnet.hu, Kardos Ferenc: rekaanna@freemail.hu, Kiss Gábor: kissg@dfmk.hu,

Kostyál László: lacikos@dfmk.hu, Molnár András: zalalev@dfmk.hu, Tar Ferenc: tarferi@bibo.hu.

Előfizethető a Zalavölgye Takarékszövetkezet III. sz. fiókja Zalaegerszeg 75500801-10001882 sz. számláján, vagy a kiadó
címén, rózsaszín postai utalványon: Pannon Tükör (Zalatour Kft. címén), 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér. 1.

E-mail: zalatour@zalaszam.hu

Az egyes számok ára 150 Ft. Előfizetési díj egy évre: 600 Ft.

Címlapterv: Euromanager Kft., Zalaegerszeg.

Nyomdai előkészítés és tördelés: Mátix Marketing Műhely Kft., Nagykanizsa.

Nyomdai munkák:

TARTALOM

Millennium

Pomogáts Béla: Keleti magyarok - nyugati magyarok 3

Testvérműzsák

Pinke Zsolt: Démonok (forgatókönyv) II. rész 23

Boncz Barnabás: A 2001. év időálló szabadtéri produkciói 69

Műmelléklet

Farkas Zsuzsa grafikái (a címlapon és a borító belső oldalain is)

Szépirodalom

Szoliva János: *Esztehdők távola* 5

Zombor Béla verse 22

Pápes Éva: *Átváltozások (elbeszélés)* 37

Kanizsa József: *Pitarban, Szülőfalum, Zalai táj* 43

Pálfalvi Nándor: *Az emberlő* 61

Nyírfalvi Károly: *Melyben felidéz egy évvéget..., Melyben maga ellen beszél..., Belső út* 68

A Kanizsa Műhely költői

Bakonyi Erzsébet: *Mennék..., Otthon* 19

Riersch Zoltán: *Jég tüze ég* 20

Dezső Ferenc: *Anyám keze, Csillagokkal koccintok* 20

Czene Csaba: *Félek* 22

Tulok Teréz: *aMORÓZUS limerickek* 36

Fa Ed: *Kölyökkor* 39

Honismeret

Szertics László (1926-2001): *Gyalogutak (részletek a memoárból)* 9

Ács Jenő: *Jehova árnyékában 4. (befejező rész)* 21

Molnár László: *Vízimalmok a Zala megyei Alsó-Válickán és mellékveizein* 44

Szemle

Gyertyánagi Endre: *Sorsszimfónia és a „vizek folyása” (Szertics László: Gyalogutak)* 6

Varga József: *Kanizsa József gyermekverseiről* 41

Baán Tibor: *Nyírfalvi Károly: Szél és Nap* 66

Lapunk a 2000. évi 5–6. számtól az interneten is elérhető a www.nagykanizsa.hu/pannontukor címen.
Az internetes változat a Multimédia Műhely munkája.

Szerzőink

Ács Jenő író – Budapest

Baán Tibor költő – Budapest

Bakonyi Erzsébet költő – Nagykanizsa

Boncz Barnabás színikritikus – Zalaegerszeg

Czene Csaba költő – Nagykanizsa

Dezső Ferenc költő – Nagykanizsa

Fa Ed költő – Nagykanizsa

Farkas Zsuzsa grafikus – Nagykanizsa

Gyertyánagi Endre szerkesztő – Nagykanizsa

Kanizsa József költő – Budapest

Molnár László helytörténész – Páka

Nyírfalvi Károly költő – Budapest

Pálfalvi Nándor író – Keszthely

Pápes Éva író – Szatta

Pinke Zsolt forgatókönyvíró – Budapest

Pomogáts Béla irodalomtörténész – Budapest

Riersch Zoltán költő – Murakeresztúr

Szertics László (1926-2001) író – Murakeresztúr

Szoliva János költő – Nagykanizsa

Tulok Teréz költő – Zalasabar

Varga József irodalomtörténész – Szlovénia

Zombor Béla költő – Szombathely

Lehota M. János

„Valahol otthon lenni a világban...”

Jegyzet a Ludvig Művésztelepek margójára

A ház kitüntetett szerepe nem abban rejlik, hogy az emberi tevékenység végcélja, hanem hogy annak feltétele, és ebben az értelemben a kezdete. A természet megjelenítéséhez és megmunkálásához, világként történő kirajzolódásához szükséges behúzóds a ház formájában megy végbe. Az ember úgy tartózkodik a világban, mint aki egy magánterületről, egy itthon felől érkezett, ahová bármely pillanatban visszahúzódhat. Nem egy csillagközi térből jön, ahol önmagát eleve birtokolni és ahonnan minden pillanatban újrakezdeni kellene veszélyes földre szállását. De nem durván odavetett és magára hagyott a világban. Egyidejűleg kint és bent lévén, egy bensőségességből kiindulva kifelé halad. Másfelől viszont a bensőségesség egy házban nyílik meg, mely e kintben helyezkedik el.

E. Lévinas

1998-ban Ludvig Zoltán és Páli László „felfedezték” egy kicsiny falu háborítatlan és csendes birtokán a művésztelep létének lehetőségét. Olyan „tábortüzet” találtak Magyarország délnyugat-dunántúli szegletének dimbes-dombos, erdővel borított táján, amit körülülhetnek, körülékelhetnek, körüláncolhatnak a legkülönbébb nyelveket beszélő, a legkülönbébb vidékekről és országokból érkező „vándorok”, ahol mindenki elmesélheti élete történetét, megoszthatja tapasztalatait a Másikkal a művészet örök, emberi és közös formanyelvén.

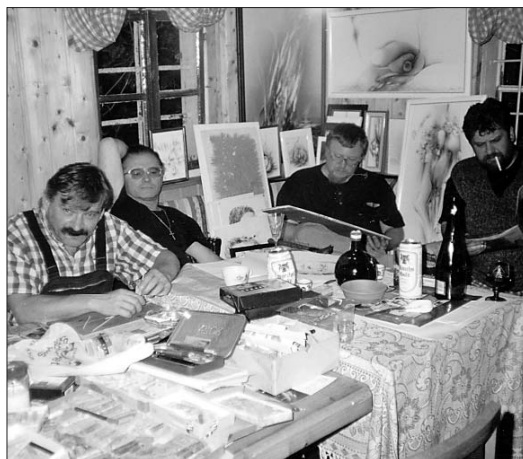
Kendlimajor. Ez a piciny falu Nagykanizsa mellett, azóta szimbolikus jelentésű összekötő kapocsá vált a művészek és a művészetet kedvelő közönség között, valódi közösségteremtő világgá-virággá szökkent az eltelt néhány év alatt. Természetesen nem előzmények nélkül való ez a születés sem; mint minden „otthonteremtődés”, ez is a mesék szerkezetét követi: elmene-tel a megszokott élet keretei közül, ismerkedés a távoli világ akadályokkal és örömmel teli birodalmával, és végül hazatérés új tapasztalatokkal, új barátokkal. Kendlimajor története is egy ilyen mesébe illik, ezért is kezdetnek úgy a mondandónkat, hogy: „Egyszer volt, hol nem volt...”

Graz mellett egy kisvárosban, Trofaiachban látta meg a napvilágot a Ludvig Művésztelep 1993-ban.

Ezen a hangulatos kis helyen hozta létre nyári táborát Ludvig Zoltán és a Kovacsics család, idilli környezetet kínálva minden alkotni vágyó művész számára. A helyszínt – egy 1100 méter magasan, a festői hegyoldalon fekvő kétszáz éves faházat – Kovacsics Miklós biztosí-

totta, Ludvig Zoltán pedig meghívta művészbárátait, megszervezte a nyugodt munkához szükséges feltételeket, és nem utolsó sorban, kapcsolatot teremtett a tábor és a közönség között. Ha visszatekintünk – egy kis

ugrással – a művészet európai történetébe, azt tapasztalhatjuk, hogy a művésztelepek, a művészi alkotócsoportok szerveződések a korábbi időszakokban elsősorban a zártság, az elhatárolódás szándéka vezérelte az alkotókat – elszakadás minden külső, „idegen” be-

hatástól. Nem csak térbeli, hanem közösségi is ez az elszakadás, kilépés a hétköznapi világ keretei közül, és kizárólag a művészi megformálásnak élni – ez volt a jellemző. A Ludvig Művésztelep azonban már a kezdet kezdetén a nyitottság, a kapcsolatteremtés reneszánsz alapokon nyugvó mintáját kívánta követni: bárki meglátogathatja a tábor, belenézhet az alkotás folyamatába, bekapcsolódhat a napi teendőkhöz, és beszélgethet a művészekkel, a látogatókkal. Ez az a jegye a tábornak, ami mindenképpen kiemeli a művésztelepek sorából, ami valódi találkozások színhelyévé varázsolja.

Az ausztriai művésztelep mintegy öt éven át látta vendégül Európa különböző országaiból odaseregülő művészeit és művészetkedvelőit, míg 1998-ban lejárt az öreg faház bérleti joga, és egy váratlan ötlettől vezérelve a tábor át nem költözött a kezdeményezés kiindulópontjára, Magyarországra. A hazatérés, a visszaérkezés öröme magával ragadta a kanizsai közönséget,

és a nemzetközi alkotók mellé – akik követték Ludvig Zoltánt – ők is csatlakoztak a tábor rendszeres látogatói, támogatói közé. Ekkor merült fel Kendlimajor, e csodás kis falu neve, a művésztelep leendő otthonaként. Páli László saját kéthektáros területén alakította ki azokat a körülményeket, ahol mind a mai napig 25-30 művész tud élni, alkotni. Az így megszülető, új művésztelep legfontosabb kiindulópontja, szervező ereje a világ felé teljes nyitottságban rejlett-rejlik mind a művészek egyénisége, a műfajok sokasága, mind a közönnyel való kapcsolattartás szintjén.

A tábor igazi különlegessége a sokszínűségében keresendő. Európa tíz országából érkeznek évről évre a művészek, és mint egy szimpóziumon, megosztják egymással gondolataikat, tapasztalataikat, és nem utolsósorban kritikáikat. Olyan találkozások jönnek létre újra és újra, akár a versenyeken, az olimpián –

mindenki kiemeli önmagából tudása legjavát, megmutatja mindazt, amit hosszú évek alatt értelt meg „újbejgye” végén. Platón Lakomájának (Symposium) zsvijaja csendül fel, a szépség és esztétikum hangjai vegyülnek össze a nyelvek – olasz, spanyol, orosz, szlovén, angol, német, dán, magyar – játékában. Bábeli kavalkád zürzavarának tűnhet az újonnan érkező tekintete előtt, ha nem derülne ki azonnal, hogy a közös – a világ épületének emelésére szolgáló – formanyelv, a művészet és a szépség kibomlásának, szeretetének nyelve nem kovácsolná egységgé e „munkásokat” a kimondatlan cél érdekében. A nyelvi kultúrák e személyes összetalálkozásán felül azonban a műfajok találkozásának is szemtanúja lehet az idelátogató: kerámia, tűzzománc, fotó, fa- és bronzszobrászat, festészet, textil, gobelin és grafika – mind megtalálja a helyét az egységen belül, felleli kitarulkozásának potencialitását, és megmutatja magát teljes pompájában.

Ugyanakkor a tábor nyitott programjai lehetőséget biztosítanak más művészeti ágazatok megjelenésére is. Esténként rövidfilmvetítések, különleges utazások-

ról készített filmek, happening előadások, komolyzenei koncertek, testfestések és zenés műsorok színesítik a közösség életét. A Tiborcz Trió rendszeresen tartott jazz-koncertjei pedig a művészeket és a vendégeket is megihletik egy közös –

sokszor éjszakába nyúló – zenélés erejéig. Az alapok mindenképpen adottak, mivel a résztvevő alkotók – a „törzstagok” – az évek folyamán nagyszerű zenészekké, együttessé nőttek ki magukat, így gyakran ők töltik be a szabad esti órák csendjét. És ez a hangulat teremti meg azt a felhőtlen és idilli környezetet, ahol mindenki – az alapító és az újonnan csatlakozó alkotók, a vendégek és az idelátogatók egyaránt – azonnal megtalálja mozgásterét, helyét a közösséget összetartó „tűzhely-tábortűz” körül.

A munka e sokszínűség mellett azonban nem veszít figyelméből és komolyságából; 6-7 óra körül már szorgos élet folyik a vásznak, alapanyagok forgatagában, és sokszor csak este 11 táján kezdenek összegyűlni az alkotók megbeszélni az-

napi élményeiket, problémáikat. Így amikor a két hét eltelik – a nyári táboroknál –, a záró kiállítás magrendezése nehéz döntések elé állítja a szervezőket, hiszen résztvevőnként 8-10 alkotás is elkészül. A végeredmény viszont minden esetben lenyűgöző: eddig soha nem látott tömegek szokták megtekinteni a MEN-DAN Hotelben, illetve a Trend Galériában a tábort búcsúz-

ató eseményt. Nagykanizsa és környéke életében – ebből is jól látható módon – a tábor megszületése nagy változásokat hozott. Felélenkült a képzőművészet

iránti érdeklődés, fontossá vált az esztétikus, szép környezet kialakításának a megteremtése mind a közéletben, mind az otthonokban. Beszélgetések, parázs viták folynak a művészet általános kérdéseiről.

És mindez a művésztelep megszületésének is köszönhető. De hogy ne csak a város és környéke láthassa a tábor munkáját, ezért a tervek közt szerepel a közeljövőben, hogy országosan bemutassák a tizedik jubileumához érő Ludvig Művésztelep ezen idő alatt létrejött alkotásait, műveit, ami egyúttal tíz ország kor-

társ képzőművészetének átfogó tablóját, keresztmet-
szetét is láttatná, felmutatná. Ám ha valaki személye-
sen tekintene bele ebbe a nyüzsgő, élettel teli világba,

az 2002. január 14-én és 2002. júniusában megetheti
a legújabb Ludvig Művésztelep megnyitása, megnyílása
alkalmából.

A Ludvig Művésztelep eddig meghívott művészei:
Adilov Kabul – Budapest, Anticevic Luka – Ausztria,
Ariza Paco – Spanyolország, Bajrovic Skender –
Szlovénia, Ballisager Kirsten – Dánia, Balogh István
Péter – Budapest, Bauer Margareta – Ausztria,
Brandner Georg – Ausztria, Cortese Marisa – Olasz-
ország, Csávás Csaba – Nagykanizsa, Csuta György –
Békés, Czinki Ortrun – Németország, Degaudenzi
Damiana – Olaszország, Farkas László – Magyarbárh-
egyes, Fischer György – Zalaegerszeg, Fleiss Dorothea
– Németország, Fürtös Ilona – Nagykanizsa, Görgényi
Tamás – Békéscsaba, Györfi András – Budapest,
Golob Egidius – Ausztria, Horváth István – Za-
laegerszeg, Hoványi Erika – Ausztria, Jais Hans –
Németország, Kacsó Péter – Budapest, Kalcsó József
– Kétegyháza, Kastelic Janko – Szlovénia, Klotz Mik-
lós – Budapest, Korbely István – Szarvas, Kotnyek

István – Nagykanizsa, Kovács Emese – Budapest,
Maklár Kálmán – Hajdúszoboszló, M. Molnár István
– Tanakajd, Messmann Gerd – Németország, Mazzuc-
co Eva – Ausztria, Németh Klára – Zalaegerszeg,
Orosz Gergely – Budapest, Págyi Zsóka – Budapest,
Pelles Róbert – Budapest, Sebestyén János – Bu-
dapest, Simon János – Sárvár, Spiss Pepi – Ausztria,
Szabó László – Pécsvárad, Szekeres Emil –
Nagykanizsa, Várkonyi János – Békéscsaba, Wilhelm
Gábor – Nagykanizsa, Zajác Tamás – Tiszaújváros.

Creare ex nihilo

Amikor Ludvig Zoltán és Páli László „felfedezték”
Nagykanizsa mellett egy kicsiny falu háborítatlan és
csendes tanyáján a művésztelep létének lehetőségét,
amikor egy ötlet átalakította Kendlimajor arcát, akkor
e „felfedezés” teremtő aktusként öltött testet, művészi
alkotásként formálódott meg. Kendlimajor ugyan ko-
rábban is létezett, de jelentéssel, értékkel nem telítö-
dött, hiszen nem határozta meg tudatunk, énképünk
rendjét, nem állt relációba a magunkban felépített va-
lóságképpel: nem létezett számunkra. Elhaladtunk éle-
tünk minden pillanatában mellette, fehér folt volt el-
mének kozmoszában, anélkül, hogy tudatában lettünk
volna e fehér foltnak, ezen ürnek. Így amikor kinyitotta
kapuját az első művésztelep, felépült bennünk egy új
alkotás – új elem került benső rendszerünk „valóságá-
ba”, módosítva a világról alkotott képünket. A Ludvig
Művésztelep létreszökkenése analóg a művészi „tárgy”,
vagy – mitikus példát említve – Pallas Athéné létre-
szökkenésével az Ég-Ura-Zeusz fejéből. A művészet
pedig teremtés – a semmiből – úgy, hogy számunkra
fénylik fel egy eddig nem létező világ egyéni értelme-
zésének lehetősége.

Tóthné Mátyás Erzsébet
Tanár voltam Texasban
 – részlet –*

Pillanatkép az esélytelenekről

Az első bevándorlóktól egészen a legújabbban érkezettekig, mindenki azzal a hittel jött Amerikába, hogy itt nem éri megkülönböztetés, s a többiekkel azonos eséllyel küzdhet a sikeres és boldog jövőért. A történelemkönyvekből kiderül, miként valósult meg ez az álom saját életükben vagy leszámazottaikéban.

Az esélyegyenlőség az amerikai társadalom értékrendjének egyik legfontosabb eleme. Mit értenek alatta az amerikaiak? Abraham Lincoln szavait idézem:

„Lehetővé kívánjuk tenni, hogy a legegyszerűbb embernek is ugyanúgy egyenlő esélye legyen a meggazdagodásra, mint bárki másnak. A szabad társadalom olyan, amelyben ha valaki szegényként is kezd, mint ahogyan a legtöbben az élet versenyében, tudja, hogy javíthat helyzetén, és azt is tudja, hogy nincsenek életre szólóan meghatározott munkakörülmények.”

Az „élet versenyé” pedig nehéz és szoros, s már az iskolapadban elkezdődik. A Reagan High School** legnagyobb érdeme – a viszonylag alacsony tanulmányi színvonal ellenére – éppen az volt, hogy sokat tett azért, hogy nehéz családi és anyagi körülmények között élő diákjai megtanulják, miként ismerhetik fel érdekeiket, és hogyan ragadják meg a kínálkozó lehetőségeket. Sajnálatos módon

a diákság egy jelentős része nem tudott jól élni a szabadsággal. Egyértelműen saját maguk és szüleik emberi hibájából esélyeik a jobb életre a minimálisra csökkentek. Róluk szól ez a fejezet.

Eddig csak elvétve akadt az „esélytelen” kategóriába sorolható diákom. Houstonban azonban tanítványaim egyharmada ide tartozott. A helyzet megrendítő volt. Optimizmusomat és a tanári munka értelmébe vetett hitemet is megtépázta, s ezt nem volt könnyű lelki torzulás – messianisztikus hajlamok vagy dekadens életérzés kialakulása nélkül – naponta megtapasztalni és elfogadni.

Miért tartottam tanítványaim egyharmadát esélytelennek, és hogyan jöttem rá erre? Mennyire tudtam azonosulni a gondolataikkal? Mit tett értük a Reagan High School?

Felfigyeltem arra, hogy az általában hiperaktív Oscar Pe-

cina és Mario Rosales mindig egymás után kéredzkednek WC-re az óra elején. Eleinte sokáig elmaradoztak, de később, a fegyelmi helyzet megszilárdulása idején az általam megszabott három percen belül visszaértek. Igyekeztek udvariasak lenni, és az órai feladatoknak is nekiláttak, csak hogy kimehessenek. Szokatlanul készséges és menetrendszerű viselkedésük mellett feltűnt, hogy a meleg éghajlat ellenére Mario állandóan szipogott, mert folyt az orra.

* A kötet 2001 karácsonyának ajándéka.

** Ebben a houstoni iskolában tanított a szerző.

Oscar pedig – aki a szabályok ellenére gyakran nap-szemüveget viselt az épületben – visszaérkezése után rövidesen elaludt. Mindkettőnek vörös volt ilyenkor a szeme. Ezeket a tüneteket jó sokára, és eleinte csak külön-külön vettem észre. Oscar egyébként is az órák feléről hiányzott, így rendszerességről csakis egy-két hónap után lehetett beszélni. Mario okos volt, és lényegesen gyorsabban dolgozott bármelyik társánál. Szakmailag nem érthette kifogás. Eleinte eszembe sem jutott gyanakodni.

Ezzel párhuzamosan tapasztaltam egy s mást az iskolában, amiről először nem gondoltam, hogy összefüggésben lehet az előbb említett jelenségekkel. Ms. Breaux-Healy terme mellett volt egy eldugott lépcsőlejáró. Néha arra mentem le az udvarra sétálni, amikor már enyhült a hőség. Az egyik lépcsőfordulóban furcsa szag ütötte meg az orromat minden esetben, ha arra jártam. Ugyanezt a szagot éreztem, amikor egyszer Oscar átnyújtotta a WC-engedélyét. (Mindен tanuló számára, ha óra alatt eltávozott a tanteremből, engedélyt kellett írni, amelyen szerepelt a neve, az eltávozás időpontja, a visszatérés előre megszabott ideje és az engedélyező tanár aláírása). A másik csoportjaimban is kialakult a rendszeresen kéredeztek köre: Jorge Moron, Erik Hernandez és Esmeralda Barragan az 1. órás, valamint Abel Marin a 3. órás csoportomból. Mindegyiküknél érezni lehetett a furcsa szagot, és vörös volt a szemük. Erik, Abel és Jorge szintén az alvós típusba tartozott. Mind a négyen rettenetesen durvák és agresszívak voltak, ha nem mehettek ki. Utána viszont vagy eszetlen vigyorgásba fogtak, vagy egyszerűen elcsendesedtek.

Karácsonyra kialakult bennem az a vélemény, hogy ezek a tanulók marihuánát szívnak. Mario valószínűleg valamit szippantgathat. Megkérdeztem Martha Martinezt, mi a teendőm. Elmondta, hogy az ilyen tanulót is fel lehet írni, de nem az igazgatóhelyettes elé vagy az SRC*-be kerül, hanem a problémára szakosodott tanárhoz vagy nevelési tanácsadóhoz és a védőnőhöz.

– Mi van, ha tévedek? – kérdeztem.

– Ha kétségei vannak, ne írja fel. A lapot megmutatják a diáknak, és ő beperelheti. Csak akkor írja fel, ha biztos benne, és bizonyítani is tudja, amit állít.

Majd megkérdezte, van-e jogi biztosításom. Persze nem volt.

– Az ilyen és egyéb kínos helyzetek miatt az iskola minden tanárának nívós felelősségbiztosítása van.

Elgondolkodtatott, amit hallottam. Úgy döntöttem, saját hatáskörömben fogok intézkedni. Nem engedem ki őket, és kész. Marihuána nélkül csak kibírnak 90 percet. Oscar és Mario olyan éktelen dühkitöréssel fogadták a döntést, hogy félni kezdtem: az amúgy már stabilnak mondható béke felborulhat. Ráadásul Mario a munkáját sem végezte el. Últ a padjában, csapkodott, morgott, felállt, rohangált egy kicsit, leült, újra szitkozódott. Közöltem vele, viselkedéséért büntetéképpen nem mehet ki két napig. Mario azonnal felfogta, hogy a döntés mit jelent. Okos szeme megvillant, és azt mondta:

– Oké, miss, megegyeztünk.

Amerikai pedagógiai szakkifejezéssel viselkedési egyezséget kötöttünk. Valójában azonban hányingerem volt attól, ami történt. Egyszer hazafelé az iskolaudvaron találkoztam Marióval. Senki nem volt körülötünk. Esélyt láttam arra, hogy megpróbáljam a lehetelent. Kár volt.

– Mario, figyelj csak, mi lenne, ha abba hagynád ezt a rendszeres WC-re járást, mert előbb-utóbb baj lesz belőle.

– Miről beszél, miss?

– Tudod te azt nagyon jól, Mario. Sokkal jobban mennének úgy dolgaid, hidd el!

– Jaj, miss! Ne nevetessen, miss – és ismétlődő gúnyos kacagása még messziről is hallatszott a néptelen udvaron.

Oscar Pecina igen jóképű legény volt, egy csuda aranyos és kitűnő tanuló barátnővel felszerelve. Egyszer megszólítottam a leányt, és mondtam neki, próbálja rábírní Oscart valamiféle iskolalátogatásra, mert a lógásai és késései miatt számtalanszor beutalták már az SRC-be, és így ki fogják csapni.

– Igen, miss, én is sokszor beszéltem vele erről. Azt is tudja, a miss jót akar neki, csak nincs hozzá ereje. Ő már csak ilyen szétszórt és akarattalan. Én meg elfogadom, ahogy van.

Szép barna szeme csillogni kezdett, és azt mondta, mennie kell.

Jorge Moronnal és Erik Hernandezdel sajnos csak apró és múló sikereket értem el. Mindegyik eszes kölyök volt. Erik rossz társaságba keveredett a bátyja révén, aki nem régen jött vissza a börtönből a Reagan

* Student Referral Center, iskolabörtön.

High-ba. Kábítószer-kereskedésben való bűnrészességért ült vagy fél évet. Ezt Erik egy naplóoldalában írta le.

Tehetetlen voltam vele. Az év vége felé aztán Erik túllőtt a célon, és elkapták. Szüleinek a következő hivatalos levelet küldték:

Szülői értesítés felfüggesztésről

Gyermekeit három napra felfüggesztették az óralátogatás alól a Reagan High Schoolban a következő tanterületi és iskolai szabálysértésért: marihuána hatása alatt állt.

Gyermekeivel tartott megbeszélés során az igazgatóhelyettes megmagyarázta az ellene szóló vádat, és neki pedig alkalma volt felelni erre. E megbeszélés eredményeként tisztázódott, hogy gyermeke elkövette a fent említett szabálysértést. A felfüggesztés dátumai: május 10–11–12. Ön köteles elkísérni gyermekét a május 13-án 8.30-kor tartandó visszafogadó elbeszélgetésre. Ha ez az időpont nem felel meg Önnek, hívja fel Ms. Bottellót, a titkárnőt időpont egyeztetés céljából. A felfüggesztés ideje alatt gyermeke nem léphet be az iskola területére.

Köszönjük az együttműködést.

Ben Azios igazgatóhelyettes

Jorge már az elején csúfolni kezdett. Fog tanárnőnek hívott, mert a Toth név hasonlít a tooth (fog) írásához. Eleinte nem reagáltam rá, de később kórusban is szölongáltak a haverjaival, és véget akartam vetni ennek az ostoba heccelésnek. Az ő spanyol vezetékneve Moron volt, ami angolul annyit tesz: gügye. Amikor elegendő lett a Ms. Tooth-féle megszólításból, megkérdeztem tőle:

– Jorge, én mikor viccelődtem a te vezetékneveddel?

Az egész feje vörös lett a dühtől. Így kezdődött, és aztán igazán sosem fogadott szót nekem, csak meghunyászkodott, ha SRC-vel fenyegettem, mert a szülei nagyon szigorúak voltak hozzá. Ő volt az egyik telefonszélhámos, mellel Jose Montes legjobb barátja.

Jorge egész rokonsága odajárt a Reagan High-ba. A nővérét, Carlát s az unokatestvérét, Laurát is tanítottam, és kölcsönösen kedveltük egymást.

Mario után talán Jorge volt a legértelmesebb azok közül, akiket kábítószerrel gyanúsítottam. Rettegetően bántott, hogy az én aláírással ellátott engedéllyel teremt magának alibit sötét dolgaihoz. Mivel a családjában biztos támogató háttérrel láttam, úgy döntöttem, megpróbálom a hivatalos utat. Mit vesztetek? Ha feljelentene is, aligha tennének ellenem bármit, hisz ügyis elmegyek az év végén. Kitértettem hát a beutalót Jorge Moron számára, és kértem a kábítószerügyekkel foglalkozó szakembereket (substance abuse monitoring team) vizsgálatát. Martha Martinez elismerően nézett rám, amikor átvette a hivatalos papírokat.

– Biztos benne?

– Igen.

– Vállalja a bejelentő nevének nyilvánosságra hozatalát és annak következményeit?

– Igen.

– Itt írja alá!

Nem hallottam többé az ügyről. Jorge ugyanúgy járt a WC-re, mint eddig. Néhány héttel később szokatlanul nyájaskodva adott nekem egy Reagan Bulldogos matricát, és azt mondta, szépen mutatna a fehér autómra a bordó sticker. Nem mertem felragasztani. Féltem, hogy szétvereti a kocsimat valakivel. Végig azt hittem, gyűlöl, mert gringó vagyok.

A tanév utolsó napján megkért, adjam le az adatlapját az irodán.

– Miért én? – kérdeztem.

– Magában megbízom.

– Add le magad óra után!

– Én mindent elfelejtek – mondta –, és ez fontos. Ma van az utolsó nap.

Ekkor nézett az arcomba először nagy, szomorú, vörös, barna szemével.

Esmeralda Barragan volt a másik telefonszélhámos, Jorge jó barátja. Esmeralda gyenge jellemű és hasonló értelmi képességű, gonoszkodó és hangoskodó leányzó volt. Minden kilenches időszak elején eldobta magától a fejlődés összes esélyét, nem adta be órai munkáit, és durvaskodott, akivel csak tudott. Az első hónapban meg-megszólalt nála a személyi hívója. Ezután azonnal WC-re kéredezkedett, s körütejéről sosem tért vissza időben. Tilos volt személyi hívót vagy mobil telefont hozni az iskola épületébe. Felírtam érte, és többet már nem merte használni. Ehelyett állandóan

telefonálni kéretőzött. Amikor már ezt sem engedtem, pontban 10-kor WC-re ment. Ha nem tehettem, sivítottam, mint akit ölnek.

Mi is állt e mögött az egész cirkusz mögött? Az óriási méretű iskola zegzugos épületszárnyain körülbelül 20-25 mellékkapu volt. Ezeket az intézménybe telepített három rendőr nem tudta őrizni, hiszen néha belül is szükség volt rájuk. Biztonsági okokból pedig nem merték bezárni a kijáratokat. Ha megszólalt a csipogója, Esmeralda a jel alapján lement a megbeszéltek kapuhoz, és felszedte a rejtékhelyre lerakott anyagot. Szünetben már lehetett is osztogatni vagy árulni. Ahogy szigorodtak a körülmények ennél az átkozott külföldi tanárnál (nálam), úgy korlátozódtak a lehetőségei. Végül Esmeralda is túllőtt a célon, és be sem jött az iskolába. A rendőrök az utcán kapták el egy bandával. Az utolsó napokban már nem láttam.

Az iskolai kábítószer-fogyasztás elleni küzdelemben finoman szólva alul maradtam. Eleinte úgy éreztem, hogy megérdemlem a „vétkesek közt cinkos, aki néma” klasszikus sorban kifejeződő erkölcsi ítéletet. Szárnyaszegett megoldási kísérleteim után azonban felmentettem magam.

Annak, hogy ezeknek a diákoknak a gondjait nem értettem meg igazán, és nem tudtam nekik segíteni, több oka volt. Ideiglenes tartózkodásomból származó tudatlanságom és félelmem mellett szegényesnek találtam a hivatalos lehetőségeket is. Szórólapok, brosúrák heverték szerte-széjjel, drogellenes osztályfőnöki órákat tartottak, és egyszer egy volt drogot is meghívtak előadónak, de a gyerekek között nem tevékenykedtek igazán hatékonyan. Például szigorúbban ellenőrizhettek volna a WC-eket, a folyosók és lépcsőházak eldugott részeit, és intézményesen megszigoríthatták volna a WC-re járást.

Karen Tabora nem az egyedüli volt a bántalmazott gyerekek kategóriájából. Ismertem még egy ilyet, de róla majd később írok. A bántalmazott gyerekek történetét szigorúan bizalmas információként kezelték, és sajnos mindkét esetben későn értesültem róla. Mindezenre évente kétórás belső továbbképzésben kellett részt vennünk, hogy felismerhessük a gyermekbántalmazás vagy elhanyagolás jeleit, ha szembekerülünk velük. Ugyanígy két-két órás kötelező oktatást tartott szá-

munkra az iskolai védőnő az öngyilkosság és az önszonkítás témájáról, valamint az AIDS-ről is.

A Houston független iskolakörzetének területén tizenegy iskola (köztük hatban bölcsőde is működött) vett részt „A sikeres tizenéves szülő” (A Successful Adolescent Parent) nevű programban, amely ingyenes étkezést, orvosi tanácsadást, tantárgyi korrepetálást és bölcsődei ellátást biztosított az ilyen tanulóknak, illetve gyermekeiknek.

A latin-amerikai származásúak aránya a tizenéves szülők közt igen magas volt. Az 1. órák csoportomban három lány és egy fiú, a 2. órákban három lány, a 3. órákban pedig egy lány és egy fiú várt vagy nevelt kisbabát tanulás mellett. Mindebből egy fiú élt stabil párkapcsolatban, egy fiú és egy lány pedig házasságban.

Ezeknek a „gyerekeknek” nagyon nehéz volt az életük. Általában együtt laktak a szüleikkel és testvéreikkel, néha még azok családjával is. Megélhetésüket azonban maguknak kellett megkeresniük az iskola mellett. Sokan fizikailag sem bírták ezt, szellemi teljesítményük pedig mérhető sem volt. Közülük csak két tanuló nem bukott meg. Az egyik, Jorge Moron nővére, TAAS*-vizsgáját is letette, és remélhetőleg mára már érettségi bizonyítványt szerzett. A történetem legelején szereplő Ana Salinas s a nemrég említett Karen Tabora is terhes lett az év végére.

A másik lány, aki nem bukott meg, még terhessége elején tartott, amikor elhagytam a Reagan High Schoolt. Dulce Ariasnak hívták. Értelmes, de nehezen elviselhető teremtés volt. Tanártársaimtól hallottam, hogy az édesanyja kegyetlenül bánt vele, így egyik nagynénje nevelte. Sajnos, ezt túl későn tudtam meg, nevezetesen azután, hogy néhány alkalommal Dulce egy játékbabával jelent meg az órán. Eleinte nem szóltam érte semmit. Éreztem, ha egy 16 éves lány ilyesmit tesz, jobb hallgatni, mint sértő szóváltásba keveredni. Egy idő után azonban már a munkáját sem végezte el emiatt. A babát szopó pózba helyezte, félhangosan beszélt hozzá, a csoport pedig rajta gúnyolódott és nevetett. Ezt már nem hagyhattam szó nélkül. Megtiltottam, hogy máskor is behozza a játékot, és telefonáltam a személyi anyagában feltüntetett számra. Az anya megdöbbenve hallgatta a történetet, és megígérte, beszél Dulcéval, ha legközelebb találkozunk. Ez a mondat gyanakvóvá tett, és így kezdtem kérdezősködni kollégáimtól. Dulcénak is szóltam a telefonbeszélgetésről.

* *Elméleti készségek texasi értékelő rendszere.*

Dühös volt rám, de soha többé nem hozta be a babát. A hangulata azonban továbbra is rettenetesen szeszélyes maradt. Sokszor ok nélkül sikítani, ordítani kezdett, és nekiesett a mögöttem vagy az előttem ülőknek.

Tanulmányi teljesítménye ingadozott, de megbuktatnom azért sosem kellett. Az év vége felé erős búskomorság és nála szokatlan szótlanság vett erőt rajta. Végül kipattant a hír: Dulce terhes. Ettől kezdve fenn követelte a terhes nőknek járó kíméletet. Hol WC-re ugrált, hol inni akart, hányingere volt vagy a hasa fájt.

Éhségről és álomosságról panaszkodott, csak hogy dolgozni ne kelljen, és felhívhatta magára társai kétes értékű figyelmét. Karen Taborával melegegett össze, aki hasonló cipőben járt. Azért is haragudtam rájuk különösen, mert az iskola kismama programjában nem akartak részt venni. Eleinte az a kérdés is felöltött bennem, vajon terhesek-e ezek egyáltalán.

Van még egy tanuló típus, amelyről szólnom kell: az iskolakerülőké. Itt most nem azokra gondolok, akik egyszer meghosszabbították a hétvégéjüket, vagy fejfájást színélve a védőnőhöz kéredzkedtek. Minden csoportomban akadt 2-3 igazi iskolakerülő. Hadd írjam le Carlos Nunez esetét. 18 éves volt, amikor megismertem. Nagynénjénél lakott azóta, hogy lelépett a szüleitől Mexikóból. A félelmetes fizikai erejű óriás olyan vulgárisan beszélt, hogy belesápadtam, ha kinyitotta a száját. Gyűlölte, és értelmetlennek tartotta az iskolát.

– Lassú vagyok én ehhez, miss – mondogatta.

Egyszer csak elkezdett hiányozni. Vártam egy hetet, hátha beteg. Aztán felhívtam a személyi anyagában található számot.

– A számon nyilvántartott készülék központilag kikapcsolva – hallottam a gépi hangot.

Ekkor levelet írtam a gondviselő nagynéninek a személyi anyagban megadott címre. Semmi válasz. Tetsetett vagy nem, hatósági eljárást kellett kezdeményeznem Carlos Nunez ellen veszélyes iskolakerülés címén. Ki kellett töltenem egy űrlapot, amely a személyi anyagában szereplő adatokon kívül tartalmazta, mióta hiányzik, és milyen kísérleteket tettem, mikor és milyen eredménnyel azért, hogy visszahívjam az órára. Ezt az űrlapot a hiányzási hivatal továbbította a rendőrségnek. Ők rajtaütésszerűen megjelentek Carlos címén, és

behozták az iskolába Mr. Jones elé, aki három napra SRC-be rakta, mert Carlos nem tudta igazolni mulasztását. Megjegyzem, ez az igazolatlan óramennyiség eleve bukást jelentett arra a kilenc hétre. Az SRC után megjelent az órám, és a szó szoros értelmében törtzűzött. Leszedte a vakolatot, obszcén rajzokat firkált vagy vésett Ms. Breaux-Healy padjaira, aki ezért majdnem lenyelt engem keresztben. Az órákon vagy aludt, vagy trágár módon szidott és provokált. Soha egy értekelhető feladatot be nem adott. Szerintem alapjában véve nem is tudott olvasni, és félig írástudatlannak lehetett tekinteni. Ezt úgy értem, hogy a betűket el tudta olvasni, le tudta írni, amit diktáltak neki, de írásban önállóan nem tudott mondatokat alkotni, és az elolvasott szöveg értelmét nem fogta fel. Ezzel különben nem volt egyedül. Egyszer óra után megállt előttem.

– Miss, most már láthatja, mi az ábra. Én nem való vagyok iskolába. A múltkor is volt egy jó kis melóm, de maga behozatott. Akkor onnan kirúgtak. Most találtam egy másikat. Jól figyeljen, miss, csak egyszer mondom el. Ne kémkedjen utánam, ne hozza rám a rendőroket, mert megjárja. Érti?

– Igen.

– Én megmondtam. Isten áldja!

Hosszasan elgondolkodtam ezen az ajánlaton. Azt mondtam magamban, hogy ebben a kilenches periódusban már úgyis megbukott, hadd dolgozzon. Egy kicsit felejtse el a keserűségét. De a következő kilenc hétre visszahívom. Így is történt. Előtte azonban, az előzményeket és a személyes véleményemet elmondtam Ms. Martineznek. Kértem, beszéljen Carlosszal, mielőtt az osztályba engedi, és ne vigyék mindjárt SRC-be. Ms. Martinez elmosolyodott és megjegyezte:

– Már kezdi érteni ezt a világot, ugye?

Mr. Jonest is megkértem, hogy mérlegelje Carlos körülményeit, mert a rendőrök mindig hozzá vitték először. Charles Jones azonban hajthatatlan volt, és SRC-be küldte. Nem hittem a szememnek, amikor Carlos újra megjelent. Sokkal csöndesebb és szelídebb volt. Igyekezett valamit dolgozni is, csekélyke eredménnyel. Aztán következett a táskalopás. A gyerekek közül többen azt állították, hogy Karen és Carlos játszott össze. Karen, aki elől ült, elvette a táskát, és Carlos leghátul eldugta. Velem sohasem közölték hivatalosan, mi történt. Mindenesetre Carlos úgy megjijedt a rendőroktől és a kihallgatástól, hogy nem tette be töb-

bé a lábát az iskolába. Talán nem véletlenül. Én pedig eztán sosem hívtam vissza. Egy hónap múlva kiiratkozott.

Visszatérve fejezetnyitó elmélkedésemmre, azért tartottam a kezdő kábítószerekre, a terhes tinédzsereket, a keserű gyermekkoruk lelki terheit hordozókat, a félig írástudatlanokat és a notórius iskolakerülőket esélytelennek, mert ezek a hátrányok gyakorta halmozottan jelentkeztek, és majdnem mindig együtt jártak a bevándorlás okozta súlyos személyiségproblémákkal és a szűkös anyagi helyzettel. Fontos azonban, hogy a szegénység önmagában nem volt okozója az efféle szörnyűségeknek.

Bár gondjaikra mindig volt hivatalos kezelési mód és eljárás, sok esetben ezek alkalmazása, az érintett diákok életét – netán másokét is – még elviselhetlenebbé tette. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem kellett volna betartani a törvényeket, és azt sem, hogy a törvények rosszak voltak, csupán annyit, vannak olyan sorsok, amelyekben nem enyhíthet egy általános intézkedés, hanem teljesen egyedi eljárást igényelnek.

Az adott pillanatban megoldhatatlannak tűnő emberi tragédiák túlzott átélésével pedig a tanár kockáztathatta a megoldhatók megoldását. Hadd hozzam fel ismét Carlos Nunez esetét. Rajtam kívül még három tanár tanította. Az ő óráikra sem járt. Nekik is – hozzám hasonlóan – kezdeményezniük kellett volna a hatósági megkeresést. Miért nem tették? Nem biztos, hogy hanyagságból mulasztották el. Talán tudták azt, amit később én magam is felfedeztem.

Az eddig említett súlyos gondokat természetesen nem lehetett, és nem is akarta senki csak a tanóra keretében megoldani. Sőt, talán éppen az lehetett a rész megoldás, hogy az alapgondról az óra idejére megfelelően, s a tanárral és a társakkal együtt megtalált, új, közös feladatra koncentrálna – mint például vizsgára készülés, egy projekt elkészítése vagy egy film-művelemény megbeszélése – a szomorúság és az elkeseredés legalább egy időre csillapul. Eleinte hetekig töprengtem azon a kérdésen, érdemes-e ezeket a gyerekeket angolra tanítani. Végül is filozófiai értelemben az előbbi válasszal nyugvópontra jutottam e dilemmában, de az óráimra újra és újra, vagy inkább egyfolytában betörték a tűrhetetlen emberi sorsok nyomán fakadó pszi-

chikai torzulások, a deviancia, az elkeseredés, a közhöz, az unalom és az erőszak.

Kriminális helyzetek alakultak ki, pedig nem is voltak jelen bűnözők. Nekem pedig az óra idejére el kellett intéznom a még hosszú távon is elintézhettent, meg kellett nyugtatnom a megnyugtathatatlant, le kellett győzöm a harsányt és az erősködőt, és fel kellett emelnem a gyengét.

30-ból 10 és 20-ból 6 ilyen volt, vagyis egyharmad részük.

Ha nem lettek volna segítőtársaim, mint Mr. Alaniz, Ms. Martinez, Mr. Jones, Mr. Goeddeke, Robert Falcon és Ms. Breaux-Healy, túl sem éltem volna. És ha nem lett volna Debbie Derosssett rendőrtisztő. Ő volt az első és eddig az utolsó amerikai rendőr, akitől karácsonyi üdvözetet kaptam. Jóságos, vidám, de határozott nőszemélynek ismertem meg. Megpróbálta jobb belátásra bírni – sajnos sikertelenül – Ana Salinast az első viharos hetekben. Néha beszélgettünk, és mesélt arról, hogy másnak is vannak gondjai, és nyugodjak meg, nem én vagyok az egyetlen, aki a biztonságiakat hívja. Sajnos karácsony után elment az iskolából.

Portré az esélyesebbekről

A tanév legtevékenyebb néhány hetéhez érkeztünk. A TAAS-tesztek március végén zajlottak. Előtte végre mindenki megértette, hogy ha az írás- és olvasásvizsgákon átmegy, nem kell többet ESL*-órára járnia, az angolórákon együtt lehet a többiekkel, mint afféle igazi amerikai. Furcsa módon volt, aki ellenérdekeltnek érezte magát.

– Én nem akarok a rendes angolra járni, miss, az sokkal nehezebb!

A többség azonban igyekezett. Nagyjából mindenki a feladatokra koncentrált. Kevesebb magatartási és viselkedési gond adódott. Akadtak olyanok, akik, ha befejezték az adott alkalomra kirótt munkát, külön feladatokat igényeltek. Néhányan otthon próbálkoztak a fogalmazások írásával, és kérték, javítsam ki őket. Elfogadták tanácsaimat a vizsgázás taktikai kérdéseivel kapcsolatban is. Írtunk próbavizsgákat, és láthaták, sokuknak kifejezetten jó esélyük van arra, hogy mindkét vizsgatípusban sikerrel szerepeljenek. A többségük meglegedett volna azzal, ha az egyik angol

* Az angol mint második nyelv.

tárgyból kettést kap, hiszen tizedikesek lévén először futhattak neki ennek az erőpróbának. (Érdekes, hogy itt a nálunk is szokásos osztályzashoz hasonlóan értékelték a dolgozatokat egy 1-től 4-ig terjedő skálán.) Az idősebbek már azt szerették volna, ha a két angolon kívül a matematika TAAS-vizsga is sikerül.

Megváltozott az órák hangulata. A fél-fél órás feladatok végén adódó pár perces szünetben viccelődünk. Már nem követett minden szellemeskedő megjegyzést káosz. Kikuncogták magukat, aztán újra munkának láttak. Persze mindig akadt ellendrukker, de nem lázították fel az egész csoportot, és az elégedetlenkedők vagy ellenségeskedők többnyire egyedül maradtak. Így a bezárás, a felírás és az iskolabörtön intézménye jól működött, inkább megelőzőképpen, s csak egy-egy esetben büntető eszközként. Előfordult, hogy két hétig nem írtam fel senkit egyik csoportomban sem.

Szerencsém volt az iskolavezetéssel is. Mr. Jones felengedett, sőt rendszeresen beszélgettünk a balkáni helyzet alakulásáról.

– Látja, Ms. Toth, majd ha Magyarországon megjelenik a bevándorlóáradat, már felkészült lesz, hiszen itt sok mindent megtudott erről a társadalmi jelenségről.

Nem akartam elkedvetleníteni azzal, hogy szerintem Magyarországon sosem lesz ilyen a helyzet. Azt különben elismerem, hogy rengeteget tanultam az emberi természetről, és kézséggel egyetértettem vele. Mr. Alaniz egyre jobb véleménnyel volt rólam. Többször megtörtént, hogy másoknál órát látogatott, vagy valami fegyelmi ügyben meg kellett jelennie valahol, és elsétálva tantermem nyitott ajtaja előtt, be-benézett. Látható, hogy mindenki csendben dolgozik, és senkinek nincs a feje a padon, mint az másutt gyakran szokás volt, főleg az óra utolsó harmadában. Újabban már a „Ki tudja elsőként megmondani a megoldást?” módszert is alkalmaztam, és 100 jutalompontot adtam bizonyos számú jelentkezésért. Néha majd kiugrottak a padjukból, és volt úgy, hogy a pontok nem érdekelték őket, csak az, hogy ők legyenek az első. Természetesen sokszor tippeltek, blöfföltek, vagy véletlenül találtak ki az általában szókincsfejlesztő feladatok, tesztek megoldásait. Az egészet 20 perc alatt megunták, és nem lehetett mindennap alkalmazni, de ez mégiscsak határozott fejlődést jelentett. Volt még egy kedvenc

foglalatosságuk: a rejtvényfejtés. Ilyenkor – az amúgy általam szigorúan megszabott ülésrendet felborítva – oda ülhettek, ahova akartak, és négyes csoportokban dolgoztak. Ha elkészültek, a csoport minden tagja 100%-ot kapott. Meghatóan vigyáztak egymásra. Mindig gondoskodtak arról, hogy a gyengébbek ne maradjanak magukra. Ezt csak hetente egyszer, pénteken engedtem meg, és rossz magaviselet esetén néha megvonnam tőlük. A TAAS-vizsga után már nem kellett annyi tesztet írni, és egy-egy órán vitáztunk, ami egyébként eléggé elterjedt munkamódszer az USA-ban a közismereti tantárgyak óráin. A vitáknak sajátos szerkeztük van, s ettől nagyban függ az egész tevékenység sikere. Rossz esetben iszonyatos rendbontáshoz vezethet. Rájöttem, először szavaztatnom kell a témával kapcsolatos leegyszerűsített kérdések alapján. Például:

– Jónak tartjátok-e a halálbüntetést?

Igen- és nem-szavazatok megszámlálva. Utána jöhet a következő pont:

– Védd meg érvekkel a véleményedet!

Amikor mindenki elmondta, mit gondol, újabb szavazás jön, és égnek a kíváncsiságtól, sikerül-e valakinek meggyőznie valamelyik ellenvéleményen levőt. Ha igen, ujjonganak. Eleinte erre nem jöttem rá, és csak így tettem fel a kérdést:

– Mi a véleményetek a fegyvertartásról?

Vagy nem érkezett válasz, vagy blöfföltek, ugrattak.

Voltak szívükhöz közel álló témák, amelyeket többször is meg akartak vitatni, és naplóoldalt is szívesen írtak róluk.

Imádták a dramatizált felolvasást. Amy rendelte meg még korábban azt a színes ifjúsági újságot, amely kéthetente érkezett számomra az iskolába 25 példányban. Szerdánként bevittem hozzájuk. Helyesírási, olvasási, fogalmazási feladatokat tartalmazó, rendkívül ügyesen megszerkesztett magazinok voltak, amelyek különböző származású, bőrszínű gyerekhősök, pop-, színész- és sportolóstárok életével összekapcsolva lopták be az angol olvasás és írás gyakorlásának gondolatát a tanulni nem szerető ifjoncok életébe. Ha nem oldották meg a feladatot, nem tudták mi lett kedvenc hősükkel. Ez az újság leegyszerűsített, párbeszédese változatban hozta a mindig éppen aktuális sikerfilmek történetét. E szövegek könyvek dramatizált felolvasása volt szívük vágya. A szereposztásnál rendkívül vigyáznom kellett, ki ne törjön a verekedés egy-egy pozitív

hős mondataiért. Egyszer tettünk kísérletet arra, hogy ténylegesen eljuttassunk egy ilyen darabot, de nem sikerült igazán. Az előadás visszasüllyedt a felolvasás szintjére, mert nem voltak hajlandók otthon gyakorolni.

Ahogy enyhült az órák légköre, úgy javult személyes kapcsolatom a diákokkal. Sajátos emberi történetek rajzolódtak ki, melyeknek akarva-akaratlan jómagam is szereplője lettem. Íme néhány példa.

Az azték

Ruben a 3. órás csoportom legkülönlegesebb tanulója volt. Rendkívül jóképű, ápolt és éles eszű fiú.

Tudta, hogy egyetemre akar menni. Matematikából, történelemből és angolból is jó eredményeket ért el. Nagyon szerette Ms. Hejazit, korábbi angol tanárnőjét, aki levitte a teniszklubba. Ruben versenyt versenyre nyert a houstoni és texasi tornákon. Százszor kifejtette, hogy én nyomába sem léphetek az ő nagyszerű angol tanárnőjének. Ms. Hejazival sokszor beszélgettem róla, és nagyokat neveltünk, amikor elhatároztuk, hogy csak akkor indítja el a következő versenyen, ha soha nem ír nálam 80 pont alatti tesztet. Ruben prűszkölt, duzzogott, de dolgozott, mert Ms. Hejazi azt „kérte”. Egy idő után rájött az összeskűvésre, és igen megharagudott rám.

– Becsapott, miss, ez nem volt szép. Nem is tudja, milyen nehéz nekem, hogy ilyen jó tesztet írnak. Fogalma sincs arról, milyen nehéz az én életem.

– Valóban nincs Ruben, és nem is érdekel. Engem egyedül az érdekel, hogy jól tanulj, és letedd a TAAS-vizsgákat.

A mexikói utazásra természetesen azonnal fény derült a szünet után.

– Hol volt, miss, a tavaszi szünetben? Járt az északnyugati bevásárló központban?

– Nem, mert az egész szünetet Mexikóban töltöttem.

– Matamoros pocsék hely.

– Montereyben, ugye, nem volt?

– Nem. De ha érdekel benneteket, megmutatom az úton készült diákat.

Hát, persze, hogy érdekelte őket. Így péntekenként az utolsó félórán vetítettem nekik, ha előtte jól vi-

selkedtek. Ruben tátott szájjal nézte a többiekkel együtt. Az első vetítés végén így szólt:

– Miss, miért hazudott, amikor azt mondta, hogy nem érdekli az életünk? Biztosan akkor is hazudott, amikor azt mondta, hogy átmegyünk a TAAS-on. Biztos, nincs is olyan, hogy Magyarország, és nincs olyan nyelv, hogy magyar. Nem is tudott volna így megtanulni angolul. Nem is járt ezeken a helyeken. Nincs is ott a képeken.

– Ilyen helyeken még én sem jártam, pedig mexikói vagyok. Miss, maga mindig csak hazudik – toldotta meg John Rodriguez.

– Nem hazudtam.

Szerencsére vége lett az órának. Egy hét múlva szó nélkül elővettem a következő diasorozatot. Természetesen voltak olyan képek, amelyeken én is látható voltam.

Kérdezgetni kezdtek:

– Az ott milyen messze van Texastól? Mit látott arra? Mit evett? Hol lakott? Miért ment oda? Nem félt? Tetszett?

Próbáltam visszafogottan válaszolni a kérdésekre, de biztosan megéreztek a hangomban, hogy milyen jólesik beszélnem róla. Ruben nem kérdezett. Pár perccel a csöngetés előtt véget ért a vetítés.

– Hoztam egy könyvet. Megnézhetitek.

Odaadtam valamelyiküknek a magyar nyelvű Mexikó útikönyvet, körbeadták és nézegették. Kicsengettek, és jó páran nem mentek ki. Aztán csak eltávoztak, mert ment a busz. Ruben ottmaradt, kezében a könyvvel.

– Máskor is behozza, miss?

– Igen. Ha végzel a feladattal, és az előző órai tesztet 80% felett írod meg, nézegetheted.

– És a többiek? Ők is nézegethetik, ha végeztek?

– Közösen nézhetitek, vagy körbeadom. Majd meglátjuk.

– Jó, miss. Ez magyarul van, ugye?

– Igen.

– Én azték vagyok.

– Értem.

– Ezt Ms. Hejazinak is elmesélem – mondta, és elment.

Hetekig nézték azt a régi Panoráma útikönyvet. Megtalálták benne a „maja”, az „azték” szavakat és némelyikük a városát is.

– Miss, nincs más képeskönyve magyarul?
– De van, csak az USA-ban élő indiánokról szól, és nem Mexikóról.

– Az is jó lesz.

Következett tehát a Mi micsoda sorozat „Indiánok” című kötete.

– Ez mit jelent? – kérdezték a magyar képaláírásokról.

– Ilyen Mexikóban is van – mondták néhány edényre vagy maszkra. Amikor Ruben a második könyvet is megnézte, megkérdezte:

– Miért mondta, miss, hogy nem érdekl az életünk?

– Nem azt mondtam. Azt mondtam, nem érdekel, milyen nehéz. Azért mondtam, mert nem akarom, hogy erre hivatkozz. Az órán felejtsd el a nehéz életedet! Azért, hogy kikerülj belőle.

Ruben nagy fekete szeme nedvesedni látszott, de állta a sarat.

– I'm sorry, miss. (Bocsánat.)

– That's all right. (Minden rendben.)

Ruben mindhárom TAAS-vizsgáját letette első nekifutásra. Írásból és olvasásból is hármast kapott, ami nagyon kevés gyereknek sikerült az ESL-csoportokban.

A tanítónő

Frances Alvarez is nagyon szép volt, közel a fehér hispán kategóriához. Kevés indián vér lehetett benne, konkvisztádori bőre és misszionáriusi hajlamai miatt nem is volt túl népszerű. Értelmes és szorgalmas diáknak bizonyult, akit édesanyja állandóan tanulásra biztatott, és szigorúan ellenőrzött. Az utóbira erősen szüksége volt. Frances mindig megszánt valami ágrólszakadt szerencsétlent, és patronálta. Aztán együtt lógott vele, és falazott neki. Hamar rájöttem, s telefonáltam az anyjának. Az év folyamán többször bejött az iskolába, hogy érdeklődjön a lány felől. Frances eleinte nagyon haragudott rám, mert miattam eltiltották segítségre szoruló barátnőtől. Idővel megenyhült irányomban, de mindvégig kritikus szemmel figyelt, s ha bármi nem tetszett neki, megjegyzést tett:

– Miss, ezt nem így kellett volna csinálni. Senki nem értette, hogy mit magyarázott.

Egy alkalommal jelentkezett óra elején, és a következő bejelentést tette:

– Miss, azt akarom, hogy tudja, munkát vállaltam a vasárnapi iskolában, a templomban. Angolt tanítók alsóbb osztályokba járó kisgyerekeknek – fizetés nélkül.

Vittem neki egy vékonyka nyelvtani összefoglalót és egy kicsiknek való gyakorló könyvet, amit Kate Bacistól kaptam.

– Úgy szoktam csinálni, ahogy a miss az óráin. De azért jobban figyelek, hogy mindenki megért-e.

Frances nem tudott köszönömöt mondani, még akkor sem, ha úgy gondolta.

A pletykafészek

Esteban Ramos és Yesenia Leija kutya-macska barátsága sok nehézséget okozott. Ha elültettem őket egymás közeléből, dührohámot kaptak, ha megengedtem, hogy egymás mellett vagy mögött dolgozzanak, állandóan piszkálták egymást. Mindegyikük elég értelmes volt, a lustaság azonban sokszor erőt vett Yesenián, aki amúgy is rapszodikus és lobbanékony természetű lány hírében állt. Esteban fiú létére pletykázott, mint egy vénasszony. Gyöngybetűkkel írt, de lassan dolgozott, mert figyelme állandóan Yesenia körül járt. Ők is nagy kritikusak voltak. Ha valamilyik szón érződött a brit angol akcentus, azonnal vihorászni kezdtek. A véletlen azonban egyszer csak hatalmas lehetőséget adott a kezembe. Esteban kíváncsiságát a naplóoldal írásakor sem tudta legyőzni. Mondanivalója, úgy látszik nem volt, a kívánt sormennyiségből pedig kettő hiányzott. Feltett egy kérdést:

– És maga, miss, hogy töltötte a karácsonyt?

Leírtam neki. Észrevettem, hogy a naplóoldal kiosztása után Esteban továbbadta azt a többieknek, és végül mindenki elolvasta. Úgy tettem, mint aki semmit sem vett észre. A következő naplóoldalon Yesenija is feltette a kérdést:

– És maga, miss, mit gondol a tegnapi látott filmről?

Válaszoltam neki és Estebannak is. Lényegében ugyanazt, de más megfogalmazásban. Összehasonlították a nekik írtakat. Büszkén mutogatták a többieknek. Nagy sutyorogás támadt, és a következő alkalommal még jó páran odaírták a naplóoldal végére:

– És maga, miss, mit gondol? Mit tenne a helyemben?

A szokás más csoportokban is lábra kapott. Jöttek az üzenetek és kérdések garmadával. Helyenként, bevallom, elszomorítottak a megjegyzéseikkel. De mindegyikre válaszoltam. Kezdték igen munkai igényes lenni ez a fajta beszélgetés. Szerencsére minden csoda három napig tart. A kérdezőtös divat elcsendesedett. Esteban és Yesenia kitartottak szokásuk mellett. A többiekben megmaradt a tudat, hogy a naplóírás komoly dolog: egyoldalú vallomás vagy párbeszéd – csak rajtuk múlik. S ha az utóbbira volt szükségük, éltek a lehetőséggel. Én pedig biztos lehettem abban, ha Yeseniának vagy Estebannak írtam valamit, tudta az egész csoport.

A gyengén látó

Pablo Pardo hasonló értelmi képességekkel rendelkezett, mint Ruben. Külseje azonban korántsem volt olyan előnyös, s ráadásul félnék és hisztis fiú volt. Nem éppen a latino férfi ideál. Gátlásosságát hatalmas, vastag szemüvege és fokozott rövidlátása okozta. Haragudott is az egész világra, és kigondolta az ő sajátos bosszúját. Bemesélte a tanároknak, hogy fél óránál tovább nem tud olvasni, hogy számára túl aprók a könyvek betűi, és nem tudja kivenni a táblára írt szöveget. Azt állította, örökké fáj a feje, a szeme, holott gyakorta járt ellenőrzésre, és a megfelelő szemüveget hordta.

Igazából nem haragudtam rá, csak láttam, hogy sokkal többre lenne képes, és sajnáltam, hogy a maga által gyártott kelepcebe esik. Már-már ő is elhitte, hogy ez az ő formája, és kész. Pedig mindenképpen a legjobbak között lett volna a helye. Ehelyett a különleges oktatású gyerekek közé sorolták, mint valami enyhén szellemi fogyatékos. Nyugodt lelkiismerettel terheltem ugyanúgy, ahogy a többit. Az én rövidlátásom kétszerese volt az övének, csak éppen kontaktlencsét hordtam, és így nem gyanította senki. Nagyon jól tudtam hát, mivel jár ez a szembetegség. Például azzal, hogy jobban teszi az illető, ha nem emeléssel, vagy hirtelen erőfeszítéssel járó fizikai munkára adja a fejét, mert komolyabb baja lehet. A mi Pablónk pedig éppen erre predesztinálta magát az olvasástól való nagy idegen-

kedéssel. Előszeretettel ült a számítógépes játékok előtt is, pedig ez aztán tényleg nem javíthatta a szemét. Pablo amúgy igen apró betűkkel írt, ami ismét gyanús-nak tűnt. Hogyan látta, mit ír? Azt mégjicsak látnia kellett valahogy. Szó, ami szó, Pablo nagyon jól olvasott, csak olyasmit kellett a kezébe adni, ami érdekelte. Sikerült rávennem néha, hogy Rubennel versenyezzen a feladatok megoldásában. Ha ő nyert, boldogan feszített a padban. Ha csak a második lett a csoportban, panaszra ment Ms. Hernandezhez, hogy nem veszem tekintetbe az ő sajátos helyzetét, és nem nagyítom fel számára az összes fénymásolt anyagot. Ms. Hernandez jólelkű lény volt, de könnyen átverhető. Úgy érzem, komoly lépésekre szánta el magát, és be akart panaszkodni az igazgatónak, vagy meg is tette, de szerencsére véget ért a tanév. Pablo is hármassal ment át első olvasás és írás TAAS-vizsgáján. Így végül elégedett lehettem. Emberileg azonban sosem tette túl magát azon, hogy átláttam trükkjein, és nem bocsátott meg.

Szerencsétlenségemre egy másik közös, szomorú élményünk is volt. Ismeretségünk felfelé ívelő szakaszában kitalálta, hogy magyar diákokkal szeretne levelezni. Amy Martinez itt, Magyarországon szerzett neki partnert. Mások is kedvet kaptak ehhez, s mivel a normál angol csoportokból sokkal több jelentkező volt, érthető módon egy olyan amerikai tanárnő segített nekik, aki egyébként is tanította őket. A leveleket egy nagy borítékba gyűjtötték, és így küldték el az én kanizsai gimnáziumomba. Postára adás előtt a tanárnő megmutatta őket. Megrendülten néztem a tépett szélű, vonalas lapokra rendetlenül, ceruzás írással odavetett sorokat. Nem mertem szólni semmit, csak visszatettem a borítékot az asztalára, amikor órán volt.

Mit is mondtam volna? Ha minősítem a levelek tartalmát vagy külalakját, őt is megszegényítem. S ahogy sejtettem, alig érkezett válasz.

Pablo nagyon szívére vette az esetet.

– Azt hiszem, azért nem írtak nekem, mert nem vagyok angol anyanyelvű amerikai.

– Nem hinném, Pablo. Inkább csak azért nem írtak, mert a két világ messze van, és túlságosan különbözik egymástól.

– Hát, lehet – mondta, de láttam rajta, nem tudom igazán megvigasztalni.

A vajákos

Imelda Salinas, Ana Salinas húga igazi mexikói boszorkány volt. Sápítózott, dobálta magát, rettentés jeleneteket rendezett, ha valami előnytelenül érintette; dörgölözött, hízelgett, könnyekkel teli szemmel esdekelt, ígért fűt-fát, ha valamit el akart érni. Nem volt buta, de szabályosan irtózott a munkától. A nővérel törtétek ellenére úgy-ahogy elboldogultunk egymással. Egyszer azonban mégis betelt a pohár. Nem volt hajlandó pontosan órára jönni. Bezárás, felírás, Mr. Jones figyelmeztetése, SRC – mindez lepergett róla.

– Imelda, ha így folytatod, hosszú napokat fogsz újra az SRC-ben tölteni, pedig te azt nem szereted.

– Nem félek én attól, miss. Csak ránézek Mr. Jones-ra, és ő már nem is haragszik rám. Mr. Jones kedvel engem.

Csúnya érvelés lenne ez a világ minden táján, de Amerikában még inkább érzékenyek az ilyesmire.

Néma csend lett az osztályban.

– Majd meglátjuk – mondtam.

Összeszedtem minden bátorságomat, és kihallgatást kértem Mr. Jonestól. Szó szerint elismételtem Imelda szavait. Veszélyes vállalkozás volt. A rossz hír hozóját errefelé sem szeretik. De bíztam Mr. Jonesban. Egy kicsit elszürkült az arca, de megőrizte nyugalját.

– Utánanézek – mondta.

Még aznap hívatta Imeldát a rádión keresztül.

– Látja, miss, kedvel engem. Most is hívat.

Senki nem nevetett. Imeldát Ms. Botello jelenlétében hallgatta meg Mr. Jones, és újabb SRC következett. Amikor Imelda visszatért közénk, sokkal csendesebb volt, de látszott rajta, tervez valamit.

– Miss, hogyan betűzik a nevét? – kérdezte egyszer mindenféle bevezető nélkül.

Felírtam a táblára.

– Mikor és hol született? Hogy hívják az édesanyját?

– Meg ne mondja neki, miss! Elátkozsa. – kiáltott fel riadtan Yesenia, aki amúgy elég jóban volt vele.

– Mit csinál? – kérdeztem.

– Imelda ért a fekete mágiához. Ezek az adatok kellene hozzá. Valami vonalakat húz, és mormol közben. És a misst nagy baj éri. Meg is halhat. Ne

feleljen, miss, nagyon kérem! – sopánkodott egy másik lány is.

– Mi az, miss? Fél tőlem?

– Nem, de az édesanyám nevével ne viccelődj, azt nem mondom meg.

– Az nem is olyan fontos. Elég, hogy mikor született és hol. Ennyi éppen elég egy icipici balesethez. Meg meri mondani vagy nem?

Megmondtam neki. Másnap nem mentem iskolába, mert szemorvosi ellenőrzésen voltam. Imelda állítólag boldogan visongott.

– Sikerült! – mondogatta mindenkinek.

Amikor ismét elérkezett az angolóra ideje, a terembe érő diákok szemlátomást aggodva kérdezgettek:

– Jól van, miss? Minden rendben van? Hol volt, miss, tegnap? Megijedtünk, hogy beteg.

Imelda sosem tartozott azok közé, akiket csak egy pillanatra is meg tudtam győzni a tanulás fontosságáról. Ezután szót fogadott, mert, mint mondta, erős vagyok, és ellenálltam az átoknak. A többiek aggodása azonban jólesett. Mindez arra volt jó, hogy rájöttem, mennyire keveset tudok még arról, ami visszahúzza őket.

A 2. órás csoportban is volt néhány kedves élményem. Theresa Martinezt említtem először, mert olyankor állt ki mellettem, amikor az még egyáltalán nem volt népszerű dolog. Cserfes volt, de jóindulatú és igyekvő. A 12. évfolyamra járt, és csak a sikeres TAAS-vizsga hiányzott ahhoz, hogy érettségi bizonyítványt kaphasson. Félévtől másik csoportba került. Sajnáltam, hogy el kellett válnunk, mert ebben a körben minden pozitív egyéniségre szükség volt a sok nehézfű ellensúlyozására. Márciusban, valamivel a mexikói utazás után az óra végén azt vettem észre, hogy Martha Gonzales – akiről majd később részletesebben írok –, beletett valamit a táskámba, ahogy elhaladt az asztalom mellett. Látszott, nem vette észre, hogy figyelem.

– Már megint valami disznóság – gondoltam. – Még Martha is közéjük állt, pedig eddig benne lehetett bízni.

Meg sem néztem, mi az, amíg haza nem értem. Mit is idegesítsem magam autózás előtt. Otthon, amikor kiraktam a napi 90 dolgozatot az asztalra, vettem csak észre az apróra hajtogatott papírlapot.

1999. március 26. *Hi Ms Toot.*

Itt Theresa Martinez, és szomorú vagyok, mert már nem járok a maga órájára. De akárhogy is van, csak üdvözölni akartam. Viszlát Mrs.

P. S. Tegnap volt a születésnapom.

A tanársegéd

Martha Gonzales tizenegyedikbe járt, és a legtehetségesebb lánynak tartottam. Tudta, hogy mit akar, dolgozott érte, és erkölcsi értelemben mindenféleképpen érettebbnek mutatkozott kortársainál. Kezdetül fogva segített. Néha ott maradt, amikor már mindenki elment, és tanácsot adott szegény, elkeseredett fejemenek, mit ne tegyek, mit nem értenek meg, vagy mivel kellene többet foglalkoznom. Soha nem árult be senkit név szerint, és utólag visszagondolva, soha nem vezetett félre. Nem véletlen, hogy Theresa Martinez is rá bízta üzenetét. A táskalopás után nagyon kiborult. Karácsonyra írt egy hosszú levelet, amelyet még Kaliforniába is magammal vittem, és Totnak is megmutattam.

„Boldog karácsonyt Mrs. Toth Martha Gonzalestől, és elnézést mindannyiunktól, akik valami rosszat csináltak önmagának. Az én személyes véleményem szerint tudom, hogy mindaz, ami történt, az nem a maga hibája volt. Köszönöm minden segítségét, és azt is tudom, hogy az év végére visszamegy az országába, de remélem, hogy nincs rossz véleménye rólunk, nos, legkevésbé rólam.

Tudom, hogy ebben a csoportban leszünk az év hátralévő részében, és azt hiszem, ezek a fiúk még több gondot fognak okozni magának, de arra is kell gondolni, hogy ez nem teljesen a maga hibája. Én csak azt akarom mondani magának, hogy ne vegye ezt magára, és a legjobb dolog, amit tehet, hogy nem figyel ránk, beleértve engem is.

Úgy érzem, hogy maga számomra egy nagyon kedves ember. Nem értek velük egyet, de remélem, világos talán, nem lehet velük mit csinálni. OK, Mrs. Remélem, hogy megértette a gondolataimat. Köszönöm. Legyen nagyon-nagyon boldog karácsonya, és boldog új évet.

Tisztelettel:

*Martha Gonzales
Köszönöm.*

Martha novemberben is próbálkozott a TAAS-vizsgálattal, akkor sikertelenül. Márciusban olvasásból és írásból is hármast tudott szerezni.

A hallgató

Pedro Zuleta 20. életévét is betöltötte, és mindig megbuktattam. A 12. évfolyamra járt, de már harmadszor. Nem tudott öt sornál többet írni, és nem volt hajlandó beszélni sem. Ha kérdeztem tőle valamit, bóloügatott vagy rázta a fejét; több nem telt tőle. Javasoltam Mr. Fitzgeraldnak, a tizenkettedikesek igazgatóhelyettesének, hogy Pedro tartozzon a különleges képzésűek közé, így alacsonyabb mércével osztályozható. Ő azt válaszolta, ha eddig eljutott, már nincs rá szükség.

– Sosem teszi le a TAAS-t – mondtam.

– Az lehet, de ha egyébként megszerzi az érettségi bizonyítványhoz szükséges pontokat, erről igazolást kap, és amint leteszi a TAAS-t, eredményes érettségije lesz. Ehhez már nem kell iskolába járnia, vizsgákra még sokáig jelentkezhet munkaviszony mellett is.

Eleinte azt hittem, ezzel a végbizonyítvány-trükkel akarnak megszabadulni Pedro Zuletától. De egyáltalán, hogyan juthatott ideig? Példája azt mutatta, ha valaki jól viselkedik, mindig átengedik, akár tud, akár nem. Ő pedig soha nem ártott a légynek sem. Áprilist írtunk, és én akkor kezdtem felfogni: elképzelhető, hogy tudásalapú átengedős rendszeremmel gyakorlatilag egyedül vagyok a Reagan High-ban. Eszembe jutott Karen Tabora. Szóval ezért panaszkodott. De hogy-hogy engem nem rúgtak még ki innen? És hogy-hogy a gyerekek elfogadják, ha ilyen nagy arányban megbuknak? Végül is a következő magyarázatot tartom máig is valószínűnek.

A tanulók sohasem voltak igazán tudatában annak, hogy az adott tantárgyból elért 70 pontjuk valójában igen csekély tudást takar, és tulajdonképpen már a jó magaviselet és a feladatokra tett bármilyen eredményű megoldási kísérlet elegendő ehhez. Minden csak számtan és viszonyítás kérdése. Így természetesen nem meglepő a TAAS-vizsgák 20%-os átlageredménye és a Reagan High szégyenletes helye az HISD ranglistáján. Mr. Alaniz valószínűleg megsejtette Karen panaszából, mi a valós helyzet, de nyilván örült neki. Gondolta, miért akadályozna meg benne, ha véghez tudom vinni.

Úgyis ilyen irányú változást követelnek iskolájában az oktatási felügyeletről. Az osztályozás miatt érzett lelkiismeret-furdalás rövid korszakát úgy zártam le, hogy értékelési rendszeremet ismét jól átgondoltam. Úgy döntöttem, kitartok mellette. A saját szisztémámon belül következetes és igazságos voltam, s a sok csirkefogó viselkedése és hozzáállása miatt is megérdemelte a bukást. Pedrót pedig, bárhogyan teljesít, negyedszerre átengedem. Erre gyakorlatilag azt hiszem, köteleztek is volna. Közreadtak tudniillik egy kérdőívet a tanárok között, amelyen felmérték, hány tizenkettediket kívánunk megbuktatni. Szerencsére én már időben határoztam.

A sors külön ajándékának tartottam a következő epizódot. Keresztretjvényt fejtettünk. A 2. órás csoportom korántsem bizonyult ebben a tevékenységben olyan lelkesnek, mint a 3. órások. Egy ponton elhangzott a következő kérdés:

– Mit kell ide beírni? Hát, senki nem jön rá? Pedig tanultuk.

És akkor Pedro lassan felemelte a kezét. Meglepődésemet titkolni sem tudtam. Ő pedig meg sem várta, hogy szólítsam, bement a halkan, de jól a megoldást. Volt, aki füttyült, volt, aki tapsolt. Pedro pedig boldogan nézett körül. A TAAS-vizsgára el sem ment. Az év vége után, a nagy amerikai körútra készülve az Eckerd nevű illatszerboltból jöttünk éppen hazafelé Judittal. Megálltunk az autóval a pirosnál. A járdán velünk párhuzamosan ballagott Pedro.. Bennünket nézett. Lehúztam az ablakot, és integettem neki. Széles mosoly áradt el az arcán, és kedvesen visszaintett. A visszapillantó tükörből láttam, hogy már régen zöld volt a gyalogosoknak, de ő még mindig csak az autó után bámult.

A fekete lány

Az 1. órás csoportomba járt Laura Hernandez, Karla és Jorge Moron, valamint Jose Montes unokatestvére. Bőre valamivel barnább volt, mint rokonaié. Kitűnt kiváló képességével, a szülei azonban nem értették meg. Örültek neki, hogy jó tanuló, de nem akarták, hogy a középiskola után is képezze magát. Ő pedig orvos akart lenni. Ezt egy naplóoldalon írta le. Ő volt az egyetlen, aki ebből a

főleg ismétlőkből álló csoportból átment a TAAS-on. Csendes modora és igyekezete miatt nem örvendett nagy népszerűségnek. A Puerto Rico-i René Ortiz egyszer értékelhetetlen dolgozatát kézhez kapva így kiáltott fel:

– Bezzeg, annak a fekete lánynak – és Laurára mutatott – 100-at adott. Miért kedveli azt a lányt annyira, amikor olyan fekete?

René Ortiz SRC-be ment, de Laurán ez nem segített. Nagyon el volt keseredve. Egész órán a padra borult fejfel dolgozott. Április legvégén járunk, amikor az első óra után Laura odajött hozzám:

– Ms. Martinez értesített, hogy átmentem a TAAS-on. Köszönöm, hogy segített. Maga nélkül el sem mentem volna.

A második órát azzal a kérdéssel kezdtem, hogy kinek sikerült a vizsgája. Kilenc kéz lendült a magasba.

A kilencedikesek nem vehettek részt a vizsgán, így húszan próbálkozhattak.

– Szívből gratulálok mindenkinek.

– Meg sem kérdezi, miss, hogy hányast kaptunk? – morgolódt Mario Rosales. Elszégyelltem magam, mert tényleg csak kettesekre számítottam. Gyorsan pótoltam a mulasztást. Martha Gonzales, Leo Cavazos és Mario is hármast kapott. Fiesta-hangulat uralkodott a teremben. Ölelgették egymást, és nagyokat kurjongattak. A zajra bejött Ms. Breau-Healy.

– Mi ez a lárma? – kérdezte.

Mario az asztal tetejére ugrott, és ezt kiáltotta:

– Mario Rosales, a chiapasi hármast kapott írásból, olvasásból és matekból. Nézzen meg jól, miss, én vagyok az a Mario Rosales!

Julie Breau-Healy hangosan nevetni kezdett, de azért leparancsolta Mariót az asztal tetejéről.

– Csak örüljete! – mondta, és tapintatosan távozott.

– Megérdemelték egy filmet – szólaltam meg újra.

– Csütörtökön és pénteken levetítem nektek az egyik kedvencemet.

– Mi lesz az?

– Meglepetés. Egyelőre titok.

A Don Juan de Marcót néztük meg Marlon Brandóval és Johnny Depp-pel. Igaz, a tiltólistán sz-

erepelt a szerelmes jelenetek miatt, de vállaltam az ezzel járó kockázatot.

– Miss, egyre jobb filmeket hoz. Kár, hogy vége lesz az évnek – mondták, s az összes foguk kilátszott, úgy nevettek.

A 3. órás csoportban is feltettem ugyanazt a kérdést. Ott tizenketten mentek át a 23 vizsgára kötelezettből. Pablo Pardo és Ruben Venegas, valamint egy Ociel Miranda nevű új diák kapott hármast. Nagy volt itt is a boldogság.

– Mindent úgy csináltam, ahogy a miss mondta – örvendezett Esteban Ramos.

Ők is megnézhatték a filmet. Amikor aznap hazafelé indultam, az iskolai postafiókomban Rose Eide-nek, az angol munkaközösség vezetőjének színes betűkkel írt üzenetét találtam.

Mrs. Toth!

Kitűnő! Gratulálunk, nagyszerű munka volt. TAAS írásvizsga: 81%.

Ti vagytok a legjobbak. Csak így tovább!

Rose

A 81%-os átlag nyilvánvalóan az iskolai eredményt jelentette, mert a többiek is hasonló papírt kaptak. Értelmezésemben nekem és ESL-tanártársaimnak ahhoz gratulált, hogy viszonylag csekély mértékben rontottuk le a normál angol csaknem 100%-os átlagát az ESL-csoportok eredményével. Az olvasás vizsga esetében valószínűleg gyengébb teljesítmények születtek. Erről iskolai összesítést nem láttam.

Ezt az örömteli időszakot használtam fel arra, hogy egy kéressel hozakodjam elő. Szerettem volna lefényképezni a gyerekeket. Előzőleg Mr. Alaniztól már engedélyt kértem rá. Ő azt mondta, ha a diákoknak nincs ellene kifogásuk, nyugodtan megtehetem. Mindhárom csoportban ugyanazt mondtam el tájékoztatásul:

– Szeretném lefényképezni a csoport tagjai közül azokat, akik ehhez hozzájárulnak. Elsősorban azért, mert így könnyebben visszaemlékszem rátok, és másoknak is meg tudom mutatni, kik voltak a diákjaim. Másrészt előfordulhat, hogy itteni élményeimről könyvet írok, és szeretném a fotóitokat beletenni.

Nagyon meglepődtek. Volt, aki megijedt, volt, akit vonzott a dolog.

– Ugye rólam is ír majd a könyvében, miss? És ott áll majd a nevem, mindenki olvashatja: Guillermo Rios.

– Igen.

– Akkor mostantól jó leszek. De ígérje meg, miss, hogy az eddigi dolgaimról nem fog írni.

– Jó, megígérem.

– Ha elfelejtenék jó lenni, csak szóljon.

– Szólni fogok.

– Jaj! Micsoda szégyent hoztunk magunkra! Ne írjon mirőlünk semmit se, miss, arra kérem! – rémülődött Martha Gonzales.

– Azt nem lehet Martha, hogy ne írjak. Próbáld megérteni! Nem írok rosszakat. Úgy értem, az igazság nem olyan szörnyű.

– Jaj, miss, mit gondol majd rólunk, aki elolvassa? – Marthat nem lehetett megnyugtatni.

– Mi maga, miss? Milliomos? Utazik, könyvet ír. Miért jött ide közénk, ha annyi pénze van, hogy ilyeneket csináljon? – faggatózott Esteban Ramos a 3. órás csoportomból.

– Egyáltalán nem vagyok milliomos. Nem vagyok gazdagabb az én országomban, mint ti itt. Azért jöttem ide tanítani, hogy világot lássak, és hogy mindenféle emberrel találkozhassek. Erre költöttem az itteni fizetésem. Különben pedig ez lenne az első könyvem.

– No, most majd kiderül, hogy hazudik-e, miss – hozta fel kedvenc vesszőparipáját Ruben.

– Ez nem olyan egyszerű. Lehet, hogy sikerül, lehet hogy nem. Mindenesetre ez a tervem, s ha most nem fényképezhetlek le benneteket, ezt már soha többé nem tehetem meg.

Mindhárom csoportban körülbelül a diákok fele egyezett bele a fényképezésbe. A többit természetesen nem erőltettem.

Hizsnyai Zoltán

Nyár-Ősz-Tél

(Sör-Bor-Pálinka)

– triptichon –

I.

(Présburgi ser-leg)

a szürke csend
 az ürgén szürke csönd
 - fül vagy csak fülke cseng
 mit hanggá gyúrt kecs önt
 reá és csüngve csöng
 csobban a báj a csent
 elhallott ámde szent
 világ-nagy kriglibent
 s mit szöszke haj lecsöng

az ür kénsárga fent
 sárkánybelsőba fent
 hús sert izzad a csap
 csebréből majd' kicsap
 csecse csöcs rajt' a föl
 csücsöríts rajta föl
 ne vesszen kárba árpa hab

ont sört a sönt
 és döntve önt
 megdöntve önti a
 sort sörbe ölt
 löködve tölt
 s önt is lecsorgia...

- így jár ki költ
 vált sörre sort
 combján léssen
 foltos a sort

II.

(Árpád-medencei bor-szüret)

boroszlán borzong, köd kereng,
 borsószik kosbor, borbolya,
 még alig pirkad, épp csak földereng
 a borzas töke s fel-felfortyog a
 bongor alól a csélcsap föld, de reng
 a csupaszz csülkők alatt már a kád
 kadar-lé kacskáz, mint a vércsapa
 rézsút a rézsún, csemecseg tar borág
 pittyedt biling közt szöszmötöl -
 hatol egy szellet lejjebb, szétcsap a
 bongyor belekben, bornírt farpofát
 próbáló vinkó, ó, te fúrge must,
 ne kuporítsd le a genust,
 légyen nyughelyed deszkaszarkofág,
 karcos kadávered
 ne gyalázzák kofák,
 mert még az áslóg rád mered,
 leveded kettős hevedered,
 szétpotyognak a dongafák
 s szülőöledbe ered leved...
 Mi lesz veled
 ó, jó magyar,
 kóbor porondba sülyed az agyar?
 avagy miféle hóbort
 a nyers agyagból nyerni óbort?
 ...Csak annak adj, kit igaz szomj sanyar,
 egy verdung csigert lopj elem hamar,
 vagy inkább tölts meg mindjárt egy bokályt,
 sajttárral hord a jóféle nedüt,
 szagos muskotályt
 és hárslevelüt,
 zsongjon a bárzsing,
 kezdődjön a hepaj;
 fogytán a furmint?
 hát sebaj!
 eressz egy dézsa déja vu-t,
 ragadd meg karcos kéknyelüd,
 mikéntha hajdan - ó ne szánd hát,
 lapaj kupádba meregess leánykát,
 ne féld a csintalant,
 markold a csint alant,
 s dönts teli egy vendelyt,

hajtsd fel, mint a pendelyt,
várd meg, amíg megült,
csak azután köpöld,
így lelj benne enyhelyt.

Mert borítja immár iromba
vásznát reád a szürkület,
rozsdát seper a nyári lombba,
idén már nem lesz több szüret.
Az ember lomha, méla, rest,
s még oly makacs,
csimpaskodik a kacs,
tartja a fűt
helyén az űrt,
pedig a puttony már merő ragacs,
ájult a gége, s a hordó hasas.

Bordó bordúrt borít a borzderes
égboltra bő bornyújából az est...

III.

(A gömöri égettbor tora)

Hej, de őszbe hajlott a határ egyszerre,
rozsdá ütközött ki amarra, emerre:
füzek boglya-haján, karcsú cser levelén
árkok mélyén immár erjed a televény,
dévaj, füttyös szelek járnak a hegyhátat,
összeakaszknak, egy a másra támad.
Addig gyömöszkélnek egymást egyre feljebb,
felrugallik burka ellős fellegeknek.

Szilánkol, darvadoz, igencsak pilinkél,
pedig még a rögöt meg se fogta a tél.
A murci elejét épp csak most hajtánk le,
az újbort meg le se fejtettük még - s ládd, e!
- alig hogy lepi fenn a horhót a porhó,
a csövekben kotyog már a papramorgó.
Cirkál, gebeszkedik, egyszer-mászor cseppen,
alig lel utat a hervadt rézerekben.

A napok már egyre rövidebbek pedig,
s még ez a rövidebb is hamarabb telik,
gyérül, hamvasodik a bozontos üstök.
S egyszerre iszonyú ihatnékunk támad...
Vond meg, Lojzi! Hogy a rák egye a májad!
Bugyogjon a gugyi, zubogjon a cujka!
Durzadjon ágyékunk nagy, hoporcso sulyka.

Vond meg! Ropjon olyan csárdást rajtam az öl,
hogy cserfes ajkain túlcsonduljon a föl!
Ne leljen magamban a sanda alkonyat,
csobogjon barkómon kétoldalt ácskonyak!
S majdan, ha elapadt terebes csutorám,
sélyemben is legyen ölemnél egy csobán,
takaros batalé, egy csöcsös bokolyó,
még ha csontra fonnyadt is már a fokoló.

Vond! ...De mégse! Nézd, hogy dájcsol, ugrabugrál
vén markomban ama dugván dugva dúlt grál
csapzik arany prémje, bukéja boróka...,
szája habzik, fűjtat, mint a veszett róka.
...Bócorogjunk haza, amíg menni bírunk,
nehogy a dagványban leljük meg a sírunk...
Elernyedt a bélhúr, lefittyen a vonó,
három teliholdat vonít meg egy kopó.

Fa Ede

A TALÁN szonettje

éld át egészen? „csak a pillanat van”?
s ha nem az vagy aki? nem ott ahol?:
maszk-én válj eggyé zűrrel percnyi zajjal -
lényed MÁS része időz valahol -

kettőt egyszerre? hány csaló szavad van?:
sokszor csak sejtés ám versed papol
arról ami nincs csak a gondolatban:
a „minthát” ténnyé így hazudhatod -

ahogy a percből untalan kinézel
máshol-lét mégis (noha nem egészen):
az „itt sem ott sem” attól félsz: KUDARC -

sokszor meg - érzed - ez az oldottságod
(büntesse időd pribékje: halálod!)
REJTETT IDŐTLEN LÉNYEDRE MUTAT...

Merényi Krisztián

Kértelek

Kértelek, ne menj el,
kértelek, engesztelj,
kértelek őszintén,
kértelek békülvén,
kértelek mélyülten,
kértelek szédülten,
kértelek bágyadtan,
kértelek fáradtan,
kértelek éhesen,
kértelek mérgesen,
kértelek léhán,
kértelek bénán,
kértelek megnyerőn,
kértelek megvetően,
kértelek aggódva,
kértelek halk szóval,
kértelek rimánkodva,
kértelek imádkozva,
kértelek élve,
kértelek halva, mert
halva is kértelek,
emlékezz!

Szakolczay Lajos

Csataképek

Haász Ágnes elektrografikái

A magyar történelemben 1848 – vagyis a szabadságharc – fényes pont. Pedig a Petőfi vezette márciusi ifjak – az egész népet fölrazó – magukra ébredését (tudták helyüket, tisztában voltak az erejükkel, mertek) nemsokára a véres megtorlás követte. Százötven éve, hogy elsötétült az égbolt, hogy Arad gyászszötétje beborította szinte egész Európát. Most már tudjuk, hogy akkor csupán egyetlen tiszta láng világolt: az aradi tizenhárom vértanúpéldája. Fekete torokból, a megaláztatás katlanából csapott ki ez a mindmáig főhajtásun-

kat előhívó, intenzitásában utolérhetetlen szabadságvágy.

Szabadságvágy, mint a halottak példa értékű figyelmeztetése? Igen. Aki akarja – vissza Petőfihez! –, az le is tudja magáról rázni a rabláncot. Még élete árán is. Ez volt – és ez marad – Arad üzenete. Ezért ha épp nincsen valakinek keze ügyében a Biblia, a szentségesen maga elé mormolt imádság is megteszi: Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knezich Károly, Láhner György, Lázár Vilmos, Leinigen-Westerburg Károly gróf, Nagy-Sándor József, Poeltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác, Vécsy Károly gróf, s nem utolsósorban a felségárulással vádolt, Pesten kivégzett Batthyány Lajos gróf neve.

Vereség, elbukás, gyász, véghetetlen reménytelenség. Ám ha belelapozunk a szabadságharc krónikájába – kevés az ilyen lap –, valamiképp a győzelem ízével is találkozhatunk. „Április I-én (1849) hajnalban a VII. hadtest, melyet most Gáspár ezredes vezetett, elindult Hatvan felé. Klapka, Damjanich és Aulich hadtestei pedig – átkarolási céllal, csendesen – a Jászság felé. Győztünk 2-án Hatvannál, 4-én Tápióbecskénél, 6-án Isaszegnél.. Hat nap alatt három csatát vívott meg diadalmasan a magyar honvédsereg!”

Haász Ágnes két nagyméretű elektrografikája – *Kilenc csata, 1849, A gyorslovasság támadása Copy generálissal*, mindkettő 1998-ban készült – további helységneveket von ide, hiszen Budavár, Kápolna, Szolnok, Vác, Komárom, Segesvár, Pákozd és Nagysalló üzenete nélkül a győzelem vagy a győzelem közeli pillanatok háttérbe szorulnának. Ám az elektrografikus művész ezeken a

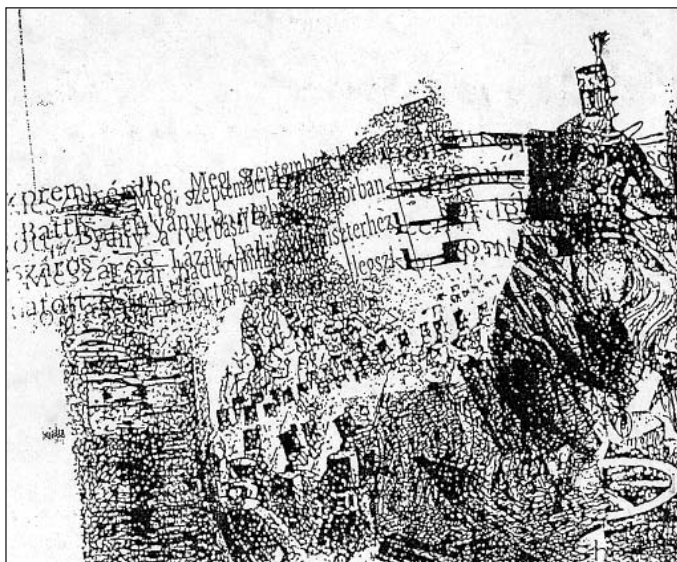
Haász Ágnes: *A gyorslovasság támadása Copy generálissal*, (1998.) (részletek) Technika: elektrografika. Méret: 100 x 260 cm

átengedő (papír) anyagra készült a barnás elektrografika, a képfolyamat időszakosan tünekeny volta még külön is megemeli eme történelmivé – ám legbensőbbé is – fogalmazott látomás különösségét, egyediségét.

A *gyorslovasság támadása Copy generálissal* című kompozíció – tele szarkasztikus, főként a címadásban jelentkező, s annak nyomatókat is adó, a globalizációt a magyar hadtörténettel elegyítő humorral – szellősebb, lazább grafika, mint az előzőekben említett. Absztraktabb is. A „gyorslovasság” mint szó (mint lényegre utaló megnevezés) arra ösztönözte a művészt, hogy tekercsén a – részletek mozgásával létrejövő – mozgást képszerűző erőként láttassa. Ebből adódik a valamennyire organikus, a növényi indákat is az emlékezés szolgálatába állító jelleg. Üregek, zárványok között föl-föltűnnek a lovasok, a szuronyok, a csatater gyors mozgás által sem elveszejthető tárgyelemek. De a leglényegesebb a technikára utaló fázis, ami

az amerikai másoló cég „fejét”, Copyt generálisként nevezi meg.

Az ő szervezésében volt igazában megvalósítható ez az egyszerre történelmi és mai lovasroham; groteszk

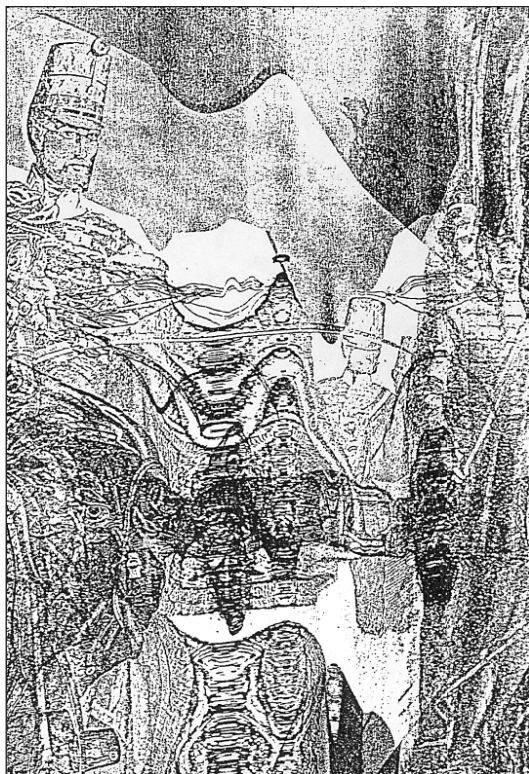

párhuzamosságot sejtetve Copy – legalábbis egy pillanatra – így vált 1848 rohanós hősvé. A történelem meggyalázása? Inkább keserű kacaj a modernitásban vergődő világ – a képzőművész számára is elengedhetlenül fontos – technikai vívmányainak magasbrendűségén.

Haász Ágnes kisebb méretű elektrografikái egy korábbi időszakot reprezentálnak. A magyar táj fölött el-lebegő élő lelkiismeret (*Hommage à Kölcsey* (1990), az emberiség egyetemes szenvedésének jelképet állító *Örök Golgota* (1989) – motívumaiban visszautalva klasszikusok szenvedélményére –, és az egyszerűségében is döbbenetes kiszolgáltatottságot mutató *Corpus I.* (1992) mind-mind mives darab. Avval, hogy az elektrografika lehetőségeire tárnak kaput, egyúttal az alkotó művészetszemléletét is tükrözik. Azt a rendrelvő törekvést, ami nem a figurálisban és a nonfiguratív formákban leledzik, hanem mindvégig a lélek mozgatóereje.

A 25-26. oldal képei:

Haász Ágnes: *Kilenc csata 1849.* - Budavár, Kápolna, Szolnok, Vác, Komárom, Isaszeg, Segesvár, Pákozd, Nagysalló (1998.) (részletek) Technika: elektrografika. Méret: 100 x 351 cm

Pinke Zsolt

Démonok

(forgatókönyv) I. rész

1. kép. Egy étteremben 11 férfi ül egy hosszú asztal fal felőli oldalán. Fejük magasságában, a falon vonalkódszerű csikozás fut keresztben, a kép az Utolsó vacsorára emlékeztet. Valamiféle keresztény társaságot, kegyes atyafiak színes öltönyökbe bújt gyülekezetét látjuk. Nevetgélnek, néha egy-egy falatot emelnek a szájukhoz, kedélyesen beszélgetnek.

PÉTER. Csodálatos hely.

MÁRK az asztal túlsó végén, suttogva kérdezi szomszédjától. Miről van szó – egy kicsit lemaradtam.

JAKAB. A testvér, Hawaii-on járt, egy konferencián.

TAMÁS. Melyik szigeten laktatok?

PÉTER. Kawaii-on.

JÚDÁS, DE NEM AZ ISKÁRIÓTES. Ahogy hallom, az a legszebb sziget a szigetcsoportból.

PÉTER. Igen, a legérintetlenebb. Persze itt is vannak modern szállodák, csak nem annyi, mint mondjuk Mauin. Nincs nagyváros, ami sokat számít, és emellett megmaradt egy pár tüneményes falvacská is.

MÁTÉ. És a konferencia?

PÉTER. Hát, meg kell hagyni, ahogy Jakab testvéremnek meséltem, a konferenciát amerikaiak rendezték, és tudjátok, nekik annyira más képük van a szolgálatról. De kérlek, Ian testvérem, te mint a szervezet vezetője mutass be egymásnak bennünket.

Ian feláll, a mellette lévő széken helyet foglalt Júdás megkocogtatja a poharat.

IAN. Tudjátok testvérek, hogy mindaddig elzárkóztam attól, hogy az Egyházba behozzuk a pénz, az üzlet szellemét, de az elmúlt időszak megtanított rá, hogy komolyan vegyem ezt a területet. Könyörögni fogok, és nektek is ezt javaslom, hogy az Úr a lehető legtávolabb tartsa tőlünk Mammont és e világ szellemét. Egyetlen kikötéssel vállaltam a mai összejövetelt, ha mindenki komolyan eltökéli, hogy nem engedjük magunk közé férközni a megosztást.

TÖBBIÉK. Ámen! Úgy legyen!

IAN. Üdvözlöm körünkben Máté testvéremet, az erdélyi szolgálat vezetőjét. Üdvözlöm Tamást és Jakabot, a híres dunántúli ébredés irányítóit. Üdvözlöm Botond testvéremet Óbudáról. Üdvözlöm Júdás testvéremet, az északi országrész szellemi erős emberét, de ő nem az Iskáriótes.

Nevetés.

Bizonyára mindannyian hallottatok már Péterről, egyházunk külső kapcsolatokért felelős tekintélyéről. Péter kezdeményezésére gyűltünk ma össze, hogy legutóbbi útja eredményeiről beszámoljon. Szeretnénk majd megtudni, hogy mennyit kell egy F–50-esért imádkozni.

Nevetés.

És mit kell mondani?

TAMÁS, szomszédja fülébe. Örökké vadonatúj kocsikkal járkál.

IAN. Bemutatom nektek Márk testvéremet, aki szervezetünk biztonsági szakértője.

Márk egy vékony, kopasz, ravasz tekintetű férfi. Fekete garbót visel.

Üdvözlöm Timóteust és Pált, a koldus és hontalan szervezet vezetőit. Testvérek, tapsoljuk meg egymást.

IAN. Köszöntsük Jánost, aki csodálatos szervezőmunka eredményeként több sikeres könyv és újság kiadója lett. Felbecsülhetetlen értékű szolgálat.

Közben a pincérek leszedik az asztalt. A társaság egyik tagja kávéval rendel magának. A kávé szó hallatán a többiek is fészkelődni kezdenek, hárman-négyen kávé, teát, cappuccinót rendelnek.

PÉTER. Testvérek, ha megengeditek, befejezem.

Kicsit szemrehányóan.

Az amerikaiak nagyon kedves emberek, és azt hiszem, sok mindenben tanulhatunk tőlük. Például az egyik texasi testvér csak úgy, ismeretlenül meghívott bennünket egy nagyon elegáns étterembe. És képzeljétek a vacsora végén azt mondja – úgy indítja az Úr, hogy egy gyönyörű drágaköves platina órát ajándékozzon a feleségemnek.

JAKAB. Hallelujá!

MÁTÉ. Azt a mindenit! Ez aztán az áldás!

TAMÁS. Dicsőség, Istennek! De mi az, amire azt mondtad, tanulhatnánk tőlük?

PÉTER. Nos, a konferencia egy szűkebb körű megbeszélésén, a testvérek a következő ajánlatot tették. A kelet-európai gyülekezetek anyagi helyzetének, stabilitásának érdekében azt a kedvező lehetőséget biztosítják számunkra, hogy keresztény vállalatok részvényeit dolgozói áron vásárolhatjuk meg, ami általában a piaci ár 50–80%-a között mozog. Keresztény befektetési alapok is biztosítottak bennünket, hogy hitellehetőségeikről folyamatosan tájékoztassanak. Ha arra gondolok testvérek, hogy építünk egy csarnokot, amelyet a gyülekezetek részvénytársasági formában hoznak létre és üzemeltetnek, és adott esetben az építési vállalkozók mi, a gyülekezetek vezetői lennénk, ez hatalmas áldást jelentene.

JAKAB. Az ajánlatban szerepelt, hogy mennyiért kapunk pénzt?

PÉTER. Természetesen. Hosszú futamidő, mondjuk tíz év esetén a kamat évi 7,5%, természetesen a szokásos garanciákat kérik, és a pásztorok kimutatását gyülekezeteik elmúlt 2-3 évi tizedfizetéseiről és egyéb célú adakozásainak eredményéről.

Péter mondókája alatt szinte mindenki zsebszámológépet vesz elő és heves gombnyomogatásba kezd.

TAMÁS. Gondolom a részvénytársaság tulajdonhányadai is a gyülekezetből származó pénz arányának megfelelően alakulnak majd. *Halkan.* Most kezdem megérteni, hogyan lehet mégis két úrnak szolgálni.

PÉTER, *automatikusan Tamás felé.* Így van. Remélem mindenkinek békessége van abban, hogy a gyülekezetek elmúlt két évi bevételeit vessük össze, ennek arányában kéne részt vállalni a terhekből, és ennek arányában részesedne az adott gyülekezet a csarnokból és létesítményeiből.

MÁTÉ *Tamásnak.* Sejtettem, hogy Péter testvérünk nem fog rosszul járni, még egy látszólag ártatlan konferencián sem. A legérdekesebb, azért mégiscsak az, hogy az ajándékoknak, ezt a jól koreografált körtáncát naiv testvéreink finanszírozzák.

PINCÉR. Elnézést uraim, hogy megzavarom a beszélgetést – kinek szabad a gyümölcssteát...?

Megérkeznek a kávék. Hirtelen többen is – Péter előző epés megjegyzését szemük előtt tartva – kérdően, egyikük talán sunnyogva is, Péterre néznek. A helyzet csikorgóvá válik, de Péter, mintha a dologból semmit sem érzékelne, hízog hangon, süteményt rendel, s példáját a többiek is követik.

IAN. Nekem.

PINCÉR. ...és a presszókávét...?

JUDÁS. Én kérem.

PINCÉR. ...a cappuccinók?

MÁTÉ-JAKAB. Mi kértük!

PINCÉR. Még egyebet, uraim?

TAMÁS. Egy ásványvizet.

MÁRK. Narancslevet kérek.

IAN. Rumos teát kérnék, mézzel.

PINCÉR. Igen, köszönöm. Esetleg, más valamit – ajánlanám a friss meggyes lepényt.

IAN. Kérek szépen egyet, a múltkor is finom volt.

MÁTÉ. Úgy érzem, meg kéne hallgatnunk Ian testvérünket. Azzal a borzasztó esettel kapcsolatban, hiszen csak homályos, ellentmondásos hírek jutottak el hozzánk. Persze csak, ha Péter testvérünk beszámolója véget ért.

TAMÁS. Igen, mi is hallottuk a gyülekezetben, hogy megsebesültél. Beléd löttek, vagy valami hasonló borzalmas dolog történt?

PÉTER. Ian testvérünk igazi frontharcos.

Nevetnek.

JUDÁS. Halljuk a sztorit!

IAN. Valóban, nagyon szomorú történetnek voltam résztvevője, alig egy hónapja. Éppen kedden vették le a gipszet a vállamról.

PÉTER. Ó, Istenem!

IAN. Igazából nem ez a lényeg. Mellettem löttek rá egy fiatalemberre, aki gyermekkorában gyülekezetünk

tagja volt. Az eset sokkal borzalmasabb, brutálisabb ennél.

JAKAB. Hogy történt?

PÉTER. Azt hiszem, Ian, el kéne mesélned a teljes történetet.

IAN. Nos, eléggé véres, és tele van felkavaró részletekkel...

PÉTER. Az Úrjézusra, kérek, „a-tól z-ig”, mondj el mindent!

Erre Máté, gunyorosan, szomszédjára néz.

IAN. Rendben. Ott kezdem, hogy Botond, mert így hívják, gazdag, vagy inkább sikeres üzletember. Már régen elhagyta a gyülekezetet, de a szülei a mai napig aktívan járogatnak. Viszont Botond, néha, bizonyos összeggel támogatta az egyházat. Azt hittem, most is ezért hív találkozóra. A színhely – nos ebben az étteremben találkoztunk, és pontosan annál, a galéria sarkán lévő asztalnál ültünk le.

PÉTER. Szóval, ezért hívtál bennünket erre a helyre?

IAN. Igen, de, remélem nem okoz bennetek rossz érzéseket.

MÁTÉ. Szóval, ezért ilyen üres az étterem. Az első pillanatban azt hittem, a konyha gyenge, vagy rossz a kiszolgálás.

JAKAB. Ian testvér, ha téged nem nyom a hely – bennünket sem.

IAN. Este nyolcra beszéltük meg a halált hozó találkozót.

Kép távolodik.

2. kép. Helyszín: Andrassy út nappal. Az Operaház előtt álldogáló, jó kötésű fiatal srác felé – oldalzsebes nadrágja zsebében virág – a házak tetejéről galambok repülnek, feje mellett húznak el és az aszfalton landolnak.

A madarak akciójától megilletődött képet vágó fiúhoz három maszkos rohan, kezükben kés. Az első lendületből vágja a kését a gyanútlanul várakozó fiú mellkasába. A mögötte rohanó elüvölti magát:

MASZKOS. Ez nem az!

Kiáltása egy századmásodpercet késik, az áldozat azonnal elterül. A másodikként érkező az áldozat fölé hajol, de óvatlanul, mert a haldokló ösztönös mozdulattal a sötét árny felé kap és letépi a maszkot. A későbbi jelenetekből ismert, KISTERMETŰ arcát pillantjuk meg. Az előbb még társát hangosan figyelmeztető támadó kését a földön fekvő fiúba szúrja, kitépi a maszkot a görcsösen markoló kézből, fejére rántaná, de amint felnéz, pillantása az autójából kászálódó Botondéval találkozik. Jobbról és balról társai fedezik, de Botond szemből tökéletesen rálát és bénultan nézi a mézszárlást. Végtelennek tűnő ideig nézi a gyilkos arcát.

3. kép. Az Andrassy úton rendőrök nyüzsögnek. A későbbi tatami jelenet küzdelmében alulmaradó FIATAL FŐRENDŐR több társa kíséretében, pojácaként vonul az Operaház előtti felhajtón. Alig észrevehetően sántít. Pózolva fotóztatja magát az Operaház lépcsőjén, nyilatkozik a sajtónak. Egyszerre, a tatami széléről ismerős, vágott arcú nyomozó hajol a füléhez, ő, a hallott infora bólint, befejezi a mondatát és a vágott arcú biccentésének irányát követve, a mozi mögé indul, benéz abba a rendőrségi mikrobuszba, amelyben Botond ül, arcán dermedt kifejezéssel.

4. kép. Az előbb látott FIATAL FŐRENDŐR – az iménti mikrobusz első üléséről beszél – telefonbeszélgetése egy íróasztal mögött ülő férfivel, a CSÍKOS INGESSEL. Osztott képernyőn jelennek meg.

CSÍKOS INGES. Egyáltalán nem érdekel, melyik hülyét véded. Aki ilyen faszszágot csinál, hogy fényes nappal egy civilt öl meg az Andrassy út kellős közepén, az menjen a levesbe.

FIATAL FŐRENDŐR. Most még helyre tudják hozni a hibát.

CSÍKOS INGES. És te kezességet vállalsz értük?

FIATAL FŐRENDŐR. Még egyet hibáznak, és én intézem el őket.

CSÍKOS INGES. Szóval, a tanú a következő.

5. kép. BELSŐ, az elsötétített szobát a relaxa résein beszűrődő fénycsíkok világítják meg. IVETT-DOKTORNŐ, 30 éves szőke nő, a betegétől jó pár

lépésnyire ül az ajtó előtt, szemben az 50 körüli kopasz fickóval, a BETEGGEL.

BETEG. Doktornő, gondolja, hogy komoly a baj?

IVETT-DOKTORNŐ. Ugyan már, ne kalandozzunk el a tárgytól! Nagyon érdekes, amiről, de leginkább ahogyan mesél. Maga kitünő elbeszélő. Nem szokta leírni a gondolatait?

BETEG. Nem. Folytatom. *A narrációban elhangzó szöveget képek kísérik.* Elkezdí szürcsölni a levest. Anélkül, hogy észrevenné, egy halálfejszerű arc kukucskál be a szeparé légterébe, majd eltűnik. A kíváncsi fej útját követve, magára hagyjuk Helmutot, és a szomszéd boxba telepedő két különös öltözötű férfit pillantjuk meg. A fej tulajdonosa selyemöltönyben parádéz, míg a másik, a baszkcsapka, Torma a sűrke rövid szövetkabát alatt fekete garbót visel, szemén elegáns fekete szemüveg. Mialatt helyet foglalnak megjelenik a pincér, némán rendelnek, a kép jobb és baloldali sarkában megjelenik a két férfi rendőrségi nyilvántartásokat idéző fényképe, alatta nyomtatott betűkel íródik ki a képaláírás: Gromiko Gorcev a szerb titkosszolgálat magas beosztású tisztje; Torma, a Délvidék ura.

Mindkét szeparé egy-egy zölddel futtatott kalitka. Viszont, míg Helmut boxa a derűs, sárgás, délutáni napsugaraktól barátságos hangulatú, addig a másik sötét, hideg zöld színben pompázik. Söt, mialatt a két férfi helyet foglal, és neveik alatt a szöveg kiíródik, baljós hangulatot ébresztő zene szól, aláfestésként. Miután a pincér elmegy, mindkettő kisméretű, modern látszóvet vesz elő, és mint Helmut, a kikötöt stírolik. Gromiko szólal meg először, szlávós akcentussal, de folyékonyan beszél magyarul.

6. kép. Kopogtatnak az orvosi szoba elsötétített ablakán.

IVETT-DOKTORNŐ. Sajnos, be kell fejeznünk. Értem jöttek.

BETEG. Ah... Persze, persze. Akkor hát, holnap?

IVETT-DOKTORNŐ. Igen, remélem holnap. Tudja, szakdolgozatot írok, és rengeteg időmet emészti fel az anyaggyűjtés.

BETEG. Hm. Érdekes, hogy amit mi, lököttek nagy nehezen kinyögünk a kínjainkról, azon maguk lak-

mároznak, kvázi a salakunkból élnek. Ez is kulturális evolúció. Örülök, hogy az intellektusom hullájának néhány konca magának jutott, és hozzájárulhattam a szakdolgozatához, de ne nyugtalankodjék, ahogy elnézem pár év, és élvezettel fog hozzám hasonló nyomorultakat faggatni, majd a szünetben, kávé mellett nagyokat röhögni a többi dögkeselyűvel.

IVETT-DOKTORNŐ. Ön... – *újra kocogtatnak az ablakon* – félreérti a helyzetet, bár amilyen intelligens...

BETEG. Ne merészeljen még egyszer dicsérni! Nagy rendező lehettem volna, csak ez a rohadt kis ország... Menjünk inkább!

IVETT-DOKTORNŐ szinte szálegyenes, merev tartással ül széken, garbója miatt tartása merevebbnek tűnik a valóságosnál is. Örül, hogy végre megszabadulhat ebből a nehéz helyzetből. Feláll, kinyitja az ajtót és kilép a félhomályos helyiségből. Az ajtóban egy negyven körüli, jóképű férfi várja.

DOKTOR BARNA. Jöjjön kávézni, közben mindent megbeszélhetünk.

IVETT-DOKTORNŐ. De doktor úr ... és a beteg?

Félig hátat fordítva a szobában fekvő fickónak, nehog hallja a degradáló jelzöt.

DOKTOR BARNA. Barna, vagy Barnabás és nem ez a hivatalos doktor úr. Amúgy, az ápoló személyzetnek is kell hagyni egy kis munkát. Nézze, itt is egy délceg fiatalember.

7. kép. Egy kis helyiségben állnak ketten, a csempezett falnak és a hütőnek dölve, a helyiséget meleg fényel világítja be a délutáni napfény.

IVETT-DOKTORNŐ. Szóval ne hagyjam őket kibontakozni, ha agressziót érzlelek?

DOKTOR BARNA. Pontosan. Látszik, hogy van érzéke hozzá.

Két fiatal fehérköpenyes nő lép a konyhába.

ANDREA. Ne hülyéskedj! Én megyek legközelebb!

DOKTOR BARNA. Ivett bemutatam két leendő kollégáját. Andrea és Olga.

ANDREA. Szevasz!

OLGA. Gyakorlaton vagy nálunk?

IVETT-DOKTORNŐ. Igen. Most állítom össze a témavázlatomat, és ehhez van szükségem néhány, azaz minél több konkrét esetre.

ANDREA. Most hallottunk egy jó kis sztorit, Olga mesélj, addig lefőzöm a kávé.

OLGA. Áh, csak van egy jóképű harmincas fickó, de teljesen kattant, még nem árulta el, milyen szektáéhoz tartozik, de levágta saját farkát, és ma az volt a mese, hogy „virtuális merevedése” van.

ANDREA. Számítógépes szekta-szatír. A szokásos? *A kávéra pislant.*

OLGA. Igen, kösz.

ANDREA. Bemegyek hozzá, mert annyira hasonlít Bredhez.

IVETT-DOKTORNŐ. Doktor úr, sajnos nem tudom mikor tudok jönni – a vizsgáim teljesen maguk alá temetnek.

DOKTOR BARNA. Miért, Ivett? Úgy emlékszem, mintha végzett volna.

IVETT-DOKTORNŐ. Sajnos, nem egészen. A szakos vizsgáimmal végeztem, de az összes műveltségi hátra van még. Köszönöm az ajánlatát, amint lehetséges, élek vele.

DOKTOR BARNA. Ön tudja, Ivett. Elkísérem a kijáratig.

IVETT-DOKTORNŐ. Viszlát!

ANDREA-OLGA. Hello!

Amint IVETT-DOKTORNŐ és DOKTOR BARNA kifordul a konyhaajtón, Andrea Olgára néz.

ANDREA. „Köszönöm az ajánlatát és élek vele”, azt hittem, azzal folytatja, hogy „ha áll még”.

Olga hangosan elneveti magát.

8. kép. *A kacagó hang foszlányai utolérik IVETT-DOKTORNŐT, aki a gúnyos nevetésre összerezzen, hátrafordulna, de mozdulat közben meggondolja magát.*

9. kép. *IVETT-DOKTORNŐ otthon, egy bérház legfelső emeleti lakás nyitott ablaka előtt ül. Előtte az*

íróasztalon számítógép, az üres képernyőre néz, gúnyosan megrázkódik, lehajtja az asztali lámpa fejét, így a lámpa fényköre felett kilát a sötét tetőkre. Tekintete végigfut a szemhatárt lezáró budai hegyeken és végül a holdfényben szikrázó felhőkön pihen meg. A szeánszból a telefon idétlen csörgése ragadja ki. Lassú mozdulattal nyúl a kagyló felé, felveszi.

IVETT-DOKTORNŐ. Szia!

– Jól vannak, alszanak. Hét végén vigyázhatnál rájuk.

– Nem, nem vagyok rosszkedvű, csak el kéne már kezdenem írni ezt a nyavalyás dolgozatot.

– Voltam.

– Hm... nem tetszett.

– Miért vagy ingerült?

– Tudod jól, hogy voltam gyakorlaton...

– Két évet dolgoztam gyerekekkel és... – ...mi lenne, ha nem vágnál közbe.

Bólogat, bólogat, majd eltartja a fülétől a telefont, leteszi az asztalra a kagylót, táskájából cigarettát vesz elő, rágyújt, lekapcsolja a villanyt, és újra a füléhez emeli a szinte megállás nélkül karattyoló szerkezetet.

– Figyelj, anyuci, dolgoznom kéne és...

A cigarettába szív.

– ...igen, rágyújtottam, ne bánts! Örökké baszogatsz.

– Szia, pusziom apát!

10. kép. *Leteszi a telefont, kinéz a sötétbe. Lent a másodikon, nem pont vele szemben, hanem a két nagy frontot összekötő szárnyban egy másik szerencsétlent pillant meg, aki ugyan kissé távolabb az ablaktól, de asztali lámpa fénye mellett gépel. A fickó, mert hím-neműről van szó, hirtelen mozdulattal felpattan a székről, eltűnik, majd egy hosszú pohárban italt hoz, kortyol egyet, nézi a papírt, megvakarja a fülét, beül a gép elé, és tovább gépel. Abbahagyja, kitépi a papírt, újat fűz be, és amennyire csak a két- vagy négyujjas gépelés engedi, csapkodja tovább a mechanikus masinát.*

11. kép. IVETT-DOKTORNŐ elmosolyodik, kísétál a konyhába, és kever magának egy italt olyan, de legalábbis olyasmi pohárban, mint amilyet az izgága fickó kezében látott az imént. Leül, felkapcsolja a villanyt, kortyol egyet, és a monitorra néz. Leteszi a poharat, de észreveszi, hogy a pohár oldalán gyöngyöző pára lefut, és szétterül az asztalon, kihúzza az egyik fiókot, papírzsebkendőt vesz elő, letörli a poharat, majd száraz felével lefelé fordítva poháralátétként használja. Az üres monitorra néz, most egy kicsit elszántabban, még egyet húz a long drinkes pohárból, újra a monitort kezdi szuggerálni. Néhány másodperc múlva az imént kihúzott fiókhöz fordul egy kis segítségért, kihúzza, belenyúl, ujjai az üres írólapos csomagolópapírban keresgélnek, majd bele is néz, és meggyőződik róla, valóban elfelejtett géppapírt venni. Visszatolja a fiókot, újra a pohár után nyúl, lenéz a kivilágított ablakra, és elmosolyodik, mert a heves ujjmozdulatokkal gépelő fiatalember még hevesebb mozdulatokkal túr a hajába, hát-radól a székén, és néz ábrándozva a plafon felé fújít füstfelhőbe, mintha onnan próbálná kiolvasni, amit olyan lelkesen ír.

12. kép. Este a folyosón. Egy idős hölgy a kutyájával álldogál a lépcsőházban, egészen közel IVETT-DOKTORNŐ ajtajához.

IVETT-DOKTORNŐ. Jó estét, Zoli néni! Hogy van a kis Kentaur?

Kentaur, az idős hölgy mellett álldogáló végtelenül kövér, kötött dresszbe csomagolt lény, vagy kutya.

ZOLI NÉNI. Jó estét Ivett! Hát, nagyon nehéz időszakot éltünk át. A kis Kentaurnak emésztési zavarai voltak. És a gyerekek?

IVETT-DOKTORNŐ lehalkítja a hangját.

IVETT-DOKTORNŐ. Alszanak. Csókolom, megyek is.

ZOLI NÉNI. Jaj kedvesem, csak vigyázzon, annyi szörnyűség történik manapság.

13. kép. IVETT-DOKTORNŐ megnyomja az előbb látott férfi csengőjét. Hosszú szünet után, nagy zajjal

nyílik az ajtó, és ott áll az ismerős fiatalember fürdőköpenyben, papucsban, és értetlenül pislog rá.

NIMRÓD. Jó estét!

IVETT-DOKTORNŐ. Jó estét! Itt lakom a házban, és ... csak néhány A/4-es lapot szeretnék kérni. Remélem, nem aludt még, azaz nem keltettem fel.

NIMRÓD. Á! Dehogy, jöjjön csak be! Csüccs le! Kér egy pohár italt?

IVETT-DOKTORNŐ. Igen elfogadom, bár valójában csak a papírért jöttem.

NIMRÓD. Mit kér? Whiskyt, Bacardit, Unicumot, Pernod-t?

IVETT-DOKTORNŐ. Whiskyt.

NIMRÓD. Hm, most látom, hogy az elfogyott. Igyon...

IVETT-DOKTORNŐ. Unicumot.

A fickó előveszi a gömbölyű üveget, és a fény felé fordítva látja, két csepp, ha van az üveg alján. Kényszeredetten elmosolyodik, felhúzza a vállát.

IVETT-DOKTORNŐ. Maga mit ivott?

NIMRÓD. Hm, egyből magázni kezd.

IVETT-DOKTORNŐ. Dehát, nem is tegezödtünk még.

NIMRÓD. Én? Én jeges vizet ittam. Az is jó lesz?

IVETT-DOKTORNŐ. Igen, köszönöm.

Nimród kimegy a konyhába, IVETT-DOKTORNŐ nagy lendülettel körbepördül a forgószéken, és a könyvespolccal szemben landol a pörgésből. Csörömpölést hallunk a konyhából, Nimród jól hallhatóan a hűtőszekrény körül tesz-vesz. A lány leveszi a polcról a sorozatnak kinéző kisméretű könyvek egyikét, visszat teszi, és átnézi a többi gerincét. Lehuppan, a székre, pördül még egy nagyot, az íróasztallal szemben áll meg, belenéz a gépbe fűzött papír szövegébe, elmosolyodik, tűnődve az előbb mustrált könyvespolcra néz, felemeli a már telegépellt oldalakat, és gondosan olvasni kezdi, néha belelapoz. Az író széles mosollyal lép ki a konyhából, kezében zsákmányával, a két pohár jeges limonádéval, de egy kicsit gyanakvóvá válik, amikor meglátja a kéziratot a lány kezében. Mellé áll, és lenyújtja a vizet a figyelmesen olvasó szemek és a

papír közé. A lány elhúzza a száját, és elveszi a vizet, de mire a fiúra néz, halás mosolyra vált.

IVETT-DOKTORNŐ. Ez izgalmas. Csak nem ön írja a Joslain Beaumont sorozatot?

NIMRÓD. Mit számít, hogy miből él az ember. Ön mivel foglalkozik?

IVETT-DOKTORNŐ. Pszichológia szakos vagyok, és mellette tanítok. Pont az a terület érdekel, ami önt is – a fantázia.

NIMRÓD. Csakhogy én, kérem, nem fantáziálok. A történet szövi magát, útjukra bocsátom a figurákat, azok teszik a dolgukat, mint a való élet hús-vér figurái. Az előbb, amikor csöngetett azt hittem, a történetben szól a csengő, csak amikor leírtam, gondoltam végig, hogy a tenger alatt azért mégsem csengetnek. De mit hablatyolok itt a csengőről. Mióta lakik a házban?

IVETT-DOKTORNŐ. Évek óta.

NIMRÓD. Hm. Én is, nem értem hogy-hogy nem találkoztunk még.

IVETT-DOKTORNŐ. Mert mindketten szobafogságra ítéltük magunkat. Kölcsönadja az egyiket?

NIMRÓD. Persze, szívesen. De nehogy analizálni kezdje. Csak bátran engedje el magát.

A nő értetlenül grimaszol.

NIMRÓD. A ponyva arra való. Még egy vizet?

IVETT-DOKTORNŐ. Áá nem, nem, inkább nekiesem ... mondjuk...

Feláll a székből, keresgélgni kezdi, hogy melyiket vegye magához elsőként.

NIMRÓD. Mondjuk, a kínai maffiásat, vagy nem is, a Vörös ciklont inkább. Megtalálja?

IVETT-DOKTORNŐ. Ha itt van a polcon, igen ... megvan.

NIMRÓD. Helyes, akkor jó szórakozást!

Elindulnak az ajtó felé, elől a nő, mögötte a szórakozott fickó, amikor ajtónyitáshoz előrehajol arcával IVETT-DOKTORNŐ hajához ér, amin elcsodálkozik, és mélyet szippantva elraktározza illatát.

NIMRÓD. Milyen szép puha haja van.

IVETT-DOKTORNŐ. Köszönöm.

NIMRÓD. És jó ... dús.

IVETT-DOKTORNŐ egy másodpercre megzavarodik, azonban derűs mosolya fedezéket nyújt a számára.

NIMRÓD. Még a jó illatút is hozzá tehettem volna, de...

IVETT-DOKTORNŐ. Akkor miért nem tette? Remélem, nem akar egy órán át a hajammal foglalkozni, ráadásul itt az ajtóban?

NIMRÓD. Hah! Milyen ... magabiztos! Hát persze, a pszichológia kurzus nem múlik el nyomtalanul. De ugye, nem kegyetlenkedést tanul, főmunkaidőben?

IVETT-DOKTORNŐ. Ugyan, ne sértődjön meg. Amint elolvastam, jelentkezem. Viszlát köszönök mindent.

NIMRÓD. Jó éjszakát!

Nimród becsukja az ajtót, becsoszog az íróasztalig, és kinéz a csukott ablakon, kinyitja, mélyet szippant az őszi este éteréből, nyújtózkodik egyet, ekkor gyullad fel a feje feletti legfelső szinten a lámpa, IVETT-DOKTORNŐ ablakában. Tekintetét ábrándozva az ablakon nyugtatja egy pillanatig, majd felcsattan.

NIMRÓD. Nem is vitte magával a géppapírt. Áh, ezek a nők, ezek a nők! Mondja, maga nős?

Kérdezi a levegőtől, egy képzeletbeli figurától.

NIMRÓD. Igen? Jellemző.

És legyint egyet.

14. kép. Kis idő elteltével, IVETT-DOKTORNŐ felnéz a könyvből, kimerészkedik a párkányig, és lenéz a szimpatikus fiatal író ablakára. Hasonló műsorban van szerencséje, mint ami először hívta fel a figyelmét. Veszett géppüfölés, heves mozdulatok stb.

15. kép. IVETT-DOKTORNŐ felnyitja a szemét, az órára néz, reggel 7 óra. Nyújtózkodik egyet, elmosolyodik, távkapcsoló után kutat keze az ágybetét mellett heverő papírhalomban, megtalálja, és bekapcsolja a

cd-lejátszót. A zuhanyzóban dúdolja az odakintről beszűrődő számot. Amikor kislánya kezét fogva lekocog a lépcsőn vállán egy jókora hátizsákkal, és kezében a tegnapi könyvvel, élvezettel néz a lépcsőházba kandikáló napsugarakba. Kisfia, a 8 éves Dani álmosan-merengve lépked mögötte, jócskán lemaradva.

IVETT-DOKTORNŐ. Milyen szép a reggel. Dani, a hét végén fessetek apunak egy szép képet.

DANI. Jó, de miről?

IVETT-DOKTORNŐ. Hát, a nagy kertjéről, vagy a kutyáról, kitaláljátok majd.

16. kép. IVETT-DOKTORNŐ és egy elegáns idősebb hölgy, IVETT-DOKTORNŐ anyja, egy régi budai ház teraszán ülnek, teáznak. A mögöttük nyíló ajtón sárga rohan ki IVETT-DOKTORNŐ kislánya, az öt üldöző bátyja elől, a meredek kölépcsőre veti magát, és kis híján lebukfencezik, de csoda folytán, maximális sebesség mellett, mindketten sértetlenül érik el a lépcső alját, és diadalüvöltéssel eltűnnek a ház mögött.

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Újabb bizonyítéka annak, hogy védőangyalok márpedig vannak, az előbb legalább fél tucat tartotta őket talpon a kanyarban. Főzők egy nyugtató teát, mert nem bírom ezeket az izgalmakat. Nézz ide, még a karomon is égnek áll a szőr.

IVETT-DOKTORNŐ mosolyog.

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Nem tudom, mi kifogásod van az ellen a Barnabás gyerek ellen.

IVETT-DOKTORNŐ. Az, anyu, hogy férjem van.

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Lárifári, de közben írőcskákról álmodozol. Ha már szeretőt akarsz tartani, olyat tarts, aki hasznodra is van. Nem vagy már kisgyerek és ha valaki, az a Barna gyerek tud és fog is segíteni. Különben is olyan férfias, széles vállalai és nagy tárcsás mellei vannak.

Közben a kezével mutatja, hogy milyen klassz vonalai is vannak a pasinak..

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. A férjed után igazi felüdülés lesz. Hol van már megint az a lehetetlen akarnok.

IVETT-DOKTORNŐ. Dolgozik. Tegnap reggel Rómába utazott, és onnan megy Torontóba, csak hétfőn találkozunk. De ne beszélj így a férjemről, aki mellesleg az unokáid apja...

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Hála istennek, hogy nem az ő családjára ütöttek, na jó, nem is folytatom, mert csak felhergelem magam.

IVETT-DOKTORNŐ nagyot hörpöl a teásbögréből, leteszi az asztalra, feláll, nyújtózkodik egyet.

IVETT-DOKTORNŐ. Most elmegyek, mert el kell kezdenem a körmölést, holnap este jelentkezem majd. És nagyon kérek, a gyerekek előtt nehogy áspiskodj az apjukra, mert azonnal kifecsegik, botrány lesz belőle, és újra a Botond szüleihez hordhatom őket, amit egyikőnk sem akar.

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Jól van, jól van, légy csak nyugodt...

IVETT-DOKTORNŐ. Szia anyuci!

IVETT-DOKTORNŐ ANYJA. Szevasz!

17. kép. IVETT-DOKTORNŐ csönget, majd kis idő elteltével hosszabban csönget Nimród ajtaján. Csoszogó léptek zaja hallatszik, és egy pongyolás nő nyitja az ajtót, kezében törlőrongy.

TAKARÍTÓNŐ. Az író úr nincs itthon. Ugye, őt tesszük keresni?

IVETT-DOKTORNŐ. Igen. Mikor jön haza?

TAKARÍTÓNŐ. Mindjárt, bevásárolni és reggelizni ugrott le amíg takarítok. Várja meg, nem zavarjuk egymást. Jöjjön!

IVETT-DOKTORNŐ becsukja az ajtót, és a takarítónő mögött közelít az íróasztalhoz.

TAKARÍTÓNŐ. Tessék ide ülni – mutat az íróasztal mögötti székre – itt úgysem rakok rendet. Tudja semmihez nem szabad nyúljak, ami az asztalon van.

Grimaszol egyet.

TAKARÍTÓNŐ. A Nimród olyan rendes fiú, maga a barátja?

IVETT-DOKTORNŐ-nek válaszolni nem nagyon marad ideje, csak fészkelődik a kényelmetlen kérdésre. A TAKARÍTÓNŐ pedig néma társaságát megunva a fürdőszoba irányába fordul, lassan megindul, és harcos tekintettel méri fel a reá váró terepet...

TAKARÍTÓNŐ. Megérdemelne, már egy rendes lányt, úgy értem, azért furcsa, ha egy fiatalember hónapok óta a lakásban él, és semmi mást nem csinál, mint gépel, dolgozik, semmi barát, semmi lazítás. ...Sajnálom, nem érek rá a beszélgetésre, mert a fürdő még hátravan, addig olvasson valamit. Azt tudja, hogy kicsoda a fiatalúr, ugye?

Hangját egy kicsit lehalkítja.

TAKARÍTÓNŐ. Ő Thomas Carrington, a Joslain Beaumont történet írója. Olyan izgalmas, nem?

Bevonul a fürdőszobába, amikor IVETT-DOKTORNŐ azt hiszi megmenekült a szóradattól, kidugja fejét a fürdőszoba ajtaján.

TAKARÍTÓNŐ. Azt mind tegnap írta, ami ott van az íróasztalon. Szerintem holnap estére kész lesz egy új kézirat. Mindig elolvashatom az új részeket, én vagyok az első, aki látom őket.

Feje újra eltűnik az ajtóban, és egy pillanat múlva zubogó víz hangja hallatszik, és kivehetetlen dudolászás. IVETT-DOKTORNŐ óvatosan megfordítja az asztal sarkán tornyosuló papírcsomót, és olvasni kezdi a történetet.

IVETT-DOKTORNŐ *magában*. Joslain Beaumont mélytengeri bűvárokadásra tanítja legújabb tanítványát, miss Westont, azt a miss Westont, akit egy rendkívül veszélyes küldetés keretében szabadított ki az iráni titkosszolgálat karmaiból. Miss Weston azért volt ilyen fontos az irániak számára, mert rajta keresztül apját, a neves amerikai atomtudóst próbálták zsarolni, szupertitkos kutatási eredményei átadására. Miss Weston széke félhosszúhajú huszonnégy éves hölgy – és kicsoda véletlen...

Ekkor kaparászás hangja, majd valami olyan hallatszik az ajtó felől, mintha valaki a kilincs lenyomása nélkül igyekezne bejutni az amúgy meglehetősen erős, jókora, békebeli bejárati ajtón. IVETT-DOKTORNŐ azonban megbabonázva fordul vissza a félbehagyott történethez.

IVETT-DOKTORNŐ. Miss Weston pszichológia szakon tanul az oly neves angliai Royal Academy-n. És ez a miss Weston szóról-szóra olyan szerelésben menekül keresztül-kasul, megmentője, a magas fekete Joslain Baumant karjaiban a fél Közép-Keleten, mint amiben én jártam itt tegnap este ebben a lakásban...

Arra lép ki a történetből, hogy egy kéz a papír másik végét markolássa. Felpillant és Nimród áll előtte, egyik kezében még jókora csomag, a másikat az íróasztalra helyezte alig öt centire IVETT-DOKTORNŐ karjától, aki semmit sem érzékelt az atrocitásból.

NIMRÓD. Ehhez nincs joga! Ez egy kézirat, ez nem a nyilvánosság, hanem ... egyáltalán, milyen dolog beleolvasni más papírjaiba.

IVETT-DOKTORNŐ kedvesen mosolyog.

IVETT-DOKTORNŐ. És másokat, megkérdezésük nélkül, regényhősökkel kétes viszonyba hozni, az erkölcsös?

TAKARÍTÓNŐ *a fürdőszoba ajtajából*. Áá, csak én mondtam a kisasszonynak, hogy üljön le oda.

NIMRÓD. És ez eléggé súlyos hiba volt Nelli! Mi van, ha a hölgy nem ez a hölgy, és...

IVETT-DOKTORNŐ. És az irániak számára kiadja Joslain Beaumont összes műhelytitkát?

NIMRÓD. Mondjuk. De ez akkor is példátlan! Beleolvasott a Vörös ciklonba?

IVETT-DOKTORNŐ. Naná! Elolvastam és klassz volt.

Erre Nimród az asztal sarkára ül.

NIMRÓD. Helyes, akkor vigyen egy másikat!

Hirtelen az elégedetten hallgatózó takarítónő felé fordul.

NIMRÓD. Nelli!

Nelli összerезzen.

NIMRÓD. Nelli, nem tudtam takarítószereket venni, tessék, itt van ezer forint, tessék lemenni, venni ezt-azt!

NELLI. De nem nagyon kell semmi.

NIMRÓD. Helyes, akkor köszönöm szépen a mai munkát, tessék, itt a kabátja!

Az értetlenül pislogó takarítónő vállára segíti a balonkabátot, megfordítja, és a kijárat felé tereli a hátrafelé tekintgető nőt. Kinyitja az ajtót, és Nelinek csak egy viszontlátásra marad ideje, mert már ki is pen-derítették az ajtón. Amikor Nimród becsukja az ajtót, elégedetten csapja össze a kezét.

NIMRÓD. Tényleg, Ivett, reggelizett már?

IVETT-DOKTORNŐ. Nem, még nem.

NIMRÓD. Reggelizzünk együtt!

IVETT-DOKTORNŐ. Ön még nem evett?

NIMRÓD. Egy-két falatot kaptam be.

Nimród belép a konyhába, és úgy beszél, hogy alakja nem látszódik.

NIMRÓD. Ismeri a mondást? Reggel, mint a királyok...

IVETT-DOKTORNŐ. Jó, de akkor kár volt kitoloncolni szegény Nellit.

NIMRÓD. Kitűnő megállapítás, de én is nagyon finom reggeliket csinállok. Van sonka, füstölt hal, két-három féle sajt, zöldségek és a többi és a többi. Első menetben teát főzök.

IVETT-DOKTORNŐ. Segít...

Hatalmas edénycsörömpölés a konyhából.

IVETT-DOKTORNŐ. Segítsek?

NIMRÓD. Áá, dehogy, két perc és megvagyok.

IVETT-DOKTORNŐ egy keveset gondolkodik, majd feláll, és a konyhába sétál.

IVETT-DOKTORNŐ. Tisztítok egy kis gyümölcsöt vagy zöldséget? Mit szól?

NIMRÓD. Azt javallom, hogy elsősorban tegezödjünk. Hm?

IVETT-DOKTORNŐ. Hello!

NIMRÓD. Szervusz, Ivett. Igyunk rá!

A lány homlokráncolására válaszol.

NIMRÓD. Csak egy csepp bort.

IVETT-DOKTORNŐ. Oké!

18. kép. A SZOBÁBAN. Hosszú szünet után kapcsolódunk újra a beszélgetésbe.

IVETT-DOKTORNŐ. Miért nem a gépedet használod?

Tekintete a sarokba halmozott számítógépre, monitorra, nyomtatóra villan.

NIMRÓD. A gépek folyamatos használata és velük való együttélés átalakítja az embert.

IVETT-DOKTORNŐ a szemöldökét ráncolja.

NIMRÓD. Minimum gépiessé válunk tőlük. Ismerem egy öreg urat, aki autót sem vezetett, mert inkább nézelődött a taxi hátsó üléséről, minthogy a masinával birkózzon.

IVETT-DOKTORNŐ. Hajjaj! Elment az idő, mindjárt dél van.

NIMRÓD. Jól elvagyunk együtt.

IVETT-DOKTORNŐ. Van pár dolgom, megyek. Köszönöm a könyveket és a reggelit.

NIMRÓD. Oh! Nem tesz semmit. Nem akarsz velem vacsorálni?

IVETT-DOKTORNŐ. Oké, tőlem mehet. Beugrom majd, ha hazajöttem, és megbeszéljük. Nem is meséltem, találkozom ma a kiadóddal.

NIMRÓD. Hogy? Mikor beszéltél velük?

IVETT-DOKTORNŐ. Ma reggel, és megbeszéltem egy találkozót az igazgatóval.

NIMRÓD. Gyorsan lépegetsz.

IVETT-DOKTORNŐ. Szervusz, Nimród!

NIMRÓD. Szia!

Becsukja az ajtót, és háttal nekidől.

NIMRÓD. Miért az a kéjsóvár bunkó!

19. kép. Helyszín, egy rosszul felszerelt edzőterem. Néhány zsák lóg a plafonról. A tornatermet zöldecs fényű derengés teszi elviselhetetlenül hideggé, az egyetlen jól megvilágított pont a tatami. Tíz-tizenkettő jól megtermett fickó edz, verekszik, dobálja egymást a teremben, legtöbbször a félárnyékba, sötétbe veszve. A ringben egy 50 körüli fickó bokszol fiatal partnerével. Amikor végeznek az edzéssel megvergetik egymás vállát, az idősebb, miután leugrik a ring széléről, jókora négyzet alakú szemüveget vesz fel, vállára teríti a törülközőjét, és nyugodt léptekkel a kijárat felé indul. Nagyjából félúton, alig egy méternyire a tatamitól, ahol egy nyurga, harmincas fickó – az első jelenetből megismert FIATAL FŐRENDŐR – és hatalmas termetű partnere dobálják egymást, egy túlzott erejű dobás után a hatalmas méretű a szemüveges fickónak zuhan, majdnem ledönti a lábáról. A tatami közepén álló fiatal fickó nevet, vagy csak mosolyog karját keresztbe fonva a mellén. A szemüveges abban a pillanatban, hogy megtalálja az egyensúlyát, különösebb kérdészködés nélkül, váratlanul, brutális erővel leüti a hatalmas termetűt, megigazítja a szemüvegét, gúnyosan a fiatalabbra néz, a kijárat felé indulna, de észreveszi, hogy fiatal, nyurga ellenfele támadásba lendült. Ekkor már senki sem mozog a teremben, mindenki kettejük várható konfliktusát nézi. Az idősebb alapállásba áll, elhajol a támadó ütése elől, és hatalmasat mér a fiatalabb halántékára. A fiatalabb megtántorodik, ezt kihasználva ellenfele tisztán, keményen combon rúgja, és még egyszer állon vágja. A fiatal elterül, az idősebb pedig vadul rugdosni kezdi földön fekvő ellenfelét. Két-három fickó szedi le alaposan helyben hagyott ellenfeléről. Lerázza magáról a csillapító kezeket, és határozott léptekkel a kijárat felé indul.

20. kép. A FIATAL FŐRENDŐR egy terepjáró hátsó üléséről telefonál. Az autó egy nagy hivatali épületből hajt ki valahol az V. kerületi, kormányzati negyedben, amikor a vonal túlsó végén a hang bejelentkezik, a kép ketté vágódik, és a „fehér ház” Dunára néző ablakán át egy csikos ingben üldögélő férfit pillantunk meg, aki

látszólag a levegőbe, valójában mobiljának csiptetős mikrofonjába beszél. Lába az asztalon, tekintetét a szoba sarkában álló tévére függeszti, amin a részvényárfolyamok láthatóak.

CSÍKOS INGES. Hogy van a térded?

FIATAL FŐRENDŐR. Tud verekedni...

CSÍKOS INGES. Nem csak verekedni. Helyén van az esze, és közmondásosan szerencsés. Pár ellenfelet lekotort már az útból.

FIATAL FŐRENDŐR. Velem hiába packázik, ha meg-
unom, kicsináltatom egy perc alatt.

CSÍKOS INGES *köhögni kezd.* Ezt majd, személyesen.

FIATAL FŐRENDŐR. Nyugi, az én vonalaimon beszélünk.

CSÍKOS INGES. Látod, erről beszéltem, ha ilyen magabiztos hetykeséggel akarsz szembeszállni vele, ráfaragsz. Azért élte túl minden ellenfelét, mert az egész világot ellenségként kezeli, és senkinek sem szolgáltatja ki magát. És olyan, mint egy jó sakkjátékos, előre látja a lépéseket, még a játszma végét is kiszámolja, mielőtt ringbe száll valakivel.

FIATAL FŐRENDŐR. Na, most már lassan a jóistenről beszélünk, nem egy főzsaruról.

CSÍKOS INGES. Hol tartotok a robbantások kiderítésével?

FIATAL FŐRENDŐR. Van egy pár új fülesünk, és mintha az információk egy határozott irányba mutatnának.

CSÍKOS INGES. Szóval sehol.

FIATAL FŐRENDŐR. Biztosnak tűnik, hogy három klán jócskán benne van, de semmi bizonyíték erejű tény.

CSÍKOS INGES. Vigyázz!

21. kép. IVETT-DOKTORNŐ és Nimród nevetgélve lépnek ki egy étterem ajtaján. Nimród kezében egy félig üres borosüveg.

IVETT-DOKTORNŐ. Hűvös lett.

Összehúzza magán a kabátot. Nimródra néz. A fickó még mindig mosolyog, és rágyújt.

NIMRÓD. Kérsz?

IVETT-DOKTORNŐ. Nem, kösz. Menjünk, mert hideg van.

NIMRÓD. Ja, persze! Melengetlek egy kicsit.

IVETT-DOKTORNŐ. Csak menjünk.

Még néhány pillanatig hátulról látjuk, lassan távolodó alakjukat, egyszer csak IVETT-DOKTORNŐ elneveti magát, és szorosan a férfihez bújjik.

22. kép. Egy kapualjban csókolóznak. Suttognak, és tovább csókolóznak, majd IVETT-DOKTORNŐ didergősen összerázkódik, megnyomja a jókora kaput, és belép, kézen fogva húzza maga mögött Nimródot a vaksötétbe.

23. kép. Nimród lakásában állunk az ajtóval szemben. Kulccsörgés, nyílik az ajtó, és IVETT-DOKTORNŐ lódul be az ajtón, ledobja kabátját, lerántja kis pulóverét, melltartóban, rövid térd fölötti szoknyában lódul el a kamera mellett, arcán a csókolózástól elkenődött smink, a torzító közeli miatt szinte riasztó, de csak egy villanásra, mert a fürdőbe siet, bezárja az ajtót. Nimród még csak most végez az ajtóval, a földön heverő ruhadarabokra néz, vigyorogva csóválja a fejét, és az íróasztal szélének támaszkodva meghúzza az üveget, elégedetten csettint a nyelvével, és az üveg címkéjét stíröli. Még egyet húz az üvegből, az asztalon álló pohárba is tölt, ledobja kabátját, cipőjét, zokniját, a konyhába megy, ásványvizet hoz elő, az asztalra teszi. Bekapcsolja a gramofonját, gyertyát gyújt a földön az ágyhoz közel, lekapcsolja a villanyt, és ruhástul végignyúlik az ágyon. Ekkor nyílik az ajtó kilép a törülközőbe csavart IVETT-DOKTORNŐ. Lábujjhegyen odatipeg a pasihoz, fölé hajol, megcsókolja, és elkezd levegőztetni. Nimród lebontja a nő testét takaró törülközőt, és szeretkezni kezdenek. A kép elsötétül, néhány pillanatig csak a zene szól.

24. kép. Az ágyban egymás mellett fekszenek, a lehúzott redőny résein, áttörésein vékony sugarakban szűrődik be a fény félhomályt teremtve a szobában.

NIMRÓD. És a férjcskéd, mit szólna, ha tudná.

IVETT-DOKTORNŐ. Ha-ha.

NIMRÓD. Nem kell idegeskedni, csak illetet volna elmondani, még mielőtt lefeküdtünk.

IVETT-DOKTORNŐ. Ne mondd, hogy nem tudtad!

NIMRÓD. Oké, tudtam, mert tegnap megnéztem a táblátokat, de kíváncsian vártam, mikor jössz elő a farbával.

IVETT-DOKTORNŐ. Jó lesz, ha befejezed...

Nimród ciccegéssel válaszol. A nő, erre felugrik, és a párnát a férfi arcába passzírozza.

NIMRÓD. Na nézd, milyen vadmacs...ka.

Nevet is, de félősen összehúzódik, mert a nő egyre nagyobbakat üt a párnával. Az egyoldalú párnacsata azzal végződik, hogy Nimród elkapja a nő csuklóit, és leteperi, megcsókolja, és újra szeretkezni kezdenek.

25. kép. Doktor Barna arca torzítóan közelről.

DOKTOR BARNA. Arra a kis Ivettre, hogy holnap estére az ágyamban lesz!

A kamera az összeütköző poharakat veszi.

(folytatjuk)

Kisari Balla György

Kogutowicz Manó első és második térképe

Ki volt Kogutowitz Manó?*

A név fogalommá vált. Atyáink, nagyatyáink rögtön rá gondoltak, ha hazai térképre terelődött a szó. Ez a név a jó térképet jelenti.

1984-ben kaptam a megbízást a magyar térképészet vezetőitől a nagy magyar kartográfus életének, működésének kutatására. A többéves felderítő munka sikerrel járt.

A család Lengyelország déli részéből, Kelet-Galíciából, a tarnóvi vajdaság Wojnicz nevű városkájából származik. A „kogut” szó magyarul kakast jelent. Emanuel Kogutowicz apja, Mathias Wojniczban született 1817-ben. Abban az időben Galícia az osztrák császárság része volt. A fiatal Mathias Kogutowicz belépett az osztrák seregbe, és ott 12 évet szolgált. Őrmesterként szerelt le. Az obsitos szerény állást kapott Morvaországban, a Brünn melletti Seelowitzban lett adóhivatali írnok.

Elsősülött fia, Emanuel Thomas Kogutowitz 1851. december 21-én jött a világra Seelowitzban, a 107. számú házban. (Akkor még nem voltak utcanevek.) A négyszáz éves, emeletes téglaház ma is jó állapotban van. Zidlochovice, Masarykova 107. a mostani címe a Cseh Köztársaságban. (A fenti adatokat a brnoi területi levéltárban őrzött anyakönyvek tartalmazzák.)

A fiatal Emanuel a katonai pályát választotta. A bécsi Katonai Műszaki Akadémián 1873. szeptember 1-jén hadnaggyá avatták, és megkezdte szolgálatát Ol-

mützben (ma: Olomouc), a Ferenc József nevét viselő 1. hadmérnök ezredben. A bécsi hadilevéltárban őrzött tiszti minősítés Kogutowitz Emanuel tehetségét és

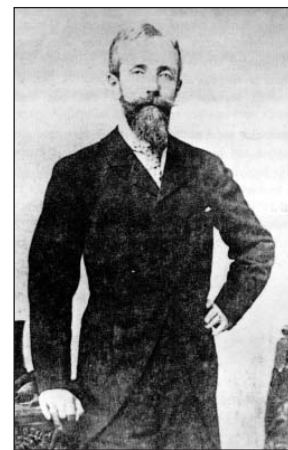
(Emanuel) Kogutowicz Manó hadnagy, 1874

széles érdeklődési körét bizonyítja. A „Különleges képességek” rovat szerint: tornász, vívó, úszó, gyorsíró és nagyon jó rajzoló. Németül, csehül és franciául tud. Előjáróit tiszteli, meggyőződésből engedelmes, beosztottaival szemben jóindulatú, megköveteli a rendet, fegyelmet. Szolgálaton kívül nyugodtan,

becsületesen és tapintatosan viselkedik. Ezek a tulajdonságok egész életén át jellemezték.

Ötévi szolgálat után megvált a seregtől.

1878 után Bécsben élt. Itt ismerkedett meg Karl Kappeller zongorakészítő mester 15 éves lányával, Rózával. Miután az apa ellenezte a fiatalok házasságkötését, azok Sopronba szöktek. A lányt a család távoli rokona, Montag Jakab soproni ügyvéd örökre fogadta, Emanuel pedig Lähne Frigyes híres magániskolájában, a „Léni”-ben lett bennlakó tanár. A bécsi Katonai Műszaki Akadémia jó ajánlólevelével volt. Annak külön örült Lähne igazgató, hogy új munkatársa a rajz mellett francia nyelvet is tudott tanítani.

Kogutowicz Manó soproni tanár (Soproni Szemle, 1961)

Kogutowicz Emanuel 1881. szeptember 1-je után Manó néven szerepel. A „Manó” név, mint az Emanuel

Zeit der Geburt im Laufe. Monat, Tag. Bei getauft		Namen des Taufpings		Vater		Mutter	
21	1851	Emanuel	Thomas	Mathias	Wojnicz	Anna	Wojnicz

Az 1851. december 21-én, 150 éve született (Emanuel) Kogutowicz Manó születése bejegyzése

* A lengyel származású, magyarra lett világhírű kartográfus, Kogutowicz Manó 150 éve született.

magyarosított formája Ballagi Mór 1857-ben kiadott szótárában olvasható először.

1884-ben a soproni Szent György római katolikus templomban kötött házasságot Kogutowicz Manó és Kapeller (Montag) Róza. A házasságkötési bejegyzés érdekes sora: „A kiskorú nő atyja beleegyezésével, Bécs 1884. aug. 26. Carl Kapeller a közjegyző előtt.” Tehát a szigorú apa megenyhült, írásban beleegyezett a házasságba, de nem bocsátott meg a „szökevényeknek”, nem utazott el az esküvőre.

Először a megyetérképek elkészítésére került sor, hiszen a szűkebb haza megismerése a legfontosabb. A kiadást a megyei tanítóegyesületek szorgalmazták.

Vasvármegye térképe

A Vasvármegyei Tanítóegyesület alapítóját, a közben Sopronba költözött Jausz Györgyöt kérte fel a megye a falitérképek elkészítésére, mert volt térképészeti jártassága. Jausz Kogutowiczban találta meg azt a szakembert, aki egy megyei falitérképet meg tud tervezni és rajzolni.

A tervezést 1882-ben kezdte el. Valószínűleg felutazott Bécsbe, és a Katonai Földrajzi Intézetben (Militärgeographisches Institut) megvásárolta Vas megye területének 1:75 000 méretarányú térképeit. A szelvények egymás mellé illesztésével kiderült, hogy nincs szükség kisebbítésre, vagy nagyításra, 139x132 cm-es nagyságban, 1:75 000 méretarányban el lehet készíteni a megye iskolai falitérképét. Nyilván Jauszsal közösen döntöttek el, hogy a térkép délkeleti sarkában helyezik el Szombathely megyeszékhelynek 1:25 000 méretarányú térképét. A járashatárt is feltüntették, oldalt a járások felsorolása számsorrendben olvasható, a számokat a térképre is beírták.

22/1985.
194...

Egyhásmegye: Győr
Vármegye: Győr-Sopron

Dicsőítsétek a Jézus Krisztus!

Kivonat
(Extract)

a s o p r o n i S z e n t G y ö r g y ... r ó m. k a t. p i é b i n i n
(Ex matricula copulatorum parochialis)

Házassultak anyakönyvéből.

Folytatás Numerus continens	51.	
Esketés ideje Tempus copulationis	1884. szeptember 16.	
Nevé, állása Nomen, status	Kogutowicz Emanuel térképész/Chartograph.	Kapeller Róza
Születési helye Locus originis	Sepilowitz városában	Bécs Lapstrasse
Lakohelye Domicilium	Budapest Terézváros 16. sz.	Laniachgasse 22 Sopron Seminarium utca 12. sz.
Vallása Religio	kat.	kat.
Életkora Aetas	32 1/2	19
Állapota Status	nőtlen	házas
Szülei Parentes	Kogutowicz Mihály Kubesch Marie	Kapeller Károly szongoracsinóé Serafin Sophia
Tanuk Testes	Montag Jakab Ügyvéd	Ritter Vilmos kereskedő
Esküvői Copulatio	Maros Ferenc plébános	
Hirdetés Annuntiatio	Kihirdette augusztus 17, 20, 24. in Budapesten 10. 15. 17.	
Ésrevétel Observatio	A kiskorú nő atyja beleegyezésével vta/7/ Bécs 1884 aug. 26. Carl Kapeller a közjegyző előtt. G.Z. 13674.	

Hogy ez a kivonat az eredeti anyakönyvvel szövegi-nyelvi, hivatalosan bizonyított.
Hely. Sopron 1985. évi január hó. 24. nap.
P. H.

Kiadás az EVANGÉLIUM kat. hittudományi folyóirat. - Szerkesztés: Győr, Helybíróság 16.

Kogutowicz Manó házasságlevele az atya jóváhagyásának bejegyzésével

Ennek a szövegnek köszönhetjük, hogy hősünk magyar térképész lett. A család leszármazottai ma is úgy tudják, hogy Kogutowicz Emanuel azért került Magyarországra, mert hívták, mert itt nem volt képzett kartográfus.

Kogutowicz Manó hamar ismert ember lett Sopronban. Érthető, hogy először a szakmabeliekkel ismerkedett meg. Az elsők között kötött barátságot Jausz Györggyel, a soproni felső leányiskola igazgatójával, a Vasvármegyei Tanítótestület alapítójával, az első magyar nyelvű iskolai atlasz szerkesztőjével. Hazánkban erősödött a követelés, hogy iskoláinkat kartográfiailag jó megoldású, magyar nyelvű térképekkel lássák el.

Vasvármegye, részlet az 1884-ben megjelent térképből

A vegyes lakosságú községeknél a német és a vend nevet is megírták. A településeken kívül a műveléségi megoszlás, a közlekedési vonalak és a nevezetességek is szerepelnek. A fókálózatot a Monarchiában akkor használatos Ferro-tól számított 15 ívpercenként rajzolták meg. A nyugati hegvidékeket (Alpokalja) a geometriai csikozás és hipszometriai (magasság szerinti) színezés teszti plasztikussá.

Ez volt az akkor 31 éves kezdő kartográfus első munkája. Bentlakó tanártársai nyilván megcsodálták a szép rajzot, Sopronban elterjedt a térkép híre.

Budapesten az ELTE Földrajzi Tanszékek Könyvtárában a katalógus bizonyítja, hogy ez az 1884-ben kiadott térkép volt Kogutowitz első térképe (T-2). A Földrajzi Közlemények 1884. és 1885. évi számaiban megjelent ismertetések is ezt támasztják alá.

A XX. században írt térképtörténeti munkák írói megfedekeztek erről a szép térképről, és az egy évvel később kiadott Sopron megye falitérképét tartották Kogutowitz első mappájának. Közrejátszott ebben az is, hogy Sopron megye térképe még a Vas megyeinél is szebb, országos feltűnést keltett.

Sopron megye térképe

A Soproni Általános Tanítóegyesület 1883-ban elhatározta, hogy kiadja a megye iskolai falitérképét. A térképterv elkészítésére Jausz Györgyöt, a Felső Leányiskola igazgatóját kérték fel. A kiadásra szükséges 2500 forintot gyűjtés által szerezte meg az egyesület. A tervezésbe és különösen a rajzolásba Jausz bevonja Kogutowitzot is.

Nyilvánvaló, hogy Vasvármegye térképének az elkészítése során tanult meg ez a zseniális ember térképet készíteni. Ezért lehetett a Sopron megye rajza annyira kiváló. 1883 első felében, iskolai munkája mellett készítette, minden tudását beleadta, a veleszületett művészi érzék segítségével lett olyan szép és jó ez a térkép.

Mi volt az alaptérkép, a forrás Sopron vármegye térképéhez?

A Földrajzi Közlemények tudósítása szerint „A bécsi katonai földrajzi intézet 1:75 000 méretarányban kiadta Sopron, Kőszeg, Szany, Győr és Pápa környékének térképét, és ezzel a megye fölvételét befejezte”.

E lapokat felnagyítva Jausz 1:63 000-ben határozta meg a térkép méretarányát. Vajon miért választotta éppen az 1:63 000 méretarányt? A kérdésre Földi Ervin kartográfus barátom adta meg a választ. Abban az időben, amikor ez a mappa készült, sok térképész követte az angol példát. Nagy-Britanniában már korábban készültek ún. inch-es térképek. Ez azt jelentette, hogy ami a térképen egy inch, azaz egy hüvelyk, az a valóságban egy mérföld. Jausz György is ezt a módszert választotta, mert: 1 hüvelyk = 2,54 centiméter, 1 mérföld = 1600 méter. Ha az 1600 métert elosztjuk 2,54-gyel, pontosan kijön az 1:63 000, tehát azért lett épp ilyen méretarányú ez a térkép, hogy az egy hüvelyk megfelelhesen egy mérföldnek.

A térkép mérete 150x120 cm. A térképi címléírás szabályai szerint az első szám mindig a kelet–nyugati kiterjedést jelenti. Sopron megye mappáját Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen őrzik (CT-8). A térképet szemlélve elsősorban a színgazdagság nyűgöz le bennünket. Mai térképész szemmel nézve is kitűnő munka ez a könyvatos mű. A fő-térkép hét, a melléktérkép kilenc szín felhasználásával készült. Ezen a mappán minden kézi munka eredménye.

Sopron környéke, az 1884-ben megjelent Sopron megye térképe melléktérképe

1883-ban készült a rajz, 1884-ben a nyomdai feldolgozás. A XX. század második felében alkalmazott kartográfiai kalkuláció alapján megállapítható, hogy sok ezer munkaórába került ennek a térképnek az elkészítése.

Ma is ezeket a színeket használják a térképészek, kivéve a Fertő vízfelületét, amelyik a ma használatos kék szín helyett a zöld szín egy sötétebb árnyalatát kapta. Mi lehetett ennek az oka?

Erre nézve csak találgatások lehetnek. Annyi bizonyos, hogy a Fertő – nem Fertő-tó, mert a szó maga is vizes felületet jelent – már az 1880-as években is meglehetősen elaggott, mocsaras állapotban volt. Talán a zöld vízinövényeket akarta visszaadni a szerkesztő ezzel a színmegoldással. A folyóvizeknek az ábrázolása ugyanúgy mint ma, sötétkék színnel készült.

Külön figyelmet érdemel a jelmagyarázat: vasút, elsőrendű országút, másodrendű országút, járható dülőút, templom, kápolna, kereszt, vadászlak, fürdő, bánya, köfejtő, kastély, várrom, emlék, háromszögelési jegy, magasság méterben, postahivatal, táviráda-állomás, vasúti állomás, megyehatár és országhatár. Ezen a gazdag tartalmú, komplex térképen minden rajta van, ami a megyében található. Kogutowicz és Jousz ösztönösen tudták, nincs olyan felszíni forma, gazdasági vagy társadalmi jelenség, amit térképen ne lehetne kifejezni. A „Sopron megye” részletessége, az 1:63 000 méretarány lehetővé tette, hogy a tartalmat szellősen, tetszetős elrendezésben helyezték el. A megye jelentős része vegyes lakosságú volt, ezért azt a korrekt megoldást választották, hogy a magyar név alatt zárójelben megtalálható a német név is.

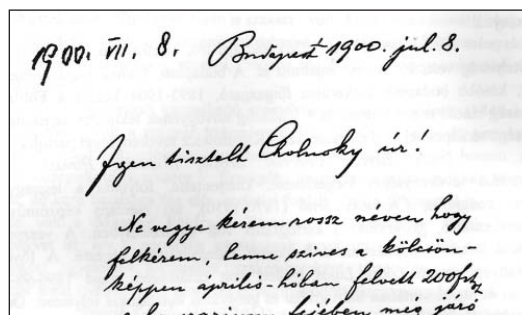
Külön kell szólnunk a „Sopron környéke” mellékterképről, amely a művelési ágakat is bemutatja, tehát a szőlőt, a rétet, a legelőt és más térképi tartalmat is. Különösen érdekes Sopron középkori városmagjának piros alaprajzos ábrázolása. A mellékterkép teljesen Kogutowicz munkája.

Sopron megye térképe hozta meg Kogutowicz Manó részére az első szakmai sikert. A fővárosban is felfigyeltek rá. A Posner Intézetben – amely 1883 óta Kogutowicz munkahelye – sorra jelennek meg a megyék falitérképei. A jól sikerült megyetérképek országosan ismertté tették Kogutowicz nevét. A közoktatás vezetői is felfigyeltek rá.

1890-ben Csáky Albin miniszter megbízta az iskolák számára szükséges magyar nyelvű földrajzi és történelmi térképek és atlaszok elkészítésével. A vállalat alapításához, a felszerelésekhez szükséges tőkét a Válás- és Közoktatásügyi Minisztérium kölcsönként Kogutowicz rendelkezésére bocsátotta. Így alakult meg a Hülzel és Társa Magyar Földrajzi Intézet, a híres bécsi intézet budapesti leányvállalata. (1895-ben már Kogutowicz és Társa névvel szerepel az intézet.)

Sorra jelentek meg a magyar névrajzú iskolai térképek, atlaszok, amelyeket az 1891-es budapesti és az 1894. évi debreceni tanszerkiállítás díszoklevéllel, illetve ezüstéremmel tüntettek ki. Ezt követte az ezredéves országos kiállítás, ahol térképeiért és úttörő munkásságáért a Millenniumi Nagy Éremmel tüntették ki.

A hazai elismerés után a külföld elismerése sem késett: 1900-ban a párizsi világkiállítás aranyérmét kapott.

Kogutowicz Manó kézírása (levél 1900-ban Cholnoky Jenőhöz)

1902-ben az intézet átalakult; a Magyar Földrajzi Intézet Részvénytársaság egyre nagyobb teljesítményekre volt képes. Új és új kiadásokat ért meg a Teljes Földrajzi Atlasz. A földgömbkészítés is lendületet vett. A Rudolf téri épületben (a mai Jászai Mari téren) megindult a különböző iskolai taneszközök gyártása is – kiváló szakemberek közreműködésével.

Kogutowicz a Márki Sándor kolozsvári egyetemi tanárhoz írt leveleiben közölte: iskoláink magyar nyelvű térképekkel való ellátása az életcélja. Térképeit túlnyomó részben maga rajzolta.

A túlhajtott munka, súlyosbodó betegsége felőrölte erejét. Viszonylag fiatalon, ötvenhét éves korában, 1908-ban halt meg. Életművét – közvetlenül – legidősebb fia, Károly folytatta.

Szabolcs András

A nagy cselvetés

A kása arisztokrácia kialakulása

Nem vagyok a társadalomtudományok szakértője, így jogcímem sincs arra, hogy tudományos értekezést írjak erről a jelenségről. Arra azonban feljogosítva érzem magamat, hogy személyes megfigyelésemet írásban rögzítve megőrizsem a hivatott feldolgozók számára.

A „kása arisztokrácia” kialakulását három és fél éves szovjet hadifogságom alatt volt lehetőségem megfigyelni. Sőt abban a „kedvező” helyzetben voltam, hogy e torz folyamat kezdeti stádiumának is tanúja lehettem.

A tömegek mozgatásához feltétlenül-szükséges valamilyen stratégia kialakítása, hogy elkerülhetők legyenek a felesleges összeütközések. A szovjet vezetőknek akkor már több évtizedes gyakorlata volt a tömegek vezetésében. Az első megfigyelésem abból az időből származik, amikor ez a kifinomult módszer hazai viszonylatban még ismeretlen volt. Írhatnám úgy is, hogy nálunk ez a folyamat még csak „in statu nascendi” volt.

Sankt Pölten város határában kialakított szekértáborunkban töltött éjszaka után „útbiztosítónak” nevezett szovjet őrségünk közölte, hogy fel kell mennünk a várba, hogy ott meleg ételt kaphassunk. Mondottuk nekik, hogy eddig is minden nap ettünk meleg ételt, ezt ők maguk is igazolhatják, hiszen velünk együtt ettek tábori konyháinknál. Igenám, mondták, de orvosi vizsgák is vannak, és a járványok elkerülése érdekében mindenkit meg kell vizsgálni. Mit mondhattunk volna erre? Elindultunk.

A város utcái zsúfoltak voltak, szovjet alakulatok haladtak nyugat felé, és sok volt az „orvosi vizsgálatra” rendelt, immáron fegyvertelen alakulat. A várhegy nagy fái alá állítottuk szekereinket, és vártuk a sorunkra. Ebédre invitáltak a vár udvarába, ahol hatalmas tábori üstökben rotyogott a babgulyás.

Alig léptünk be a várkapun, máris nagy kiabálás fogadott, és az üstök mellől boldog kacagással szaladtak felénk, ekkor már talpig fehérbe öltöztetett ruszin tüzeink, akiket Steyr felé igyekezetünkben hagytunk el egyik kenyérral telt szekerünk társaságában. Nyakunkba estek, ölelgettek: „hadnagy úr csakhogy láthatjuk”.

Egymás szavába vágva mesélték, hogy mivel nagy súlyú szekerüket nem sikerült feltolni a meredeken, őket már az elmaradásukat követő hajnalon utolérték a szovjet alakulatok. Kihallgatásuk után nem mint hadifoglyokat kezelték őket, hanem kisegítő katonaként. Közben ordított már az épület ajtaja előtt a májusi napsütést élvezve üldögélő katonatiszt. Magához intett minket, tiszteket és a legbeszédesebb ruszin fiút. Az érdekelte, ugyan miért ölelgetnek minket, elnyomó katonatisztjeiket, a ruszin fiúk. Ennek a tisztnek lila parolija és lila sapkaszalagja volt. Később tudtuk meg, hogy államvédelmi tiszt. Mivel a fiúk elmondották neki, hogy milyen rendesek voltunk a legénységünkkel szemben és milyen jó emberek vagyunk, parancsot adott, hogy akkor adjanak nekünk mindenből dupla adagot. A teli csajka babgulyást jóízűen ettük meg. A ruszin fiúk jó magyarosan készítették el. Bizony akkor eszünkbe sem jutott, hogy a következő három és fél évben ilyet nem fogunk kapni. Elláttak kenyérral, vajjal, cukorral és dohánnal. Jól felpakolva érkezünk vissza fogatainkhoz. Ott újabb utasítást kaptunk, ezúttal orvosi vizsgálatra kell mennünk, de oda csak egészségügyi tárgyainkat vigyük, mert utána visszajövünk fogatainkhoz. Az itteni csomagjainkra addig a hajtó tüzeink fognak vigyázni. Az orvosi vizsgálat egy másik várudvarban volt. Csomagjainkat magunk elé téve derékig levetköztünk, egy tiszt vizsgálta csomagjainkat, egy orvos minket. Csomagjainkból nemcsak a hedifelszerelésnek számító órát, borotvát, pénzt, hanem az esetleg odatett ékszereket és mindent elvettek, aminek bármilyen csekély értéke volt. Ez volt az első „zabra”, amit az elkövetkező években majd nagyon sok fog követni.

Innen visszakísértek az árnyas, fák alá, ahol azonban már nyoma sem volt fogatainknak. Kérdezősködünk, de vállvonogatáson kívül mást nem kaptunk.

Gergő tüzérsztályunk „géhás” (gazdasági hivatal) tisztje volt legjobban megijedve, mert addig a napig hűen őrizte alakulatunk hadipénztárát, könyvelését és a tüzérsztály teljes felszerelését, kivéve persze a lövegeket és a löszert, amit az utolsó tüzelőállás elhagyásakor megsemmisítettek. A közben helyszínre érkező politikai tisztnek, tolmács segítségével, szinte

sírva panaszkolta veszteségét, amiért hadbírótság elé is kerülhet. Az viszont hamar megvizsgálta őt, amit elvittek, az a Genfi Egyezmény szerint hadizsákmány volt. Magyar hadbírótság még jó ideig nem fog Magyarországon működni, különben is mindenről megkapja a papirost, és így el tud majd számolni mindenről.

Közben az árnyas fák térsége megtelt különféle egyenruhát viselőkkel. Németek voltak túlsúlyban, de mi magyarok is jelentős tömeget képviseltünk. A politikai tiszt eligazítást tartott. Elsőként arról beszélt, hogy járműveinket, legnagyobb sajnálatukra, igénybe kellett venniük, mert nagyon sok szovjet katonát és nagyon sok munkásnőt hurcoltak el a németek. Most érthetően azok hazaszállítása a fő feladat, hiszen ezek a szerencsétlenek már hosszú ideje nem látták otthonaikat. Mindenki beláthatja az emberiség ezt parancsolja első feladatként.

A vonatközlekedést egyelőre még nem sikerült helyreállítani, de az folyamatban van, és lehet, hogy útközben már vonatra rakhatnak mindenkit, hogy hazavigyenek. A magyar katonákat hazaviszik, és ott majd kivizsgálják nem követtek-e el háborús bűncselekményeket, ott megkapják igazolásukat, és hazamehetnek. Harmadszor hangzott el – ezúttal hivatalosan – a „buzmaska” és a „szkoro damoj”.

Szót ejtett beszédében a német „SS” alakulatokról, és vaskos tréfaaként mondotta, hogy ez a rövidítés az orosz nyelven „szamosztrelec” szóval kifejezett öngyilkos szónak felel meg. Lehet, hogy hibásan írtam le az orosz szót, de valahogyan így hangzott. Ezekután megkérdezte, hogy van e jelen ilyen alakulathoz tartozó. Egy fiatal német gondolkodás nélkül kilépett és büszkén mondotta: „én az vagyok”. Mivel a politikai tiszt szavait németül is tolmácsolták, e cselekedet háttartalan bátorságról tett bizonyosságot. Zavarba is hozta a politrukot, aki szinte udvariasan kérte, lépjen vissza a sorba.

Befejezésként mondotta, álljunk – átszámolásunk után – századokba, és abban az alakzatban induljunk neki a haza vezető utunknak. Igyekeztünk úgy összeállni, hogy tüzérsztyályunk egy csoportban legyen. Valami keveredés azért keletkezhetett, mert egy század élére Sáfary Bandi vezérkari századossal és egy vezérkari őrnaggyal kerültem. Az útnak induló csoportban lehetünk vagy háromezren. A századok között meg-

felelő térközt kellett tartanunk. Őrségként 25 géppisztolyos szovjet katonát vezényeltek oda. A menetoszlop parancsnoka talán kapitány volt. Számára egy hintót szereztek. Szép feketére fényezett urasági hintó volt, felhajtható vászontetővel, kényelmes bőrülésekkel. Eléje két sötétpej lovat fogtak. A kocsihoz szereztek egy magyar bakát is. Ez buzgalmában kidiszította a lovakat és a hintót is vörös kokárdával és vörös szalagokkal. Vörös szalaggal vont a szortnyelet is, no meg a saját sapkarózsáját.

Ebből ez emberből lett a „kása arisztokrácia” első hazai származású személyisége. Talán nem is helyes őt arisztokratának nevezni, helyesebb lenne, „kása nemesnek” mondani, annak is csak a paraszti, kurta nemesi fajtájából.

Mivel a – feltehetően Szibériából szalajtott – konvojparanosoknak tetszett ez a vásári pompa, és mert a kocsis beszélt valamilyen szláv nyelven, bizalmába fogadta, és sok mindent elnézett neki. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a kocsis nem volt ruszin. A konvojparancsnok élvezte a számára szokatlan kényelmet, és a jól rugózó hintájával elég gyakran ügetett el menetoszlopunk mellett. Kocsisa néha odacserdített a fáradtan botladozó tömegbe. Ilyenkor gazdája jóízű hahótázásával értékelte cselekedetét. A kocsis együtt étkezett és aludt az őrséggel, s mire elérkeztünk magyarországi ideiglenes szállásunkra, már úgy viselkedett, mintha ő is az őrszemélyzet tagja volna.

Nem emlékszem, hogy utunkat hány nap alatt tettük meg. Éjszakánként a szabad ég alatt aludtunk. Sátorponyvát, csajkát, kulacsot és evőeszközt hátizsákbunkban vittük magunkkal. Késre és villára három és fél évig nem lesz szükségünk. Éjszakánként az őrség járőrözött az alvó tömeg körül, és időnként világító rakétát lőttek fölénk. Ha a rakéta még égett, és alvóra esett, akkor az ébrenlévők leverték róla. Az örök jól szórakoztak az ijedt kapkodáson.

Bécs határába érve a Wiener Wald egy vadregényes tisztásán pihentünk meg. Gyorsan neki láttunk mosakodni, és utána lábat áztatni. Közülünk senki sem tudhatta, hogy ez a tó volt a császárváros ivóvízrendszerének egyik szigorúan védett vizgyűjtője. A kerítést már előzőleg szétrombolták, az őrség örült, hogy pihenhet. Mi mindenesetre felüdültünk.

A városba érkezve bámultuk a császárvárost. A Duna-csatorna mentén vándoroltunk, mikor soraink mel-

lett egy icipici kislány szaladt és kiabált: Papiii, Papiii! Az előttünk haladó századból egy német egyenruhás katona nézegetett hátra, majd kilépett a sorból, és a kislány felé szaladt, a másik oldalról akkor érkezett az asszonyka, és egymás nyakába borultak. Szaladt már az ő is, és géppisztolya tusával kezdte lökdösni németünket, akibe kislánya és felesége örült erővel kapaszkodott. Az ő egy darabig még huzakodott velük, majd legyintett egyet, mondott is valamit, és odébb lépve sitett a már távolodó menetoszlop után. Mindannyiunkat meghatott ez a jelenet: gyermeke és felesége találkozik a hadifogság felé menetelő apával, és ölelő karjaikkal kiragadják őt a menetből.

Az ő még dohogótt, a rábízott századnak is biztosan arról tartott előadást, hogy ők is hibásak, miért engedték kilopni társukat a sorból, de ki értette még akkor szavait? Még egyszer hátranézett az egyre távolodó családra, akik már egymás kezét fogva szaladta a házak közé, aztán tovább rőtta menetoszlopunk mellett az utat.

Ez a dohogva mellettünk bandukoló ő, aki elengedte a sorból kilépő hadifoglyát, mert kislánya és felesége bekapaszkodva védte, ugyanazt az egyenruhát viselte, mint azok, akik Sankt Pölten melletti folyóparti szekértáborunk, mellől el akarták rabolni a férjeikkel hazafelé tartó asszonyokat.

Igen a háború embertelenül szörnyűséges nyomokat hagyott a harcokban résztvevőkben. Menetoszlopunk egy alkalommal hatalmas uradalmi kukoricatábla mellett haladt, a tavalyi szárakat már nem tudták letakarítani, közöttük mozgás támadt.

Egy ő felfigyelt a zörgésre, és kiabálni kezdett a bent bujkálóra. Feleletet nem kapott, szólt még másodszor is, és mert feleletet nem kapott, és a mozgás folytatódott, egy sorozatot engedett be a kukoricásba. Ordítás és hörgés volt a válasz. Beszaladt, és mikor viszatért halottsápadt volt. Megállították a menetet, és előreszaladtak a parancsnokért. Mikor a kukoricásból visszajöttek, és újra megindultunk, még hallhattuk szavait: „agyin ruszki cselovek kaput, vojna jeszt!” Biztosan nem így mondotta, de így maradt meg emlékezetemben. Magyarul valahogyan így hangzana: „egy orosz ember, meghalt, hja háború van!” Később a tolmácsok mesélték: egy ő a menetoszlop elejéről sürgős dolgát végezni ment be a kukoricásba. Az ő zörgésére fegyvert fel örünk, és a hivatalos kettős felszólítás

után tüzelt. Azt, még meg kell írnom, hogy ez az ő nem volt azonos azzal, aki Bécsben elengedte foglyát.

Térjünk azonban vissza még Bécsbe. Már a belvárosban meneteltünk, valahol a Szt. István-dóm környékén járhattunk. Egy szűk utcácskában a járdán szemben jött velünk egy elegáns, tiroli kalapos, tiszta lódenbe öltözött férfi. Kalapja mellett vaddisznósörte, amit ezüst, vaddisznó fogat tartó disz tartott egybe. Emberünk olyan elegáns volt, mintha divatlapból vágták volna ki. Mindene a legjobb anyagból készült, a duplatalpú bakancsa – természetesen varrott talppal –, szép mintájú zöld gyapjú térdharisnyója. Szarvasagancsból készített gombú lódenöltöny, hátizsákra tekert lódenköpeny. Enyhe undorral, szemében kis lenézéssel szemlélte szomorú menetünket. Örünk, aki elengedte előbb a családja karjaiba menekült apát, már messziről észrevette őt. Arra gondoltam, hogy hányavetin vonuló vasárnapi kirándulónk rövidesen elbúcsúzat valamelyik féltett ruhadarabjától, tévedtem. Nem ez történt, az ő, mikor egy vonalba értek, megragadta vadászunk kabátját, és hatalmas lökéssel bevágta a menetelő század soraiba. A férfi kiabált, tiltakozott, de két három géppisztolyos lökésre alábbhagyta. Lázasan kutatott zsebeiben, majd kivett egy papirost, és ékes németséggel közölte, hogy az igazolást a városparancsnok adta. Láthatja azt is, hogy cirilbetűs, ő fontos beosztásban dolgozik a parancsnok mellett. Az írásban oroszul még az is írva vagyon, hogy őt mindenkinek támogatnia kell munkájában. Az őrünk az írást át is vette, el is olvasta, majd azt mondá: „AHA”, azzal a papirost darabokra tépte, és bedobta egy csatornanyílásba. A vasárnapi kiándulónknak lehetett némi tapasztalata, mert az igazolványának, széttépése után már nem ellenkezett, megadta magát sorsának, akkor még nem tudhatta, hogy kirándulása több évig fog tartani. Trubickáján még velünk volt.

Akkor jártam először Bécsben, az ilyen csoportos menetelés nem a legalkalmasabb módja a városnézésnek, mégis nagy benyomást tett rám ez a vasárnapi átgyalogolás. Elmentünk a híres Schönbrunni kastély előtt. Egy szovjet katonalány, géppisztollyal a nyakában, egy piros és egy sárga zászlócskával integetett. Nem minket akart üdvözölni, hanem a forgalmat irányította. Az biztos, hogy sokkal üdítőbb látvány volt, mint akár a magyar tábori csendőrök, akár a német útirányítók.

Valahol Bécsújhely környékén éjszakáztunk. A következő nap érkezünk a magyar határra. Odaérkezésünk körülményei nem voltak alkalmasak arra, hogy hazaérkezve „leborulva hazám szent földjére, megcsókoljam azt.” Egyrészt az orosz ör legjobb esetben is belémrugott volna, másrészt nem olyan régen hagytam el hazámat, hogy felgyülemlett volna bennem annyi honvágy, hogy az térdre kényszeríthetett volna.

Sopronkőhidán éjszakáztunk. A fegyház mögé vették menetoszlopunkat. Elhaladtunk egy lött sebbel az út mellett fekvő, még életben lévő magyar katona mellett. Mi nem léphettünk ki a sorból, hogy segíthessünk rajta, mert erre irányuló mozdulatunkra már kiélesítették öreink géppisztolyaikat. Ők pedig nem törődtek a haldoklóval. A fegyverletétel óta ez volt a második áldozata a háborúnak. Az út mentén hörögve, magára hagyottan haldokló magyar bajtársunk, akin nem segíthettünk, mert tehetetlen bábuként csordában hajtódtunk saját hazánk földjén, elég riasztó jelként hatott a továbbiakra nézve.

Az útközben adódott szökési lehetőségekről egy másik írásban számolok be. Hogy akkor nem éltem ezekkel a lehetőségekkel nagyrészt ez a szívszorító élmény volt egyik oka.

Több napos gyalogútunk végén már Sárvárhoz közeledtünk. Alsópaty határában az útszélien többen állodogáltak, némelyikük kenyeret, szalonnát, cigarettát juttatott a szélien menetelőknek. Egy viszonylag jól öltözött férfi meglátva a velem egysorban menetelő vezérkari tisztet, riadtan szólta oda: „szökjenek meg míg nem késő, körjegyző vagyok és biztosan tudom, hogy kiviszik önöket a Szovjetunióba!” Egy pár lépéssel odébb újra az elsők között állodogált, és megismételte szavait. Mi azonban „biztos forrásból” tudtuk, hogy erre nem kerül sor, minket csak igazoltnak, és máris megkapjuk a hazatérő papirosunkat. Istenem, de nagy marhái voltunk mi ennek a világnak!

Nem sokkal később menetoszlopunk beakanyarodott egy nagy urasági major udvarába. Az épületek üresek voltak és az utolsó menetszázad után becsukódott a majorudvar nagy kapuja.

Kijelölték az egyes századok számára szálláshelyeiket. Mi egy magtár legfelső emeletére kerültünk. Szűk volt a helyünk. Oly szorosan feküdtünk, hogy ha megmozdultunk, a szomszédainknak is fergőlni

kellett. Persze a padlón feküdtünk, megszoktuk már, jó ideje csak kő, vagy föld volt a derékaljunk.

Másnap hajnalban, mint egykor a gazdasági cselédeket, nagy kolompolással ébresztettek. Az udvarban kellett ötösével, ahogyan mondták: „po piaty”, felsorakoznunk. Úgy látszott, hogy csak ötösével tudtak számolni, azzal sem mindig, mert gyakran kellett a számolást megismételni.

De akkor hogyan lett belőlük atomnagyhatalom?

Ezzel a hajnali számolással lett belőlünk darab. Nem fő, még csak nem is szám, hiszen az már egyedileg kiválasztható, mert egyesnek, vagy kettőezer-öt-százhatvanhetediknek nevezhető, csupán egy darab, mint a nyájban a birkák. Ámbár állítólag a juhász nyájának minden darabját megismeri. Mi azonban, ha megszökünk, nem tudják ki szökött meg, csak azt állapíthatják meg, egy darabbal kevesebb van a tömegben. Ha meghalunk, nem tudják, kit tesznek a földbe, csak azt, hogy egy darabot törölni kell a létszámból. A létszámból és nem a nyilvántartásból! Micsoda különbség ez!

Az első reggel nehezen bár, de végül is megszámlálták a foglyokat. A konvojparancsnok közölte, hogy közülünk választotta a tábor magyar parancsnokát, a kocsisát, akinek mindenki – rendfokozatra való tekintet nélkül – engedelmeskedni tartozik. Elmondotta, hogy hol található a latrina, azaz a tábori illemhely, hol a fürdő, hol az orvosi rendelő, melyiket mikor és hogyan lehet használnunk. Elmondotta mit szabad tennünk, és mit nem szabad. Előbbit pár mondattal elintézte, a tiltó rendelkezéseket hosszan sorolta.

Végül közölte azt is, hogy itt, ebben az urasági majorban nyilasok számára tábort kell készíteni. Mi addig maradunk itt, amíg azt fel nem építjük. Ha az kész, jön a bizottság, és ... ugye mindenki tudja már, nem is kelene leírni: „bumaska bugyit, a skoro damoj”.

A kocsisból lett tehát a belső táborparancsnok. Nagy tisztségnek számított ez a beosztás. Az ő javaslatára választották ki a szakácsokat, borbélyokat, raktárosokat, betegápolókat, fürdőkezelőket, akik külön kásákat kaptak munkájukért, és ő jelölte ki a latrinaásokat és az ácsokat, akik napkeltétől napnyugtáig dolgozhattak a lucerna-, vagy csalánlevesért.

Vörös kokárdás kocsisunk e beosztásában azután minden táborba sürített fogollyal megutáltatta magát, pökhendi, kötekedő, sőt rosszindulatú megatartásával.

A hatalom gyakorlása az arra nem érdemeseket lealjasítja.

Itt, az alsópatyi táborban ő már valóban „kásaarisztokrata” lett. Ezt a kifejezést később kreáltam, amikor bőséges alkalmam lett a hadifogoly-társadalom kialakulásának tanulmányozására. A sorsa is olyan lett, mint az e réteghez tartozók legtöbbszörének; teljes és szégyenletes bukás.

Hetekkel később, amikor a szovjet őrség új politikai tisztje – ezzel az új intézménnyel is Alsópatyon ismerkedtünk meg – talán a harmadik, nevelő célzatú tájékoztatását tartotta, és feltette a számunkra ekkor még szokatlan kérdését: „van-e valakinek kérdezni valója?”, a Sankt Pöltentől velünk másirozó ejtőernyős század egyik altisztje feltette azt a kérdést: „kötelesek vagyunk-e eltérni egy táborlakó társunk hatalmaskodását?”. A bátor kérdést hosszú csend követte, de amikor a politikai tiszt tolmács útján visszakérdezte az elhangzott kérdés okát, a fiúk egymás szavába vágva sorolták el panaszait. Már az esti létszámmellenőrzést egy magyar alezredes vezényelte.

Az új belső táborvezetés már a jól megszokott alapokon indult. Az alezredes létrehozta a táborparancsnoki törzset, volt segéd tisztje, tolmácsa, gazdasági főnöke és természetesen tisztiszolgája.

Leváltott kocsisunk törzs nélkül garázdálkodott, csak testőrököt vett maga köré, akik természetesen külön adagokat kaptak a konyhán.

Az események nagy szenzációt keltettek, volt miről beszélgetni az unatkozó táborlakóknak. Híre járt – persze ez is csak amolyan szakácshír volt – hogy az alezredes az új kormány bizalmi embere, és ő lesz a megalakuló igazolóbizottság elnöke.

A kocsisunkat kiköltöztették az őrség szállásából, és beosztották az ejtőernyős század elhelyezési körletébe. Másnap reggel a katonai nyelven „gyengélkedő”-nek nevezett egészségügyi részletbe ment, és feketére színeződött szemeit és testén látható kék és zöld foltokat mutogatva panaszt tett lakótársai ellen. A tábori orvos az új szovjet parancsnokhoz utasította, aki meghallgatva panaszait, beidézte lakótársait is, akik egyöntetűen vallották, nagyon szűk a hálójuk, szoroson egymás mellett fekszenek és bizony elkerülhetetlen, hogy álmukban forgolódva neki ütközzenek a mellettük alvóknak. Visszakerült az ejtőernyősök közé

és harmadnap, igen csendesen, igen alázatosan jelent meg a létszámejegyzetesen.

A szovjet rendszer könnyen emelt ki valakit a tömegből, és helyezett hatalomba, ha hajlandó volt kiszolgálni a rendszert, de ugyanolyan könnyen ejtette azokat, akiket használni már nem tudott.

A tábori élet új vezetése alatt ment tovább, és már úgy látszott, hogy rövidesen bevezetik a rendes kaszárnyarendet reggeli kihallgatással és esti parancshirdetéssel. Mindennek véget vetett egy látszólag csekély dolog.

A tábor legénysége elkészítette a nyilasok számára épített tábor teljes berendezését. A tábor négy sarkában álltak az őrtornyok, és a major körül elkészült a háromszoros szögesdrótkerítés. Az őrség felvonult az őrtornyokba, felvitték, és befűzött hevederekkel felállították a géppuskákat, majd összehívták a tábor lakóit. Új, eddig nem látott tiszt lépett elő, és közölte: a kerítést, két méteren belül megközelíteni nem szabad, mert aki ezt megteszi, az ellen az őrség fegyverét használhatja. Felsorolt még jó pár tilalmat, s felsorolás közben először ejtette ki – csordába kerülésünk óta – a „vojenna plenni” (hadifogoly) kifejezést. Ezzel befejeződött a NAGY CSELVETÉS!

Ha nem lettem volna magam is jámbor áldozata ennek a cselvetésnek – fiaim átverésnek neveznék –, elismeréssel kellene adóznom végrehajtóinak. Saját hazájában, ismerős környezetben, kis létszámú, leharcolt katonával százezernyi magyart sikerült hadifogoly táborokba hajtani, akik ráadásul még olyan hiszékenyek voltak, hogy saját magukat drótozták körül, háromszoros szögesdróttal.

Riersch Zoltán

Füstölögve...

Csendesen füstölögve magamban egy itallal, mint a megvert gyermek, akinek fáj az arctalan magány, rokkantan, szív nélkül, egyedül a világegyetemben talán az utolsó társammal beszélgetek, a cigarettával. Jó kettesben...

Manierista naplementék

Tar Ferenc kérdéseire válaszol Lászlóffy Aladár

– *A pályáiv bizonyos szakaszai, kanyarai után az író hajlamos a leltárkészítésre. Neked, akinek az idő egyik legfőbb témád, motívumod, bizonyára ars poeticád része az efféle.*

– Nagy és mindent átfogó leltárt kellene készíteni egyszer magyar életformáinkról és kedveinkről. Ott vagyunk már a maorik és eszkimók között, s persze a régi közvetlen szomszédokkal elkeveredve. Sőt, mi magyarok nagy ritkán még magyarok közt is előfordulunk. Egyik helyen hetente kétszer bridzselnek, másik helyen százötven szívdobbanásonként fogságban, lágerben, börtönben, 48-ban és 56-ban sérült testi-lelki szimmetriáinkról kell megemlékezni. Néha még csigaházaink balsorsától is eláll a lélegzetünk: Rodostóban tegnap földrengés volt, Arhangelszkben vízözön... Abban a leltárban gyöngéden fel kell venni, felemlegetni minden földönfutást és minden megérkezést, minden Etelkőzt és minden Californiát. Minden ablakot és minden kilátást, minden templomot, a jáki romokat és a magyarigenit, ahol a falak állnak, csak maholnap nem ül be közéjük senki. Minden padot és minden oázist, ahol idegenlégios és deportált menetben megpihentünk, minden egyetemet, ahol diplomáztunk, minden katedrát, szószéket, ahonnan szoltunk valakihez, a várótermeket és hivatalok rideg előszobáit. A ravatalozókat és alkalmi temetőket. Állandó településeink folytonos temetőinek homokóráit. Minden naplementét szerte az égöveken, minden városképet, minden toronyóraszámot, minden könyvdalt, mely elvonta a figyelmet, csillapította a fájdalmat, aggodalmat, szorongást, minden nyelvet melyet érintettünk az egyetemes érintkezésben, melyen értekezünk, értettünk, éreztünk, szólítottunk, felhasználtunk csak egyetlen szót menetközben köszönésül, átszállás, áttelepedés, átmentés, átvészelés, átalakulás alkalmából, hogy megértessük magunkat és megértsük jobban egymást, minden piacot, minden kertet, minden virágot, minden tervet és csalódást, minden ígéretet és minden szerepomlást, minden megbeszélés és véletlen találkozást. Mert ha Tekirdagban, Levédiában, Bergengóciában tegnap földrengésig fajultak a dolgok, mi ugyan ott már nem vagyunk, de még hült helyünk feszültsége is itt dolgozik bennünk, a legbelső titkos

nyelvben, mely a múlt egy-egy homokszemére szüntenül és selymesen, anyásan, kórházi ápolónővéresen pólyálja, tekeri, gyűjti, halmozza, növeli kifogyhatatlan és láthatatlan rétegekből, a látszat és valóság szivárványos hártáiból a nagy, nagy gyöngyszemet, ezeréves kultúránkat.

Mert volt nekünk egy Kárpát-medencényi léterünk, és volt hozzá Európánk, Erdélyünk, Gömörünk, Kiskunságunk és Zselicségünk. A kicsi tudata és szeretete sosem zárta ki a nagy tudatát és öntudatát. Biztos akadt 1541 után is sok sóhajtozó, akik szerint ki tudja meddig lesz itt török és vasasnemet, csak a fejekben ne váljanak ezek a sövények határrá; de Trianont megélt nagyapánk már tudatosodó aggodalommal vetették ezt fel. Aztán megtörtént a legrosszabb, az egymástól való különletben az elszakás, a diadalmas internacionalizmusban pedig, főleg 56 után a tudatos, ravasz elszakítás. Még a „kiművelt emberfők” is beleszédültek, maga a nemzettudat, egész tartásunk vesztett fontos egyensúlyából. Miközben emberek és intézmények azért voltak végig, s lettek 90 óta, ennek ellensúlyozására. Mert egy érzelmi fogyatékos nemzet számára még ennél is jobban lefogynának, redukálódnának az esélyek. Hogy is nézne ki egy lelkében megnyomorított maradék ország, mely megörökölte ugyan a nevet, egy szenvedő, szétszórta nemzet közepén?

Amíg tisztában vagyunk millenáris szállásterületünk folytonos értékeivel, addig nem a határok határolnak. Befolyásolnak létünkben, de soha nem belső, semmilyen értelmű szabadságunkban és teremtőerőnkben; mert, ott remélhetőleg soha nem törött le a nagymajtényi síkon a zászló, és nem volt világsi fegyverletétel. Sajnos hajlamosak vagyunk némi fellengzősögre, így megfoghatatlan nagy eszmék után sűrűbben kapodunk mint saját konkrét sorskérdéseink után. Beszélünk folyton sérelmekről, behozhatatlan hátrányokról, de nem azokat orvosoljuk, nem a sebeket látjuk el, hanem megint a madártávlatokba vágyunk: egy úgynevezett „Európába”.

„Csak a fejekben ne válják határrá!...”

Az utolsó évtizedet bevezető fordulatfűzér ezért még egymástól is eléggé eltérő, nemcsak árnyalatokban kifejeződően más-más helyzetben találta az anyaország

és az utódállamok magyar közösségeit. Valamivel több mint nyoma volt azért annak a számunkra fontos valaminek is, hogy *magyar közvélemény*. Még hogyha egyenletesen mérhető nemzettudat és átgondolt nemzetstratégia nem is volt. Még Budapesten se. Azóta sincs. Utóvégre készületlenül, váratlanul kap bennünket évről évre a tél is, rögtön az első öt centis hóakadályon meg is török a lendület, el is akad a szelidített szocializmus vagy a vadkapitalizmus építése.

Egy újabb évtized mini-határán íme szabad megállni és megállapítani, hogy némileg változott ezalatt is az *identitástudat* („tudatok” – mert van vagy hat-hét, ahány ágú lett a sip!) *töltete*. Utóvégre még alig 80 éve van Trianon, nem volt idő felébredni, rendezni végre bár magyar–magyar „közös dolgainkat”. Így ahol egykor már csak a madártávlatra redukálódva bár érzelmetelíttség volt a jellemző, ott anyagiasabb szempontok nyomultak előtérbe az új lehetőségek mentén, máshol felgyorsuló folyamatok az anyanyelv fontosságára, védelmére rögtönzött székértáborokat vontak szorosabb sündisznóállásba; volt ahol nagyvonalúan azzal szalasztották el a megfelelő lélektani és politikai pillanatot a kisebbségi lét bilincseinek lepattintására, hogy valami túlzott, részegítő eufóriába esett a vezető elit, s elhitte, hogy legtehetségesebb kölykeink most már kijárnak nyugati egyetemekre, és hazahozzák, mint a méhek a virágport, a diplomáik mellé a presztízst is, akár a középkori Nyugatjáróink. A legnagyobb naivságnak bizonyult, hogy egyáltalán haza fognak jönni.

A „csak a fejekben ne válják határrá” nagy szomorú óhajára a mai magyarok létkérdései válaszoltak és válaszolnak schengeni kérdőíveken és adóhivatali bevallásokon. Széchenyi legfénylőbb programpontjának, a művelt emberfők kitermelésének nem esnek a mutatói, csak kezdünk úgy járni, mint akik a szobai kályhával a nyitott ablakok mellett már nem az otthont, a lakást, hanem az egész utcát fűtik. Itthon maholnap nemhogy Nobel-díjasaink nem maradtak, hanem már nyugdíjasok és vízdíjasok is alig. A kulturális örökség néha, évfordulásokon főleg, a visszatérő pátosz művirág koszorúja; család, egyház, neveltetés, szenvedés már kezd nem egy nemzet, hanem a magánemlékezés, privát hangulat erőforrása, akkumulátora lenni. Magyar az, akinek nincs még kellő ügyessége, tarzansága egy jobban termő másik majomkenyérfára

mászni át? Nos ez nem lesz elég. Ez válhat végzetessé: ez az érzelmi fogyatékoság, még akkor is, hogyha anyagi újjászületés „fenyegetné” a magyar társadalmat. Mind az öt-hat-hét bukszáját, erszényét, átalvetőjét. A Bibliában másképp, és napjainkban más értelem-, más jelentésárnyalattal emlegetett *tálemek* körüli gazdálkodáson múlik minden: nekünk (mint kezdet óta) meg mindig telik egy Duna-medencére. Melybe tiszta vizet lehet önteni. Akár egy pohárba. Csak a fejekben ne válják bekerítetté, behatárolttá.

– *Többször leírtad azt a madártávlatból számodra kirajzolódó jelenséget, tanulságot, miszerint nagy sajnálatodra a forradalom és demokrácia fogalmi amikor testet öltenek, egymásnak is esnek, ellentmondani látszanak. Hogy is áll ez?*

– A kérdés mindig az, hogy a nagy alkalmak idején a lehető legtöbbet kell megpróbálni, tárgyalásos alapon, avagy a tömegek erejével ostromolni meg a jövődöt? Ám a történelem tanúsága szerint a torokvihar elültével lehet, csak könny és pernye marad, nem haladás. Egyiket Széchenyi, másikat Kossuth nevével hozzuk mindörökre kapcsolatba. A tények mindkét irányzatot érvényesnek fogják tekinteni, míg helyüket kereső emberi társadalmak lesznek a földön. És nincs olyan nemzeti jellem, nemzeti nyelven kifejezhető eszmény a világon, mely elutasítaná a szabadságot.

E emberek, akiknek fejében csak annyi feszült valaha, amennyit a zsoldárok elősorolnak, már szembe mertek feszülni Rómával, császáraival, Pilátusaival és légióival, meg vadállatokkal tele cirkuszaival. A harc tartalma alig változik, a kivégző osztagok az igazán változatosak.

Mindezen dolgok, folyamatok, törvényszerűségek közül sok csakis később, madártávlatból válik láthatóvá, ott közel átélőik ezek nyilvánvalósága nélküli tudatban halnak ki, szakadnak, szoknak bele.

Az „Akasszátok fel a királyokat, ... radikális plebejussága még az előző század végén a Batsányi-féle „Jertek, hogy sorsotok előre nézzétek / Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” programjára felel, miszerint „Ti is kiknek vérét a természet kéri: / hív jobbagyitoknak felszentelt hóhéri...” Ez akkor egyetemes európai találmány volt. Eurokonform, ahogy ma mondanánk, mely az *Aranybullától*, Bánk bános tagadó toporzéken-

lástól, Koncz, a kemény vitéz vérpadi szerepétől jóval a XX. század közepén túl, ott van történelmünkben is. Az Úr e programjához a világdemokrácia apostolaként egy költőt, Petőfi Sándort küldte ki nevünkben!

1848–49-ben ezzel is egy világsúcsra adott alkalmat számunkra: mit ér az eszme, a poézis, a kultúra hordereje és motorja: a költő? Türtaioszt Athén egy hadsereg helyett kölcsönözte a megszorult Spártának. A Don Quijote szerzőjéről van egy anekdota, miszerint II. Fülöp (lám egy király) egyszer csak arra figyelt fel, hogy egy deák egy könyvet olvas, és hol felkacag, hol elérzékenyül. Rövid töprengés után rájön: ez a deák vagy bolond, vagy Cervantest olvassa.

Petőfitől Tözsér Arpádig (aki szerint bizony mi éppen a homokóra nyakába méltóztattunk telepedni annak idején) nagyobb versországon királyok a magyar költők, mint ami testüket, lelküket körülállhatná. Bartókunk egyenesen Amerikából tihanylik vissza.

Csakhát minden fokozatos változás, fokozatos elszakadás. Isten tudja az okát: október ötödike művésnap, október hetedike, újra az. Közéjük Ő maga állította a virágvázát, Ezekért az október hatodikáért személyesen az Öregisten felel, mint magáról megfeledezett Haynau.

Toltékok, aztékok, maják, inkák, dzsungelharcosok, Mauglik, nagy kultúrák romjelképei elégikusan őrzik a régi nagyságot. A Tejút, Csaba királyfi és a Dán Holger szinte hasonló legendaforgatókönyv szerint hajlandó visszajárni, ha visszahívják. Pedig nem valamennyien hősi Trója, vagy Masszada vagy Egervár vívásában estek áldozatul, mikor „kő kövön nem maradt”. De visszavárásukban, mint az ezertornyú ANI esetében is, mely nagyrészt mint a görögök Akropolisza földrengésben pusztult el, a legfontosabb mozzanatként emberkéz pro és kontra hősiessége, valami balladás, historikus, eposzba illő van beleépítve. Az élet, a jövő Széam-táruj jelszava, a kiút ígérete.

Ősnépek nagy masszájából a Nagy Fazekas egy-egy csuporra valót leszakít. A magyarok is így szakadtak ki. Az örmények is; hogy még hány nép, annak a lengyel, szerb, horvát, német nevű őseink a megmondható, szerelem és más egyedem-begyedem szerint párosítva. És feltétlenül mindig volt egy pont, egy pillanat, egy fázis, amikor még egy elég erős vonzás határán vissza lehetett volna fordulni, a sok „Fordulj lovam, fordulj Lengyelország felé”, a sok „Hosszú útra megyek”,

meg a sok „híres szép Erdélyországból” való elindulás, a sok „Elment a rózsám Dél-Amerikába” közepette, mielőtt azokká váltunk, akikről József Attila higgadtan beírja a rubrikába, hogy „mai magyarok”.

„Innen, ebből maradt az örök elképzelés egyetlen egy nyelv (mely sosem létezett csak szép bábelek és gyönyörű káoszok) csodatévő hatásáról. Minden kultúra egy más helyszín és kommunikáció köré alakult és keletkezett. Szervedve és boldogan, mint a gyerekszülés.

Sajnos épp a modern korokban jött el a haladás felszíni vagy felszínes hódítása, mint új történés, de lehet, mint valami hanyatlás megnyilvánulása. Az átmenetek új kínjaiba legalább annyi nehéz időket átvészelt etnikum, árnyalatot hordozó és mentő kis közösség pusztul bele, mint amennyi a történelem korábbi kohófázisaiban elég gyorsan egymásba olvadt. Hol vannak a gepidák, a longobárdok, az avarok, a besenyők, a kunok? De például a magyarok örményként is itt vannak és az örmények magyarként is.

Büszkék lehetünk arra, hogyan vonzottuk más nemzetek fiait magunkhoz a kezdeményező bátorságunkkal, hogyan lettünk maga a forradalom, hogyan lettünk nemzeti ügyként nemzetközi üggyé, és büszkék lehetünk arra, amiben már felzárkóztunk, újra csatlakozhattunk az élen gondolkodókhoz és cselekvőkhöz, arra amiben a ma oly divatos és ridegen kizárólagossá váló Európához való csatlakozást mérik. „Ne ily mércét adj, Istenem!” – kiáltana fel a mindig heves, a mindig türelmetlen, de mindig igazságos poéta, ha a közélet annyit adna még az Írás jegyeire, mint a banknak az ő jegyeire. Maga az emberiség sem áll végestelen végig a maga legjobb szintjén. A haza sem. Mint önző szülők – önző hazák is zsarnokoskodhatnak fiaikon. Avagy letargiába süllyedhetnek egy-egy középszerű nemzedéktől, hiába várják a megváltást. Elveszített jog nincs, csak feladott jogok vannak – figyelmeztetett Deák Ferenc. És szemben vele van az önbizalom-túltengés, az önérzet inerciája, viszketegsége. A világon mindenütt mindenki átesett ezeken a betegségeken. A szerencsések hamarabb felépülnek belőlük. Árnyalat vagy agresszivitás követelni, remélni olyan jogokat, melyeket már-már pusztá létünk újabb fordulataival feladtunk? Egyes népek, a mindegyre például említett „mivelt nyugaton” is már angolul vagy spanyolul fognak hozzá kisebbségi követeléseik megfogalmazásához

mostoha nyelvvesztő, kihaló, beolvasztó századok után. A mai baszkok 30%-a beszél baszk nyelven, de azok nem baszk eredetűek, hanem a nagy iparosodás korszakában odagyúlt nyomorgók utódai. És bizony Verespatakon, nem kis mértékben 1848–49 következményeképpen ma egy százfőnyi unitárius, magyar nevet viselő gyülekezetből senki se tud már magyarul. Viszont a közel 2000 éves kopt egyház, a látszólag mindent kibírás után, most vezeti be kopt vallási szövegeibe ősi keresztény énekei helyett az arab nyelvűt.

– *Költőként mi áll önbizalmod háttérében? Mitől érzed jól magad?*

– Attól, hogy időnként ismételtlen megtudom, hogy a költők képezik az emberiség szívét. Ilyen naiv hírehez egészen másképp viszonyul, aki lelkesen egyetért, és másképp, aki cáfolni szeretné, de még a mérték-tartók is legalább annyit elmormognak, hogy ha ez az állítás igaz, akkor viszont szegény emberiség bizony szívbeteg.

S legszomorúbb igazság (olyan régi, amilyen régen a költők vannak a földön), hogy a legutolsó falusi kisbíró kidobolt ebadó rendeletére is mindenki odafigyel engedelmesen; arra, amit a költők programja tartalmaz – jóformán senki sem hederít. Szent skizofrénia vagy botránkozató beidegződés ez, ki tudja. Emberi dolog. Persze vannak kivételek, amikor a költő státusában olyanszerű változás áll be, hogy oda kell figyelni rá. Ilyesmi megesett Szókratészről Markó Béláig egypárszor. Ám közelről nincs sok esély a döntő változásra, mutatja ez a szépen, úriasan elmulatott, odadobott újabb tíz esztendő is. Miközben úgysem hallgatnak senkire. Magáról az Úrjézsusról is disputálni képesek, hogy poéta volt-e vagy politikus?

A dolog valószínűleg ott fajult el, amikor az esztétikai szférák zenéjének az etika alá rendelésével eljött a csalthatlan mércék, a dogmák ideje. A teljes zűrzavar. A kis népek pajzsként emelték mindig a fejük fölé a költészetüket. Poézis zászlóaljok csaptak össze földfoglalókkal és honfoglalókkal, hogy a földbutaság és egyéb földhözragadtság igazságai és hamisságai, jogosságai és ravaszágai lemészárolhassák önnön érdeküket és logikájukat is. Azóta számonkérően itt visibálhat a képtelenség. Hogy ha úgy vesszük, lehet, Zrínyi gyilkolta meg szántsándékkal a Bréhmék gyönyörű

vaddisznóját, meg hogy abban a becsempészett falóban valójában maga a képmutató kis Trója volt, hogy aztán kárpótlást követelhesen és a többi és a többi.

Itt állunk, megrendülten, miután az efféle vádakra pirosan villogó lámpával seriff-kocsik szállhatják meg újra és újra az irodalmat, ál-esztéták, bér-teoretikusok és hamis kritikusok házkutatási parancssal léphetik át akár a klasszikusok dolgozószobájának vagy betlehemi istállójának küszöbét. De hát ezert is csakis ők a hibásak, a költők. Mire is lennének használhatók valójában ezek a lágyszívűek, ezek a túlérzékenyek. E kegyes és irgalmas és nagyritkán izgalmas fűzfapolitikusok, e gyufarejtegető kétbalkezes metafora-Nérók; ott álldogálnak, mint árvíz felett a recsegő hídon az utolsó perció ezek a fűzfaparasztok, és nem tudnak mit kezdeni a halállal. Mert ők annyira csak az életre képesek összpontosítani. Mit kezdjenek a folyton harcra való felso- rakozó cobolykucsmás, fegyelmezetlen és fejtelten, hétfejú sorssal ezek a fűzfa-Dzsingisz kánok? Hol nem álltak már pellengéren ezek a fűzfa-Bismarckok, fűzfa-Edisonok, fűzfa-Periklészek, fűzfa-Jónások? Hová érkeztek meg valami üzenettel, hogyha útnak indították őket? Tudjuk, itt vannak. De hol az üzenet? Az emberiség szívében, mely mint valami megtömve megrekedt lift, ott lebeghet velük a mélység felett mindörökre? Mert olyanok, amilyenek. Mint akik ötszázásával szoltak bele ott, Wales-ben is, anélkül, hogy meg tudták volna fékezni Edwárd királyt. Mint akik nem értenek semmihez, akikre sajnos nem lehet rábízni a Kukorica Jancsi nyáját sem, nemhogy egy emberiséget.

Annak csak örülök, hogyha a költészet lepkéje a folyamatos ingerlés és provokáció divatja dacára nem válik a fegyverkezés korához méltó módon bombázógéppé, rablódarázssá. Mégsem ünnepelni, hanem ünneprontás árán is ébreszteni jöttem a lepkejárások és csodaszarvascsapások lírája nyomába nyomulókat. A kultúra vérkeringése van veszélyben. Mi jártuk eleget Itáliát, Európát és gyorsan megérezzük az effélét. A politikai sáskajárás „kulturája” belelendült újra valami ostoba és kicsinyes lelki tatárjárásba. John Donne már jó régen felsóhajtott: hogyha a szomszéd kertjét viszi el az árvíz, azzal is Európa lesz kevesebb. Más szóval nagy kultúrnépek hogyan is tűrhették mások kultúrájának Golgotáját! Hogyha a kultúrák türödnek kultúrák alá, az szinte természetszerű. Ám a tilalom nem kultúra, a felélés nem kultúra, a megsemmisítés nem kul-

túra. Senkinek se hoz hasznót az effélék megengedése, megtűrése az állandóan jelenné gyűrődő közeljövőben.

„Ki inti le a juhász vad ebét” – fogalmazta végleges metaforává azt a kínos helyzetet József Attila, melyben végig ezen a vicsorgó huszadik századon kultúrfülények haditáncot járhattak rezervátumokba sarokba-szorított más indiántörzsek fölött. Nagy kultúrnyelvek megint nem szolidárisak egyetemesen, eltűrik, hogy más kultúrahordozó nyelveket megalázzanak, megcsonkítsanak és megkínózzanak, most éppen valami újabb szokásos múló megoldás: Schengen nevében. Nyilván ürügy akad folyton és folyamatosan, de ez már régen nem az egymásra számító és egymásba gyönyörködve beépülő kultúra szférájának dolga. Itt van például az a rövidesen még elviselhetetlenebbé váló gúzsbakötöttség, hogy bennünket magyarokat az egységes, ezeréves magyar kultúrát az első világháború után a győztesek közreműködésével szabdaltak szét s ma románként, szerbként, ukránként büntetnek ugyanazok, kik egykori jelképes és valóságos rokonaikat akarták jutalmazni, ám a mai normák szerint már nem óhajtják keblükre ölelni, közel engedni kultúrájuk fórumaihoz. Amíg a diktatúra, a hidegháború tartott, egy fajtája a szembefeszülésnek, a szolidaritásnak a kirekesztettekkel valóban létezett. Ám úgy látszik, mivel az főleg elméleti volt és sajnos, szinte teljesen hatástalan, veszélytelenebb volt a Nyugatra nézve mint ma ténylegesen cselekedni, befogadni és támogatni legalább a tovább építkező kultúrát, hogyha a gazdaságot néha már egészen menthetetlennek látják is. De hát hol van a kultúra mindeneken felülemelkedő, magától értetődő rangja és szerepe, hogyha a bank és a politikum könyökvédős, szemellenzős bürokratái fogalmazzák az új Európa meghatározását? Mitől lesz kötőanyaggá legjobb élő képviselőinek diszkriminálása révén? S mondom ezt román, ukrán, bolgár, szlovák, szerb kollégáim nevében is, és hangoztatom Salvatore Quasimodo szelleméhez híven: a permetező fekete esőben a szennyezés cementporától elnehezül Dzsung Dszi lép-kéjének szárnya, – és hirtelen este van: ED E SUBITO SERA.

– *De talán a kommunikációt nem képes árnyékba borítani, hordalékkal, szennyeződéssel akadályozni semmi.*

– A kommunikációnak megvan az a jellege is (sőt ez a legkivánatosabb), hogy az ember közölheti az együttműködési szándékát is. És van egy kínai fala az emberi lények közötti szóértés megszüntetésének, mely inkább épül a szenzációra, mint a valóságos irritáltságra. Ez a virtus, a provokáció, a gyűlölet világa. A gyűlölet világa mindig a felszínen zajlott. Az igazi emberi szövevény pedig a mélyben. A felszínen Dzsingisz kánok vezették rohamra légióikat és Waterloo-k kerültek egyik oldalon veszteséglistákra, másik oldalon a trófeák közé. Mert a felszínen ez az egyetlen könyvelési mód lehetséges. A mélyben, a lényeg szövi a maga szövetségeit és repülőszőnyegeit: arabok folytatják amit hinduk kezdtek el kiszámolni, szefárdok és szaracénok továbbítják Európa utódainak Európát: mentik át, mentik ki saját hamaiból Arisztotelészt az új Arisztotelészek számára. Amiből mindig mindenkinek csak nyeresége származhat. Kínában találják fel a nyomtatást és az iránytűt, és Amerikáig imbolyog el általa az önmaga narcisszizmusába majdnem belefűldt Európa. Csak némi szerkezeti hibákon nem lehet segíteni. Például néha szomorúan kitetszik, hogy valami régesrégen nem euklideszi térben valakik mégis, még mindig és csakis egy euklideszi geometria törvényei szerint tudják elgondolni a dolgokat; a kivitelezés persze nem sikerül valami „tudományosan”. Mert Európa tele maradt trogloditákkal: selyemnyakkendős, diplomatatáskás lelki sansculottekkel, parvenü, de oltatlanul maradt hajtásaival saját gögös múltjának. Milyen szomorú, hogy valaha mentől mediterránabb volt valami, annál nemesebb lehetett, most annál barbárabbnak bizonyul. Felfuvalkodottságában összetéveszti keleti lábát a kamatlábbal a Nyugat és diliházból szabadult Verne-epigonok csapata „észak a dél ellen”-t játszik, vagy állandíandósít nála civilizáltabb és érzékenyebb „vadak” ellen. Sajnos ez mind nem újkeletű, az mind ezerszer elhangzott, a figyelmeztetések börbekötött anyagából világegyetemi könyvtár állítható össze: borjúra gatyá, ökörtől egy font hús, falra hányt borsó és ördögére festett fal – záporoznak csak a leglényegesebb maximák és axiómák. Ki lesz a közönségük? Ugyanaz, aki a mai médiát falja, a hordószőnokokat hallgatja? Ne tessék viccelni: aki a Káin-képezdékben szerzi a diplomáját, nem fog soha beiratkozni Ábel-tanfolyamokra. S egy szép napon, ha minden szülő úgy látja majd, hogy a gyerek érdeke, hogy a bármi áron való túlélésre készítsék fel? Ha min-

den családfa a Newtonok fejére kívánja pottyantani a maga hirosimai almáját mint végmegoldást? Ki hirdeti eredményt az Endlősungok olimpiáján? Igen: van a rabságnak s van a szabadságnak is egy-egy elviselhetetlen véglete: annyit veszíthetsz benne, vele, általa, hogy nem éri meg, már nem kell. Manapság (ne tessék megjedni: nem utoljára) egy huszonnegyedik óra közeleg, amikor vagy megváltozik az ember (szerkezete), vagy a következő 24 órában, 24 évben, 24 évszázadban folytatja ugyanazt. Ugyanezt. Egyesek kotkodácsoló jeremiáskodása, kettesek folklorista buzgalmú gyűjtő-leíró munkássága s hármasok kaján optimizmus közepette. Mert amint azt többek közt Comenius mester vagy háromszázötven esztendővel ezelőtt a fejükhöz vágta: az emberi nemet (csak) három baj kíséri – „elménk szokásos tévelygése, erőnk szertelen pazarlása s reményeink szüntelen meghiúsulása”. A többi csupa siker és élvezet. S némi kommunikáció.

Hülyegyerek voltam, aki soha nem unatkozik, és hülyefelnőtté váltam szellemi öregkorom kezdetére, már nem olyanná, aki mindenre emlékezik, hanem akit bármi emlékeztetni kezd valamire, és innen elindulva szép nagy gomolyaggá tudja feltekerni a dolgokat. Akkorára, mikor mennyihez van idő. Jól fog az efféle való képesség az éjszakai utazásokon vagy a kórházi éjszakákon. Régi szellemeskedés, hogy van olyan hölgy, aki az idegrendszeréből is pulóvert tud kötni, nos számomra az elmúlt világ olyan múzsa, aki megköti rám a páncélpulcsit, láncinget, ha valaha őszi-tavaszi éjszakán oda szeretnék állni a Mátyás király szobrát körülvevő ércalakok közé. Csak a jövő tekintetében érzem magam analfabétának. Megfelelőképpen elképeszt az időjósok s más levelibékák szünet nélküli teljesítménye programok, paradicsom-tervezetek s egyéb folyékonyan ömlő felelőtlenségek tekintetében; ahol a honlap iránti „gyakorlati” érzéket osztogatták, ott úgy látszik az én DNS-emből kivastalták a tartóshullámot. Én sem mire sem emlékszem a jövőből. Azt mondják, pontosan olyan vagyok, mint az EMBER. Ahelyett, hogy olyan lennék, mint az EMBER. Aki tud álmodozni, képzelődni, s kiadósan becsapni önmagát és másokat. Ugyanis teljesen logikátlan, hogy az ember bármit is tudhasson arról, ami még nem történt meg, s ezt az élet menetébe, vonalvezetésébe komolyan vehetően bekalkulálhassa. Legfennebb analógiákkal számolhatunk ebben a tekintetben. Persze az is képtelenség, hogy az

élők többsége tök tájékozatlan legyen, idiótán informálatlan mindenről, ami már megtörtént, mégis elhitesse, hogy ő a teremtés koronája. Mindkét véglet, alapvető képességünknek mond ellent: az emberszerűségnek. Es íme ma egy világ alakul, él, létezik, működik mégis ezen az alapon. Hogy csak az ő alapítása, üzleti terve, biznisze pillanatától veszi kezdetét a lét, számít az idő. De hiszen alapigazság, hogy nem vagyunk egyformák, hogy sokfélék vagyunk. Csak azt tudom nehezen beengedni, mint a farkast a kismalac, bár épp mostanában teszi be etikánk ajtónyílásába a lábát, hogy az „igazság” is annyiféle lehet, hogy igazság tulajdonképpen nincs is, hogy minden a végsőkig relativizálható, például a kétszer kettő csak egy tervezőmérnök számára kötelező, az erkölcs dolgaiban van neki alternatívája is. Sőt a megtörtént dolgok dátumai közt, azok adatai tekintetében is. Ahogy a divatos bingók játékosai (részben tudás, biflázás, részben az orosz rulett szerencséje szerint) három változatát kapják meg a feltett kérdésre adható válasznak. Persze egyáltalán miért kell tudni, hogyha nem befejezett, végleges valami adatairól van szó, mint egy személyleírásról, vagy legalább körözünyről? Személynek, dolognak, kornak, országnak ... itt van például egy ország: keresztretjvényhez való tárgyilagos megfogalmazásban állam, érzelmesen-patetikusan való megközelítésben haza. De mi van akkor, hogyha az ország, az állam, a haza történelmének ügyében-dolgaiban, holmi választási eredmények függvényében, egyik héten, évfordulón választási cikluson belül (nem kívánt törlendő) a puffogtatók, másikon a lepuffantottak koszorúznak, sóhajtoznak, ünnepélyeskednek, kormányoznak? Akkor ezt neveznék demokráciának, hogyha mindkét fél megállná, hogy ne kiáltson kigyót-békát a másikra. Mert ha ad absurdum leszállna a demokrácia, miért ne tudhatná Haynau vagy Hitler is ugyanolyan joggal, hogy mi áll „érdekünkben”, mint Pascal vagy Petőfi? Szólítsuk csak fel szavazásra, a jövőt meghatározó honlap összeállítására az éppen egzisztáló nagyérdemű közönséget, grémiumot, gyülekezetet, gyűlevész szellemi csölakosságot, egy fő az egy fő, többség dönt, éljen a csöcselék igaza alapon. Az érték ezentúl Celsius, Reamur, Fahrenheit, Kelvin és Ceausescu Ili szerint is beállítható, ha az urnák úgy diktálják? (Így válhat az urna nem a múlt hamvainak cukortartójává, hanem akár a „holnap honlapjává”?).

Hát innen kezdve van nekem bajom a holnappal, ezzel a szélhámosok számára is hozzáférhető hatalmi káderlappal. És most már mindenki gyanússá vált előttem: az eufóriától gyermeteg jóhiszeműek, a tapasztalatlanságtól azért bátran tomboló ifjoncok s a nem is túl hurraoptimisták is, bárki aki hivatkozik rá, aki szokása tenné szertartásos imádatát. Holnap pedig nincs! Eljátszották tisztességes esélyeit a valódi rombolók. Csak berlini falroncsok, hollywoodi várromok vannak, mint kellemetlen és túlstilizált díszletek, precedensek, házhoz szállítható hamisítványok, Carcassonne-tól Francmason-ig... A többit majd meglátjuk, ha megérjük.

– *Ha megérjük, tehát, hogy a dolgok visszatérjenek a rendes kerékvágásba. Szerinted volt-e, van-e ilyen esélye a világnak?*

– Ki nem állhatom a giccset, de imádom a manirista naplementéket. Naponta, hetente, századonként vannak. Van valami kényelmes is abban, ahogy a rendes kerékvágás nyomán próbálunk haladni... Hopp, itt álljunk is meg egy szóra. Eppen erről a kerékvágásról van szó. Hogy is szól az a szépséges, gyermekvilágból átzengető rimes találókérdés? „*A világot átéri. mégis egy tyúk átlépi, mi az?? Kerékvágás...*” De hiszen éppen ettől prüszköl a jelen: hogy már nincs sehol az a világ, melyben kerékvágás van, legfennebb valahol a rezervátumként megmaradó falvakon, és tyúk se igen maradt, hogy csak úgy szabadon, vízum nélkül átjárhasson a kerékvágásokon. A tyúkok keltetőkben, tyúkgulágokban, szárnyas-lágerekben jönnek a világra, mesterséges fényben, nem a napsugárzó udvaron nőnek fel, s mielőtt a vágóhídi futószalagokra kerülnek, érthetetlen módon még elavult dizájnok alapján leadnak néhány tojásdad tojást, de már szó van róla, hogy mindent a praktikum és ésszerű kihasználtság felől megközelítő szakemberek megtervezik a kockaalakú tojást, mert azt jobban lehet csomagolni. Hát akkor a meseórát kivéve, ma holnap nincs nemzedék, melynek elő lehet hozakodni azzal a tradíciótisztelő szóképpel, hogy „*a dolgok visszatértek a rendes kerékvágásba*”. Ugyan hová, hogyha kerékvágás helyett hat-, nyolcsávos autópályák szabdalják keresztül-kasul a planétát. Mert ez már nem földből való Föld, ez annál előkelőbb és előállítottabb, és már nem is holmi emberiség lakja,

hanem egy részben idegbetegre tenyésztődött, részben elállatiasodott massa, Neander-völgy alá és maga alá gyűrt tömeg. Csak még itt van a nyelv, ez a szerencsétlenkedő, szóképekkel fertőzött, jól bevált metaforákhoz ragaszkodó kommunikáció. Nyilván az általános közepszerűsödés élteti, hogy ilyeneket hallok még egy-egy szövegben: a vásárral elégedett vevők és eladók végül *egymás tenyerébe csaptak*. Ugyan hol? Hiszen jelen sem voltak, manapság nem *karnyújtásnyira* kötik az üzletet, *hanem képernyőnyire*. Képzeljünk el két kábítószert-kereskedőt a dorozsmai nótás lóvásárban. Bár a Balkán közelsége miatt nem is olyan abszurd börze híján a parolázás. De hát mi az, hogy *újabb lapot tépünk le a kalendáriumról*, mikor elektronikus részletességgel kékes fényű tük, rugók, számok pocccennek tovább a fejünk felett, a fejünk körül, a fejünk alatt az éjjeliszekrényeken is? Kész csoda, hogy mégis éjjeliszekrénynek nevezik ezeket az izéket ott, ahol se éjjelünk se nappalunk, se múltunk se jelenünk, csak jövőnk van. Az idő nem telik mégsem hiába. Annyi már kiderült volna, hogy ha minden a maga 2x2 szabályai szerint viselkedik, akkor se válik be, akkor se megy jól, nem megy simán semmi. Holott nem győzzük arra biztatni egymást, és arra nevelni a gyerekeket: tartsátok be az előírásokat! A használati utasításokat! A beteg-tájékoztatókat! Miközben szinte mindegy: „*Fejletlen bozótlakók, zárkózatok fel a fejlett társadalmakhoz!*” Aztán eljött 2001 nyara, és az árvizek, katasztrófák, vulkánkitörések, vandál verekedések, ostromok, robbantások tökéletesen elintézték az amerikai fejlettséget s a ceyloni fejletlenséget, a chilei tájat s a Visztula völgyét egyaránt. De miért? Mert a dobálózó kedvű, robbantásra hajlamos emberi csapástól még meg lehetne kímélni az ablakokat, de hát ki szóljon rá a felhőszakadásra s a tűzhányóra? Persze, nem kell rossz helyre telepedni, alkalmatlan, veszélyes helyen és kockázatos időkben építeni hidat, házat. Hazát. Nem kell a homokóra nyakában vinni véghez honfoglalásokat (ahogy Tözsér Árpád megfogalmazta egyszer). Nem szeretem az általában olcsó, nevelő végcélal felmutatott konkrét tragédiákat, eseteket, miközben maga a történelem a legrégebb és legnagyobb szappanopera, mely bemutatja ugyan, hogy micsoda veszélyben forog az egész emberiség: nemcsak Popescuék és Kovácsék, hogy minden aljas és megvesztegethető, a vizsgálóbírókat és rendőröket is be kell kísérni végül,

mégsem a gonosz kerekedik felül. Végül sem, még hogyha úgy is néz ki folyton, mivel az egész kigondolt emberi rendszer, a társadalmi intézmények végül is csak annyira garantáltan megbízhatóak, mint a Párizs–Dakar-ralin a legerősebb terepjárómárka. Vagyis idegösszeroppanást kaphatnak a legjobb rendszerek is, a demokráciák s a forradalmak egyaránt. *Minden, végül is, a hősökön múlik igazán.* Nem az időzített szerkezeteken és a lesbeállított igazságszolgáltatáson. A rágszálók ellen a világ összes egérfogója smafu volna, ha nem lenne hős a hős, a kiálló, hőálló, tűz- és vízálló, aki jobban kapaszkodik a felszálló helikopter talpazatába, mint a gyomnövény s az árvalányhaj az

érzelmi tanulságokba. Csakis ezért fogjuk megúszni mégis! Tartani kell tehát itthon nemcsak sót, cukrot, szalicilt, kötszert, penicillin tablettát, de egy-két hőst is. Aki főállásban csak reánk vigyáz. Télen nyáron. Mint egy tűzparancsolat. Mint egy tűzparancsolat. Mint egy relativitáselmélet. Mint egy státusztörvény. Szent naivságok és szent skizofréniák. Mindkettőről szabad álmódzni. Azt álmodni, hogy két Dzsingisz kán, két Drakula, két Káin vagy két Hitler voltam, és civakodtam és megöltem egymást. Vagy azt álmodni hogy két Leonardo, két Mozart, két Kant, két Karinthy vagyok, és állandóan gondolkodom egymásra. Gondoskodni, főleg *gondolkodni* jó. Legalább elgondolni fontos volna...

Lászlóffy Aladár

Az ima elment Rodostóba

Tekirdagban is földrengés volt,
bemondta ma a rádió.
Valamért vezekel a félhold -
ilyesmit hinni volna jó,

főleg mikor abban remélnek,
hogy bármi elévülhetett..
Aztán csak felszisszen a lélek,
hogy Egek Ura, nem lehet,

akikre dögvész, éhség, rabság
lecsapni készül bármikor,
mind asszonyok és gyermekek csak,
bármilyen bűnös volt a kor,

bármilyen vétkező a kormány -
az élet bennük menekül.
Megannyi gyilkos államformán
egy kan-Heródes átka ül.

Dzsingisz kán kontra Montezuma
vagy Hitler kontra Muszadag -
pártoskodásunk konkrétuma
megfoghatatlan, kusza, vad.

Uram pörölj a férfiakkal,
kik tántorognak részegen,
s ne bánj rosszul a vén falakkal
a korhadt világrészeken.

'I'éd a Föld, hát büntess, jól van,
de bölcsök bunker-rendszerén,
mint rom alatti Rodostóban
még ott sötétlik a remény.

A golyóérte kuglibábok

Miféle történelem kellett?
Valaki fel se fogta volna.
Szerencsére már ébren voltunk.
Persze így éjjel-nappal fáj is.

Elmennék mindig máshol lenni.
De már velem lakik a máshol.
Fel se bukom, ha eltalálnak.
A tűzgolyók vetített képek.

A golyóérte kuglibábok.
Katonakórház lett a lelke.
Ó mennyi felgyült munka vár még.
Miért fekszenek temetőben?

Csak szólomatagatom őket egyre.
Az ódák katonazenéje.
Telefonzengés egy szonettből.
Utoljára mikor beszéltünk?

Persze így éjjel-nappal fáj is.
Most már velem telik a máshol.
Fel se bukom, ha eltalálnak.
Miféle történelem kell még?

Eső

Uram, ha mióta
hullámod elkapott,
láttam a tetőt és
láttam az alapot,
mártottal szerető
tüzedbe, jegedbe
s itt viszel fellepként
függve és lebegve.
Amikor elengedsz,
elhagysz és lehullatsz -
ne küldj el, elég ha
megmondod: lehullatsz,
elmegek ablaknak,
üvegnek, határnak,
melyen az igéid
kijárnak, bejárnak,
leérek langyos és
tavaszi szelekbe,
leszek a doboz, mely
fényeket ereszt be
megtelve illattal,
színekkel, kegyekkel,
mögötted látható
messzi kék hegyekkel,
leszek az eső, csak
zuhanok keresztül
tornyaid erdején,
ahol csak kereszt ül,
s ha majd a helyemen
már úgysem keresnek,
leszek a semmid, csak
engedd, hogy lehessek.

Persovits József

Egy humanista tudós Mátyás király udvarában

Ötszázharminc esztendeje történt, hogy Budáról eltávozott egy kiváló német tudós, aki hazájába visszatérve 1472-ben Nürnbergben felállította könyvnyomtató műhelyét, ahol évekig kiadványokat készített. Ezzel szinte egy időben Rómából Magyarországra érkezett egy német nyomdász, aki Budán berendezte az első magyar tipográfiát, és kinyomtatatta a *Chronica Hungarorum* (Magyarok krónikája) c. művet. Érdekes, véletlennek tűnő egybeesés. Ha még azt is hozzávesszük, hogy a német tudós budai tartózkodása előtt már korábban Rómában valószínűleg megismerkedett a nyomdászattal, akkor már szinte kézenfekvő a kérdés: vajon miért nem ő nyomtatott Budán? De nézzük, ki is volt ez a tudós, és hogyan került Magyarországra.

Regiomontanus (Johannes Müller) 15. századi csillagász, matematikus és könyvnyomtató 1436. június 6-án született a frankföldi Königsberg melletti Unfindenben. A későbbiekben a Müller családi név helyett születési helyének latin neve után a Regiomontanus nevet használta. A kitűnő és neves humanista, korának kiemelkedő alakja, aki természet-tudományi ismeretei, tudása, valamint görög klasszikus fordításai által vált híressé.

A tehetséges ifjú már 11 éves korában Lipcsei Egyetem hallgatója volt, majd ezt követően Bécsben tanult. Főleg a csillagászat és a matematika érdekelt. Gondolatait több könyvben is megjelentette. Legfontosabb műve a *De triangulis omnimodis libri quinque* (Öt könyv mindenféle háromszögekről) 1464-ben készült el, de csak halála után, 1533-ban jelent meg. Egyetemi tanulmányai befejezése után Bécsbe ment, ahol tanítványa és famulusa lett Georg Peurbach csillagásznak, kora híres matematikusának.

A mester és tanítványa sorsa – különös módon – külön-külön is kapcsolódott Magyarországhoz, pontosabban a királyi udvarhoz. Peurbachot 1454-ben V. László király Budára hívta udvari asztrológusnak, ahol a csillagász-matematikus megalkotta a híressé lett trigonometriai táblázatát, ennek segítségével a nap- és holdfogyatkozásokat előre ki lehetett számítani. A tudós csillagász levelezett Vitéz Jánossal,

akinek felfedezéseiről tudósításokat küldött, a vára-di csillagvizsgálót pedig műszerekkel látta el. A térképészek számára fontos alapradiánok mérését is elvégezte Nagyváradon (majd tizenöt évvel később Regiomontanus is hasonló méréseket végzett Budán). Peurbach később visszatért Bécsbe.

Regiomontanus egyetemi évei után ment Bécsbe hogy, Peurbachnál tanulhasson. Kettőjük kapcsolata barátsággá vált, és a két tudós ezután már együtt végezte megfigyeléseit. Amikor a mestert Rómába hívták, hogy fordítsa le Ptolemaiosz fő művét, az *Almagest* (Nagy gyűjtemény) eredeti görög kéziratát, magával vitte tanítványát is. Peurbach elkezdte a fordítást, de közben váratlanul elhunyt. Ekkor tanítványa folytatta a mű fordítását, melyet 1463-ban fejezett be. Ezután Regiomontanus még éveket töltött Rómában, majd visszatért Bécsbe, ahol elhunyt barátja helyét töltötte be az egyetemen.

Regiomontanus
arcképe (metszet)

1467-ban Bécsben érte a humanista tudóst Vitéz János esztergomi érsek meghívása Mátyás király udvarába. Még az évben Budára utazott, hogy a királyi Corvina-könyvtár alapját képező görög klasszikusok kézirateit rendezze. Mátyás ugyanis Itáliában, a török

birodalomban és Görögországban sok eredeti latin és görög kéziratot vásároltatott könyvtára számára, ezeket lefordíttatta, és kódexekbe másoltatta. A Budán létesített kódexmásoló és könyvfestő műhelyben mintegy harmincan dolgoztak. Mátyás humanistákat hívott udvarába, Galeotto Marzio is itt munkálkodott akkoriban könyvtárának első könyvtárosa-ként.

A humanista eszme az idő tájt Mátyás udvarában összpontosult Magyarországon. Ebbe illeszkedett többek között Mátyás azon elhatározása, hogy egyetemet alapít. Ezt Janus Pannonius által 1465-ben

Rómában kérte II. Pál pápától, aki az engedélyt megadta (egyetem ugyanis csak pápai vagy császári engedéllyel volt létesíthető). Az egyetem Pozsonyban épült, az Academia Istropolitana elnevezést kapta. Élére Vitéz János esztergomi érseket állított a király. Az egyetem Pozsonyba történő helyezésével Mátyás a bécsi és krakkói egyetemeknek kívánt konkurenciát teremteni, főleg azért, mert a császárral és a lengyel királlyal állandóan rossz viszonyban volt, és nem akarta, hogy a magyarok az ottani egyetemeken tanuljanak. Mátyás jelentős anyagiakkal támogatta az egyetemi építkezést, a professzoroknak még külön házat is építtetett. Az 1467-ben megnyílt, négy tudománykarral létesült Pozsonyi egyetemen Vitéz János a skolasztika helyett, az akkori modern humanista irányzatot részesítette előnyben, elsősorban a görög nyelvre, valamint a természettudományokra helyezve a hangsúlyt. A tanárokat külföldről hívták (Ausztriából, Lengyelországból, Itáliából és Németországból). Így kérték fel Regiomontanust is tanításra. Az alapításhoz fűződik a ma Bécsben őrzött Ptolemaiosz-korvina, ennek a végére a pozsonyi egyetem 1467-es megnyitásával kapcsolatos horoszkópot jegyezték be.

A pozsonyi egyetem Magyarország történetében szám szerint a harmadik volt. Az első Pécsen működött 1367–1390 között, Nagy Lajos alapította V. Orbán pápa engedélye alapján. A második egyetemünk Óbudán létesült, 1395–1403 és 1410–1418 között működött, alapítását IX. Bonifác pápa engedélyezte Zsigmondnak. Mindkét felső iskola csak rövid ideig állt fenn. A harmadik sem működött sokáig, mert Vitéz János és Janus Pannonius 1471-ben kegyvesztett lett a Mátyás elleni szervezkedés, összeküvés miatt. Ennek következtében hanyatlásnak indult a pozsonyi egyetem, majd utóbb, 1490 körül végleg elsorvadt.

Regiomontanust elismerés és megbecsülés övezte Magyarországon. Ezt bizonyítja, hogy munkáiból három korvina is készült Mátyás könyvtára számára, a már említett budai kódexkészítő műhelyben: 1. Canones LXIII in tabulam primi mobilis (Az állócsillagok látszólagos mozgásáról készített táblázatok, Mátyás királynak ajánlva), 2. Epitome Almagesti (Ptolemaiosz nagy csillagászati munkájának kivona-

Corvina-kódex Regiomontanus munkájából. Az állócsillagok látszólagos mozgásáról készített táblázatok, Mátyás királynak ajánlva

tos fordítása), 3. Tabulae directionum et profectio-num (Az égitestek mozgásának táblázatai). Utóbbi könyvet pártfogójának, Vitéz Jánosnak ajánlotta, nem fukarkodva túlzó dicséreteivel: „Minden tudománnyal és erénnyel dicsekszel az isteni és világi tudományokban tökéletesen jártas vagy; a tudomány minden munkásától tanulni kívánsz, de ismereteid gazdagságával mindannyit felülmúlod.” Szintén Budán írta az Ephemerides (Naplók) csillagászati művét, amelyet Kolumbusz is használt felfedező útján. A könyvet később 1474-ben Nürnbergben kinyomtatta.

Regiomontanus 1471-ig tartózkodott Magyarországon. Abban az esztendőben ismét kitört a háború, és arra az időszakra esett patrónusa, Vitéz János és Janus Pannonius politikai bukása is. A humanista tudós négy év után elhagyta Magyarországot, és Németországba költözött. 1472-ben Nürnbergben telepedett le, és mint könyvnyomtató tűnt fel. Egy gazdag német polgár – Bernhard Walter – anyagi támogatásával nyomdát, valamint obszervatóriumot és

csillagászati műszereket készítő műhelyt létesített. Walther a tudós tanítványa és pártfogója volt. A Nürnbergben felállított nyomdában német és latin nyelvű kalendáriumok és könyvek készültek.

A tudós költözése és nyomdai tevékenységének kezdete időben egybeesik az első magyarországi tipográfia létrehozásával és működésével. 1472-ben Karai László budai prépost, alkancellár, Mátyás király megbízásából Rómában járt küldöttségben a pápánál, ahol megismerkedett a nyomtatással, és felismerve annak jelentőségét, elhatározta, hogy Budán is meghonosítja a könyvnyomtatást. Ezért Magyarországra hívta Rómából a német Andreas Hess nyomdászt, aki még abban az évben Budára érkezett öntőszerszámaival és 80 betűmatricájával. A budai nyomtatóműhelyben pedig – amely valószínűleg Karai-házában, a várban működött, a mai Hess András téren – a következő esztendőben (1473) elkészült az első magyarországi nyomtatvány, a *Chronica Hungarorum*.

Regiomontanust IV. Sixtus pápa a naptárreform előkészítése céljából 1475-ben Rómába hívta, közben a Regensburg püspöke kinevezést is megkapta a pápától. A jeles humanista tudós 1476. július 6-án, negyven éves korában, váratlanul hunyt el Rómában.

Irodalom:

Saint Márton: Matematikatörténeti ABC. Nemzeti Tankönyvkiadó–Típotext, Budapest, 1993.

Stegena Lajos: Térképtörténet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983.

Pallas Nagy Lexikon. Budapest, 1897.

Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar Történet. Budapest, 1942.

A magyarok krónikája. Officina Nova, Budapest, 1995.

Bibliotheca Corviniana. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1990.

Fraknói Vilmos: Magyar századok. Athenaeum, Budapest, 1896.

Bíró Miklós: Nyomdászati lexikon. Budapest, 1936.

Göncz László

Karácsony Hetésben

Hüvös volt ugyan a levegő, de mégsem volt hagyományosan karácsonyi a december végi időjárás. Hideg déli szél fúj, a föld kérge éppen csak megdermedt a hetési tájon. A hónap még nyoma sem látszott, afféle fekete karácsony volt ezen a vidéken, a második évezred utolsó nagy szent ünnepén. Az országútról letérvén hamar megpillantottam egy rendőrkocsit, amelyből két, ébernek aligha mondható rendőr szemlélte a cserjés, bokros mezőt. Az egyik inkább szendergett, míg társa bágyadt tekintettel szemlélte az előtte elhaladó autókat. Gyalogszerrel vagy kerékpáron már alig közlekedik arra valaki.

Manapság nagyon sok errefelé a szökevény, naponta több tízet csípnek el közülük a határ mindkét oldalán. A határsávban furcsa jelenséggel állunk szemben: a háborúból, megaláztatásokból és a nyomorból nyugatra szökők félnak a hazaiaktól, ugyanakkor a határ mentén élőket is rettegésben tartják az ismeretlen jövevények.

„Ki tudja kiben milyen lélek lakik”, elmélkednek általában az emberek. Nyugtalanáguk persze nem mindig alaptalan, hiszen az elmúlt mintegy tíz esztendőben bőven adódott kellemetlenség, erőszak. A néhány rossz példa természetesen általános ellenszenvet kelt a lakosság körében a menekültekkel, jövevényekkel szemben. Pedig minden bizonnyal sok közöttük a becsületes, szerető ember, akinek csak éppen a lehetetlen életkörülményekből volt már elege.

Szegény földönfutó teremtetés jobb élet után indulnak el, eladják csekély kis vagyonukat, elhagyják hazájukat és családjukat, hogy valahol több száz, netán ezer kilométerre otthonuktól embercsempészek martalékaivá váljanak, vagy az illegális népvándorlással szembeszegülő rendőrök kezébe kerülve megaláztatásnak. Tovább gondolkodtam volna magamban az emberi élet lehetetlen helyzetéről, azonban a száraz úton gyorsan megérkeztem Gáborjánházára.

Eredeti úticéлом egy kis családfakutatás volt, hiszen nagyanyámtól többször hallottam, hogy anyai nagyapám egyik elődje a már szlovén nyelvterülethez tartozó Filócról származott, és onnan nősült Bödeházára, hogy majd az ő leánya, voltaképpen az én dédnagyanyám Radmosba kerüljön. Valójában az érdekelt volna, hogy élnek e még ma is Bödeházán Oslaj vagy Oslai nevű családok. Kérdéseimre természetesen szakszerűbb válaszok után is folyadhattna volna, ha a rédicsi körjegyzőségen vagy a bödeházi polgármesternél érdeklődöm. Bizonyára kaptam volna némi felvilágosítást. A telefonkönyvbe ugyancsak belelapozhattam volna, még ha a sorvadásnak indult hetési sarokban nincs is mindenkinek telefonja, és nem utolsósorban az anyakönyveket is megszemlélhetném tájékozódás céljából. Nem ezt tettem azonban, mert saját gyökereinek kutatása során az ember általában érzelmi szálakhoz ragaszkodik. Én mindenekelőtt a bödeházi temetőre akartam egy pillantást vetni, mert úgy képzeltem el, hogy ott egy nagyon régi síremléken vagy fejfán megpillantom a keresett nevet. Arra nem is gondoltam, hogy ha távoli ősöm, őseim már az első világháború előtt meghaltak, akkor azok sírját másutt kellene keresni. Hiszen a történelmi Hetés lakosait az első világháború után bekövetkező békeszerződésig, sőt még azt követően is állítólag néhány évig, a Magyarországtól elcsatolt dobronaki „hetési temetőbe” temették.

Gáborjánházán áthaladva Bödeházára érkeztem. Már a falu elején megpillantottam a Temető utca táblát. Mégsem kanyarodtam el abba az irányba, ahol értelemszerűen a temetőre lelhettem volna. Amint tovább közlekedtem a falu másik végéhez, egy pillantást vettem az első és második világháborús hősök tiszteletére a 90-es évek elején állított izléses emléktáblára. Közben azon gondolkodtam, hogy mennyire sajnálatos dolog, hogy most járok először a lakhelyemtől alig néhány kilométerre lévő szomszédos falvak utcáiban, temetőiben. A hetési falvakon átvezető úton ugyan már négyszer végigautóztam, azonban mélyebben nem ismerkedtem meg azokkal. Korábban, még a kilencvenes évek előtt, nem is igen lehetett egy szlovén állampolgárnak ott a határszélben kószálni, hiszen többször igazoltatták, zaklatták az arra utazókat, sőt még az ott élőket is. Meg földrajzilag is sajnos félreesik ez a néhány, Magyarországon maradt hetési falu. Pedig én mindig nagyon érdeklődtem irántuk,

folyton valamilyen lelki melegség töltött el, amikor Gáborjánháza, Bödeháza vagy valamelyik másik hetési település nevét hallottam. Akkor is, amikor még mélyebben nem kutattam a történelmi források után, erősen tudatosodott bennem, hogy a trianoni határ az egyik legkisebb magyar néprajzi tájegységnek, a Hetésnek óriási károkat okozott.

A hetési falvaknak mintegy a fele a délszláv államhoz került, tehát ma Szlovénia részét alkotják, ahol még mindig erősen megmaradtak a magyar nyelvi és kulturális kötődések, és hagyományait is őrzik. A lakosság létszáma azonban sajnos egyre fogy, és a magyarság aránya is fokozatosan csökken. A kettészakítotttsággal a Magyarországon maradt hetési falvakat is legalább akkora csapás érte, mint a túlol daliakat. Elszakadtak a plébániatemplomuktól, amely Dobronakon, más néven Lendvavásárhelyen maradt. Megszakadtak a mindennapi családi, baráti és társadalmi kapcsolatok, és Alsólendva, a vidék gazdasági és kulturális központja is távol került tőlük. A második világháború után létrejött vasfüggöny még inkább elvágtá őket a külvilágtól. A többi zalai falu, még ha nem is voltak tőlük nagy távolságra, idegen volt a hetési ember számára, a határon túlra pedig akkor még nézni sem nagyon szabadott. Aki élni, boldogulni akart, annak a Hetést el kellett hagynia. Nem véletlen, hogy Gáborjánházán, Bödeházán és Jósecen, amely a harmincas évektől Bödeháza részeként van nyilvántartva, romokba dőlt házakat, elsötétített ablakokat találunk, valamint néhány német–magyar nyelvű táblával „díszített” kerítést, amelyen az áll, hogy az udvart a főleg nyugat-európai érdeklőknek elárúsítani szándékozó ingatlanközvetítő társaság birtokolja. A lakosság száma a Zala megyei hetési falvakban településenként már csak néhány tíz főre rúg, gyermek alig születik ottan.

Hetésben megállott az idő, gondoltam magamban, amikor Jósec felé kanyarodtam. Úgy érzetem, hogy ha már karácsony előtt egy nappal arra járok, akkor oda is illő ellátogatni. Annyira lepusztult utcákkal találja magát az odautazó, hogy leginkább talán az juthat az eszébe, hogy ha a 20. század első felének falusi éle-téről forgatnának filmet, akkor a legcélszerűbb lenne a magyarországi Hetésbe menni. A képet „rontja” ugyan néhány felújított épület, takaros porta, azonban ez egészében nem sokat változtat a képen. Az ott élő emberek élete sajnos nem film, hanem keserű valóság, küsz-ködés

és dacolás az idővel. A még ott maradt lakosságnak jelentős része, mintegy ötven-hatvan százalék, már túl van a hatvanadik életévén. Gyermekük beköltöztek Lentibe és Zalaegerszegre, vagy akár távolabbra is elvándoroltak. Az idős emberek viszont ott akarnak továbbra is élni és meghalni. Őket oda köti életük leg-szebb szakasza, a fiatalságuk, a boldogságuk. Ők csak idegenek lennének a mások által megteremtett modern otthonokban. Ott is szeretnék ugyan őket, minden szépben és jóban részesülhetnének, de ők mégis a mások által elfelejtett, sokszor már-már düledező családi házat válasszák.

Jósecen egy idős bácsi lépett ki az utcára. Megálltam mellette az autóval és köszöntem neki. Először bizalmatlanul tekintett reám, majd megkérdezte mi járatban vagyok. Nem jutott más az eszembe, ezért csupán azt kérdeztem tőle bambán, hogy helybéli e? Igenlő válasza után a temető iránt érdeklődtem, mivel arról nem voltam pontosan meggyőződve, hogy a jóseci falurésznek van-e saját temetője.

– Megmutatom, ha elvisz engem is oda – mondta már rokonszenvesen a nyolcvanadik életévét taposó ember. Szívesen éltem a lehetőséggel. A szépen rendben tartott temető nincs messzire a falutól, a főútról is lehetett látni a sírok fölé emelkedő fákat. Vendéglátóm megkérdezte, hogy kinek a sírját keresem, amire én elmondtam neki, hogy csak úgy általában érdeklődöm a hetési falvak iránt. Furcsán hangzott az neki, de miután közöltem vele, hogy én afféle történész vagyok, bólogatott a fejével. Miután megtudtam, hogy ő voltaképpen Bődeházáról származik, hát előmerészkedtem kérdéseimmel távoli rokonságom iránt. Csupán annyit sikerül megtudnom, hogy ő még emlékszik az Oslajokra, azonban ma már nincs közülük senki sem a szülőfalujában. Egyebet a családról nem tudott. A röpke néhány percben, amennyit az egyre erősödő szélben a jóseci temetőben együtt eltöltöttünk, az idős ember elmesélte, hogy a gyermekei Lentiben élnek, és ma estére őt is beviszik a városba, hogy a karácsonyt együtt tölthessék. A felesége, akinek a sírját megmutatta, ott nyugszik már majdnem két évtizede a temetőben. Valamikor a szegénység ellenére is szép volt az élet, amikor családja együtt élt e határ menti kis falucsukában, azonban mára már nagyon nehézkessé váltak a mindennapjai. De ő ott akar maradni élete végéig, hiszen úgy érzi, hogy őt minden oda köti. Arról is me-sélt,

hogy a szlovéniai hetési falvakban több rokona él, egykori ismerősei, barátai vannak odaát. De ma már velük is csak nagyon ritkán találkozik. Elárulta azt is, hogy valamikor a falusi emberek, köztük ő is, csemészettel is foglalkoztak, hiszen azzal valamennyire segíthették a család megélhetését. Ő többnyire lúgköt szokott Dobronakon vásárolni, mivel az abban az időben Zala megyében hiánycikk volt. Mások más portékára „szakosodtak”. Számukra, hetésiek számára még a vasfüggöny sem jelentett akadályt, jegyezte meg tréfásan. Fiatalok voltak!

A kellemes társalgás után elköszöntem a kedves öregembertől. Visszaautóztam Bődeházára.. Akkor már biztos voltam benne, hogy a temetőben az általam keresett sírokat nem találom, azonban mégis bekanyarodtam a Temető utcába. A falutól talán háromszáz méternyi távolságra, nem messzire az országhatártól található a szépen rendezett bődeházi temető. Csend volt. A távolból, a túloldalról a kámaházi kutyák csaholását hallottam. Végigsétáltam a sírkövek között. Mintegy hat-hét sorban vannak a hetési falu egykori lakosai örök nyugalomba helyezve. Ugyanazok a csa-ládnevek olvashatók a sírköveken, fejfákon, mint a határ másik oldalán. Egy közösség ez, ehhez aligha férhet kétség. Az Oslaj vagy Oslai nevet nem találtam sehol, hiszen távoli őseim talán a megsemmisített hetési temetőben nyugszanak valahol Dobronak határában. Ott, abban a pillanatban számomra ez már kevésbé volt fontos, egyébként talán többet megtudhatok majd a doronaki plébánia anyakönyvéből. A temetőből kijövet egy kis láncsal összekapcsoltam az ajtót, mint ahogy az érkezésemkor volt. Úgy éreztem, hogy elégtétel van a szívemben így karácsony táján, hiszen gondolataimban mélyén együtt lüktetett bennem az egész tör-ténelmi Hetés.. Az a tájegység, amelyik már a valóságban alig létezik. A neveket, a hetési embert, a megélt történeteket el lehet ugyan feledni, de ellopni tönkre-tenni a történelmet aligha lehet. A karácsonyi kisded még a búcsúzú második évezred alkonyán is kellemes meglepetéssel szolgál, csak meg kell a sugallatot érez-nünk.. Én Hetést ismét felfedeztem, éreztem és átéltem, mint ahogy az már korábban Radamosban, Göntérházán is megtörtént velem. A gáborjánházi templomban, amelyet a lendvavásárhelyi (dobornaki) ősi plébániatemplom elszakítása után építettek az őt, Magyarországon árván maradt hetési falu lakosai számára, megálltam egy percre. A templomban egy lélek sem volt,

Majdán János

Göncz László: A Muravidéki magyarság 1918-1941 című könyvének recenziója

A szerző sok egyéb tevékenysége mellett 1996-ban közreadta a „Fejezetek Lendva történetéből 1920-ig” című művét, melynek – közvetett formában – folytatásának tekinthető A muravidéki magyarság 1918–1941 című munkája. A szép kivitelű, 367 oldalas kötet a kisebbségbe került volt Zala és Vas megyei magyarok két világháború közötti időszakáról szól. Évek óta nyomon tudom követni, s időnként aktív résztvevője is vagyok a szlovéniai magyarság tudományos és kulturális életének. Ennek alapján bizton állítom, hogy Göncz László előtt nagyon nagy szakmai és emberi akadályok tornyosultak az adatok megszerzése, az anyaggyűjtés és az írása során. A szerző számos alkalommal a többségi nemzet, tehát Szlovénia szakembereivel is komoly összeütközésbe került és kerül a téma kapcsán. A kutató így szakmailag időnként légüres térben mozogva végezte kényes munkáját. Ezt a nehezen megoldható helyzetet csak egy nagyon pontos, tárgyilagos és kevés érzelmeket magában hordozó mű képes némileg tompítani. Göncz László ehhez az egyetlen célhoz vezető módszerhez folyamodott, s a könyvben igyekezett minél több bizonyítható tényt felsorakoztatni. Bevezetőjében utalt is erre a helyzetre, s nyíltan felvállalta, hogy a munka „a muravidéki magyarság szempontjából” vizsgálta az eseményeket, s ebből eredően a „történeti áttekintés nem mindenben helyezhető közös nevezőre a szlovén történészek által kialakított álláspontokkal”. Ugyanakkor határozottan leszögezi, „hogy tudatos torzítást nem követtem el”.

A könyv valóban így készült. Tudatosan nem történt sem elhallgatás, sem az adatok „magyar szempontú” válogatása, kiemelése.

Nyugodt szívvel mondhatom, hogy a szerző szakmai hozzáállása, forrástisztelete és érzelmektől mentes értékelése példa értékű. Az egész műben végighúzódik az a kínos igyekezet, hogy „hallgattassék meg a másik fél is”. Mindez nem „látszát módszer”, hanem valós és megvalósult törekvés az értékelések sokszínűségének felvillantására.

Ez magyarázza a Bevezető harmadik alfejezetében részletesen ismertetett, a Miroslav Kokolj által elkészített korabeli szlovén összefoglaló hosszas idézése,

vagy a térség kiemelkedő szerepet játszó katolikus papja, Joze Klekl értékeléseinek összegzése. Ugyanúgy közreadja a „madžaronnak” kikiáltott Štefan Kühár véleményét, mint az utóbbi időszakban megjelent Dušan Neek tanulmány értékelését. A szerző kiválóan ismeri a kérdéskörhöz tartozó és az utóbbi időben megszorodott szlovén nyelvű feldolgozásokat, a további fejezetekben megtalálhatóak a pontos hivatkozások Ivan Jerić, Borut Brumen stb. munkáira is.

A rövid bevezető fejezet után további három nagyobb részből áll a feldolgozás, melyhez ötödikként kapcsolódik egy rövid kitekintés az 1941. évi eseményekről, majd a szerző zárógondolataival végződik a kifejtő részt. A források, a mutatók és a szlovén és német nyelvű összegzés külön fejezetben olvasható. A könyvben való eligazodást nagyban segíti a VIII. (mutatók) fejezet, amely a szokásos név- és helymutató mellett a sajtóról, a műsoros rendezvényekről, a pártok és politikai testületek témaköréről is tartalmaz mutatót. Bár a mutatókat egy mondattal szokták elintézni az ismertetésekben, külön szeretném azonban felhívni a figyelmet Göncz László könyvének pontos és nagyon részletes segédletére. Dicséret illeti a mutató elkészítőt, mivel ennek segítségével immár eldönthetőek a gyakori viták egy-egy eseményről, azt ott megjelent személyekről, létszámokról stb. A térség monografikus feldolgozásának hiányában eddig más művekben „bocsánatos bűn” volt a pontatlanság, de ennek vége, s ezt a mutatót a szlovén szakemberek is könnyen használni tudják. A Muravidék két világháború közötti eseményeiről, személyiségeiről inentől kezdve pontos adataink vannak, csak tudatosan lehet téves adatot írni. Elismerést érdemel a hosszú szlovén és a rövidebb német nyelvű összefoglaló. Bár a szlovén szakemberek nem fektettek és fektetnek túl nagy energiát e „távoli” vidék kutatásába, mégis az utóbbi évtizedben egy kis érdeklődés megindult a határmenti térség irányába. Néhány maribori földrajzos, a muraszombati múzeum szakemberei, a ljubljana-i kisebbségi intézet néhány munkatársa foglalkozott e térség szakmai feltárásával. Közöttük vannak Muravidékről valók, magyarországi szlovénok és magyarok, illetve csak szlovénul tudók.

Az utóbbiak számára készült a szokásosnál hosszabb szlovén nyelvű összefoglaló. Ez gyakorlatilag egy külön tanulmány, amely szlovén nyelven, rövidítve adja az olvasó kezébe a térség két világháború közötti történetét. Úgyesen választotta ki Göncz László a könyv legfontosabb gondolatait fordításra, s emiatt a szlovén rezümé nem pontosan követi a mű fejezeteit. Ez a megoldás a jó, mivel a 10 oldalas szlovén összefoglaló már lehetővé teszi a tartalmi problémák felvetését és összegzését is. Csak reménykedhetünk abban, hogy a szlovén szerzők megtalálják ezt a jól sikerült összefoglalót.

A könyv a téma feldolgozásakor az időrendet követi. Ez a logikai sorrend egyfelől egy bevett – s időnként kényelmes – feldolgozási módszer, másrészt az összefoglaló nélküli témák esetében megkerülhetetlen metódus. A Muravidéken történtek feldolgozása, a változások bemutatása a címben feltüntetett két időpont – 1918 és 1941 – között történt.

A korszakhatár kijelölése jó, mivel e térség történetében valóban alapvető változások zajlottak le a két időpont között.

A mű gerincét két nagy fejezet – a II. és a IV. – adja. Az arányok egyúttal a részek fontosságát, a szerző által feldolgozott források és szakirodalom nagyságát is jelzik. A II. részben a térség 1918-tól kezdődő változásai kerülnek részletezésre a trianoni békediktátumig. A térség további története szempontjából a lényeges kérdések felvetésére ebben az időszakban került sor. A könyvben a magyar és szlovén szakirodalom alapján kerül bemutatásra, hogy „Merre tart a Mura mente?” A térség történetéről készült korabeli írások (M. Kokolj) mellett e fontos fejezet megírásakor sikeresen felhasználta a szerző az utóbbi évek magyar nyelvű munkáit is. Igen biztató, hogy e lényeges, de a két ország történészei között ellentétes nézeteket kiváltó kérdésben sikerült az utóbbi években három komoly tanácskozást tartani. A konferenciákon elhangzottakat a könyv szerzője beépítette művébe. Göncz László a korszak szereplői által kiadott memoárok, nyilatkozatok, későbbi beszélgetések felkutatását, és a fejezetbe történt bedolgozását eredményesen végzi el. A szerző módszeresen kutatta a budapesti Hadtörténeti Levéltár korabeli jelentéseit, a Szombathelyi Püspöki Levéltár anyagait, valamint a Vas Megyei Levéltárban található beszámolókat, leveleket. Az eredeti források feltárását

és feldolgozását is elvégezte tehát a szerző a publikációk rendszerezése és értékelése mellett, hogy valóban átfogó összegzést tudjon adni a vizsgált területről.

A Mura mente napjainkig kiható változásainak elemzéséből világosan kirajzolódik a szerző megállapítása, miszerint az első időszakban a Jože Kekl által kezdeményezett „elcsatolási törekvéseknek jelentős tömegbázisa a Muravidéken akkor még nem volt. Következései annál inkább adódtak.” Az 1918 őszen történt helyi kezdeményezések részletes elemzése mellett a fejezetben szó esik a proletárdiktatúra sajtósága Mura menti megvalósulásáról, az „alsólandvai ellenforradalom” személyes okokból történt kihirdetéséről és a „Mura Köztársaság” kikiáltásáról. Ezek a helyi események egyrészt hasonlóak az ország más területein is „kikiáltott” köztársaságokhoz, s mint ilyenek pontosan jelzik a központi vezetés hiányát, a polgári kormányzat által megfogalmazott, és a gyakorlatban megvalósított teljes állami anarchia, a közigazgatás és a katonai szervezés szétzilálása terén tett lépések helyi megvalósulását. Egy olyan nagyfokú politikai naivságot mutattak a Mura mentén történtek a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány részéről, amely az utókor számára is kétségessé teszik az akkori vezetők politikusi képességeit. Ki kell mondani határozottan: az 1918–1919 fordulóján, majd a tavasz folyamán vezetési dilettantizmus jellemezte a budapesti kormányzati köröket. Mindez akkor, amikor mód és lehetőség volt bizonyos területek esetében a helyi érdekek és szempontok érvényesítésére.

Különösen igaz ez a könyvben bemutatott Mura mentén, ahol csupán néhány helyi, szlovén származású egyházi személy kezdeményezte a Mariborban székelő stájerországi Szlovén Nemzeti Tanácsnál a térség elcsatolását, mások azonban nem, még a helyi szlovénok sem. Ilyen szempontból döntő a könyvben is idézett Ivan Jerič kortársi beszámolója, aki személyesen jelen volt 1918. december 13-án Ljubljánban, ahol a tartományi kormány elnöke a hozzá látogatóba érkezőktől szerzett tudomást a Murától keletre eső területeken lakó szlovénokról! Ilyen induló alapról kezdődött a Mura mente hovatarozásának eldöntése, s ez a pontos információ jelzi, hogy a Budapesten hiányzó politikai akarat valójában dilettantizmust takart. A műben kiválóan és minden érzelemtől mentesen olvashatóak a további lépések, amelyekből nyomon követhető az egy-

re erősödő követelés arról, hogy a térséget a szláv államalakulathoz csatolják. Mindezek ismertetésekor szó esik a nagyhatalmak elképzeléseiről, a diplomáciai tárgyalásokról és a valós katonai megszállásról. A korábbi feldolgozásokhoz képest Göncz László a térségben kibontakozott autonómiatörekvések bemutatására vállalkozott, s a „vend vidék” kérdésének belső önkormányzati változatát részletesen tárgyalva kimondja a térség lakói számára a lehető legkisebb rossz megoldási javaslatát. A Mura menti autonómia tervek több céllal és több változatban készültek el, melyek között kidolgozott és kevésbé kimerült formák egyaránt akadtak, de eddig csak elnagyolt összegzések készültek az elképzelésekről. Sikeresen írja le a szerző azt a ketősséget, amit a korabeli és helyi származású vezetők átéltek mind a két oldalon. Egyfelől a szlovéniséghez való tartozás felismerése, és a kapcsolatok szorossá válásának igénye, másfelől a félelem a Mura jobb partján élőkötől, akik korábban eltérő kapcsolatrendszerben éltek, más kulturális-mentális elemeket tartottak fontosnak, más módon gazdálkodtak. A környék szlovén származású „intelligenciája”, értelmisége nagy kétségeit sikeresen rögzíti a könyv.

Mindenesetre a maribori, ljubljanoi kapcsolatok fokozatos megerősödése azt az illúziót mutatta, hogy az új szláv állam keretei között jobb körülményeik lesznek a Mura mente szlovén lakosainak. A csalódás majd óriási lesz, de erről a földreform kapcsán még szó esik. Másfelől az itt élő, s egy ideig gazdaságilag és a helyi politikai életben fontos szerepet játszó magyar anyanyelvű elit körében meglévő kétkedéseket is bemutatja a mű, bár kevesebb teret szentel ennek a kérdéskörnek. A helyi elit közül is sokan jól látták, hogy a „vendség” más, mint a magyarok, s emiatt számukra valamilyen Magyarországon belüli különállás biztosítása célszerűnek látszik. Az ezekre keresett magyarországi válaszokat összegző alfejezetek pontosítják és részletezik a korabeliek előtt álló lehetőségeket. A könyv alapján és a máshol olvasottak szerint is ebben a két dél nyugat-magyarországi járásban felerősödtek a központi döntésszintek dilettáns megoldásai (Budapesten, Zágrábban, Ljubljában egyaránt), melyekhez a helyben élő és tevékenykedő vezetők szintén naiv módon, garanciák nélkül kapcsolódtak. A Mura mente kiváló esettanulmány a polgári fejlődésbe éppen bekapcsolódott, önmagát igen fontosnak és jelen-

tősnek tartó kispolgárok, kereskedők, vállalkozók, gazdag parasztok és bérlők politikai életben való aktivitásának. Tevékenységük a tapasztalatlanság és a profizmus hiánya miatt inkább „szerepzavarnak” nevezhető, nem pedig a „világtörténelem csinálásának”, holott ők ez utóbbit gondolták. Rövid időre olyan polgárok kerülnek a politikai élet középpontjába, akik erre nem készültek fel, és elég információval nem rendelkeztek. Ilyenkor kerülnek fontos beosztásokba tanítók, papok, nyugalmazott katonatisztek, útmesterek stb., ahogyan ez a vizsgált térségben is lejátszódott. A „sorsdöntő napokat” máskor jelentéktelen tényezők, „figurák” döntötték el.

A szerző jól érzékelteti az újonnan szerveződő állam politikusai között meglévő tájékozatlanságot is. A nagyhangú nyilatkozatokat kisszámú katonai akció követte. Emiatt tartom fontosnak Matija Slavič 1919. június 3-án Rudolf Maisternak írt bizalmas levelének közlését, e szerint a katonai parancsnok „cselekedjen hasonlóan, mint a karinthiai és a stájerországi területek esetében, tehát a vidék katonai megszállására ösztönözte a magas rangú tisztet”. A terület belgrádi fenntartóság alá kerülése után elkövetett súlyos atrocitások, a demarkációs vonalon átcsapó, a polgári lakosságot megalázó és meggyalázó jugoszláv katonai provokációkat eddig senki nem ismertette részletesen. A könyvben szó esik ezekről a túlkapasokról, de Göncz László leírja a magyar szabadcsapatok betöréseit is, ezzel hitelessé teszi a történetek bemutatását mind a két nép szakemberei előtt.

A harmadik fejezetben a Mura mentén lezajlott határmegállapításról olvashatunk. A szakirodalomban feldolgozott adatokon túl a szerző átnézte e kérdéskörben is a szombathelyi levéltári forrásokat, s az ott talált adatok alapján sikeresen pontosította a Cree elnöksége alatt működő bizottság tevékenységét. Az elfogultságtól mentes elnök a korszakban kiválóan minősíthető hatásvizsgálatot végzett a helyszínen. Ennek eredményeként egyértelműen megállapította, hogy a vitatott térség vonzása Magyarország felé erősebb, kebelét kivéve. A jelölt közli az 1921. június 3-án íródott elnöki beszámolót, s a hozzá kapcsolt „lettre d'envoi” szövegét. A kísérelőlevélből egyértelműen kiderül, hogy a határmegállapító bizottság a volt Alsólendvai járás magyarok lakta keleti vidéke mellett a határ északi oldala mentén lévő szlovén falvakat is Ma-

gyarországhoz tartozónak véli, mivel Szentgotthárd vonzásába tartoznak, e városka nélkül a vidék funkcionálisan működésképtelen. Az új magyar határ mentéről ilyen szakmailag jól alátámasztott, a párizsi konferencia elvi döntéseivel teljesen szembehelyezkedő alsóbb szintű bizottsági döntés nem született, s emiatt célszerű lenne a három évig zajló végleges határkijelölés dokumentumait teljesen közreadni.

A könyv legtöbb új elemet feltáró és elemző része a muravidéki magyarság két világháború közötti társadalmi, politikai és gazdasági életével foglalkozó negyedik fejezete. A szerző bonyolult és nehéz feladatot tűzött ki maga elé célul, mivel egy korszak áttekintését kívánta történelmi módszerekkel leírni. A korábbi feldolgozások, a már többször megdicsért levéltári források áttekintése mellett új módszert is használt a húsz esztendő bemutatásához: interjúkat készített a változásokat átélőkkel. Bár ezek – érthető okok miatt – nem nevesített visszaemlékezések, de hitelességükhöz nem fér kétség.

A két világháború közötti időszak részletezése jól indokolható belső szakaszoláshoz kötődik. Az országos politikai életben lejátszódott változások, a pártok programjának bemutatása nagyvonalakban megtörtént, bár egy magyar olvasó nem biztos, hogy eligazodik a korabeli jugoszláviai pártpalettán. Nagyon fontosnak és érdekesnek tartom a helyi politikusok, értelmiségiek azon csoportjának bemutatását, akik továbbra is a vend nyelvjárás fenntartását tartották fontosnak. Az önálló sajtó megléte, saját régiós párt kezdeményezése azt jelzi, hogy a vidéken élő őslakosok identitáskeresése mellett saját kereteik között folyt egy kompromisszumkeresés is. A „Mörszka Krajina – Muravidék” néven közreadott vend–magyar nyelvű újság cikkeiből vett idézetek nem azt mutatják, hogy egy „madžaron” értelmiségi csoport próbálja befolyását fenntartani, hanem azt jelzik, hogy az új államhoz kerüléskor megfogalmazott helyi illúziókat kérik számon az ott élők. Ebben még a magyarok teljes jogú kisebbségként történő elismerése és a földreform magyarok számára elérhető megvalósítása is belefért, mivel az első ígérek mindenki számára egyforma jogokat terveztek. Teljesen érthető Jože Klekl plébános és a többi politikai erő ideges reagálása minden olyan kezdeményezésre, amely a magyar időszak végén tett ígéreteket kéri számon. Különösen érthető az ideges-

ség, ha ezt szlovén anyanyelvűek fogalmazzák meg. Jellegzetes korabeli – és jelenben is használt – „megoldás”, hogy a vitát más területre kívánják áttenni. A meg nem valósult ígérek helyett a számonkérők „magyarbaráttá” nyilvánításával már nem az eredeti kérdéskör folyik az egyoldalú disputa. A korszakban is kiválóan alkalmazott módszer a „megbélyegzés”, aminek bekövetkezése után az eredeti kérdéskör már nincs is a vita látószögében. Ezt a folyamatot mutatja be a szerző a könyvében, s így követhetők nyomon a helyiek – időnként kétségbeesett – kezdeményezései a térség kulturális és gazdasági sokszínűségének megőrzésére. Nem véletlen, hogy a Muravidék helyi kezdeményezései még ma is olyan hiányosan feltártak, s egy magyar anyanyelvű kutató teszi a legtöbbet a szlovén sajtóságok kimondásához.

A mű nagy érdeme és szakmai újdonsága, hogy felillantja az elemzett húsz évben keletkezett térségen belüli törésvonalat. Ez a valóságban tehát nem a magyar és szlovén (esetleg jugoszláv) ellentéteket rögzítette, hanem két addig eltérő gazdálkodási szokásokkal, kulturális háttérrel rendelkező térség egymáshoz kapcsolódásának konfliktusa. Mindehhez párosult és párosul a teljesen eltérő természetföldrajzi adottság, ahol egy síkvidéki kultúra évszázados hagyományait kell összekapcsolni a magashegyi adottsághoz szokott közösség elvárásaival. Ezt a kettős helyzetet Göncz László időnként ugyan leegyszerűsíti a más vidékekről betelepített hivatalnokok, tanítók, papok és a helyi polgárosodott egyének, csoportok közötti összeütközésre, de ez csak a felszín. A szerző nagyon jól villant fel olyan apró eseteket, ahol kitűnik az igazi érdeklentét. A politikai életben jelzett állapotok esetén ilyen a Radìe-féle horvát agrárpárt hosszú évekig meglévő nagy jelentősége egy horvátok által nem lakott térségben. A Drávai Bánságba szervezett Muramente képviselőinek teljes kiszorítása a hatalomból, még az útbizottsági titkári állásból is. Az új politikai elit minden körülmények között meg kívánta szerezni a „magyaroktól megszabadított” hivatali helyeket, s ezt még a helyi szlovénok ellenében is megtették.

A könyv jól adatolt, kiváló esettanulmány arról, hogy az új nemzeti elit kizárólag a hatalmi pozíciók miatt tartotta fontosnak a kétnyelvű vidékek megtartását, s elfelejtette minden korábban általa a többségben lévőktől hiányolt intézményrendszer fenntartását, az

ígért garanciák betartását. A politikai hatalomátvétel után a helyi szlovénok háttérbe szorítása fájdalmas folyamat volt, de igazi nagy törésvonal akkor keletkezett, amikor a térség gazdasági átrendeződését szintén úgy bonyolították le a központi hatalom képviselői, hogy az őshonos szlovének ebből kimaradtak, vagy hátrányt szenvedtek. Ezt a folyamatot villantja fel kiválóan a szerző a Mura mentén lebonyolított földreformot és kolonizációt tárgyaló alfejezetben, ahol jól kirajzolódik a földreform két időszaka. A korai szakasz, amikor még az „államalapítás” során megfogalmazott ígéretekből sok megvalósult. A helyi szlovének mellett a magyarokat sem zárták ki a földbérlés rendszeréből. Az 1923-ban kezdődött új korszakban a magyar és a nem szláv nemzetiségű lakosok földbérlési jogának megvonását kimondó rendelet után eltűnt a korábbi gyakorlat, s a feszültség immár az ide betelepítettek és az itteniek között létezett, s kevésbé volt lényeges a nemzetiségi hová tartozás. A ljubljana levéltár (Državni Arhiv Slovenije) telepítésekkel foglalkozó anyagai közül a szerző átnézte az Eszterházy fond egy részét, de a jegyzetekből kiderül, hogy ez csak töredéke az ott fellelhető dokumentumoknak. Ezért dicséret illeti a szerzőt, s a források elegendőek a szerző által kitűzött cél megvalósításához – vagyis a Muramente általános történeti vázának elkészítéséhez. A mélyrehatóbb elemzésekhez szükséges a többi földdel és gazdasági étellel kapcsolatos adat feltárása is. Egyfelől a jugoszláv korszak statisztikai adatfelvételeinek összegzése, másfelől a falvankénti részletes elemzések.

Az oktatás és a művelődés kérdéseivel foglalkozó részek egymástól elkülönítetten szerepelnek a könyvben. Ezt a két részben történő bemutatást jónak tartom, mivel az iskolák állami kezelésbe történt vétele óta erős központosítást tartottak fenn, s emiatt érdemes külön tárgyalni az állapotot az önkéntes egyesületek által (is) fenntartható művelődési tevékenységtől. Mind a két területről sok példát sorol fel a szerző, de az objektív számokat itt hiányolom. A településenként felsorolt iskolák adatai ugyan megismerhetők a fejezetből, de hiányzik egy jól megírt összefoglaló.

Végző soron a minden térségben végbement átalakulás a korábban említett tényleges törésvonalat erősítette, a helyi szlovén lakosság és a szlovén (esetenként a jugoszláv) állami érdekek összeütközése rajzolódott ki. Bár a szerző ilyen határozottan nem állítja az ér-

dekek összeütközését, de a könyvben felsorolt példák kivétel nélkül erre a következtetésre ösztönzik az olvasót. Ilyen koordináta-rendszerben kell vizsgálni Joze Klekl szerepét, akit sem a kortársak, sem az utókor szakemberei nem tudtak egyöntetűen értékelni. Máskülönben megmagyarázhatatlan Klekl számtalan „páfordulása”, s jobb esetben gerinctelen, rosszabb esetben korrupt politikus benyomását keltik beszédei, tettei. Holott nem volt az, csak vidéki, felkészületlen, naiv plébánosként került abba a helyzetbe, hogy a máskor szószékről és esküvői tósztok sorában elmondott gondolatai egy történelmi pillanatban, egy konkrét ügy – a tényérés – céljaira kerültek felhasználásra. Naivsága abban állt, hogy nem próbált meg valamilyen biztosítékot beépíteni „szeretett vidéke”, a Mura mente sokkultúrájú, nagyjából toleráns állapotának fenntartására, feltétel nélkül elhitte egy újonnan születő állam újonnan hatalomhoz jutó elitjének ígéreteit. Amikor aztán megkezdődött a tervek megvalósulása, akkor döbrent rá, hogy a korábbi „tűrhetetlen állapotok” mennyiben voltak mégis elfogadhatók, s megélte a nemzetállamban történt csalódást. Jože Klekl nem volt más, mint egy Pannon tájon felnőtt, a sokszínűséghez kisebbségként is hozzászólt, és abban élő értelmiségi, aki keserűen tapasztalta a Mura mente perifériára kerülését. Ráadásul mindez úgy és akkor történt, amikor nyilatkozatok szintjén a vidék érdekében kerültek sor átrendezésekre és átszervezésekre, de a végeredményben nemcsak a magyar lakosság, hanem a Mura mentén korábban ott élők másodrendű állampolgárokra történt lesüllyesztése játszódott le. Ez volt a dilemmája valamennyi kortárs Mura menti szlovén politikusnak, értelmiséginek, gazdasági életben fontos szerepet játszó polgárnak. Szlovénia (és Jugoszlávia) oly erővel ölelte magához e térséget, hogy közben megpróbálta korábbi önálló arculatát eltörölni, eltüntetni.

Klekl és a Mura mentén élők egy ljubljanaiak azóta is „szélkakasok, csapodárok, hol a magyarokhoz húzó, hol onnan menekülők” társasága, holott csak más kultúrához szokott, más vallást is ismerő, más gazdálkodást megvalósító és másként gondolkodó polgárok. A könyv kiválóan mutatja be ezt a kettősséget, s nyomon követi a két volt járás területén húsz év alatt lezajlott változásokat.